

Vilniaus universitetas
Filosofijos fakultetas
Bendrosios psichologijos katedra

Jūratė Laukytė

Edukacinė ir vaiko psichologija

Magistro darbas

**Tamsiosios triados bruožų ir moralinių pagrindų svarba prognozuojant
studentų akademinį nesąžiningumą**

Darbo vadovas: dr. Renatas Berniūnas

Vilnius 2019

Turinys

SANTRAUKA	4
SUMMARY	5
Svarbiausios sąvokos.....	6
PRATARMĖ	7
1. TAMSIOSIOS TRIADOS BRUOŽŲ IR MORALĖS PAGRINDŲ SVARBA AKADEMINIAM NESAŽININGUMUI	9
1. 1. Studentų akademinis nesąžiningumas	9
1.1.1. Akademinio nesąžiningumo paplitimas ir problematika	9
1.1.2. Akademinį nesąžiningumo sampratą ir sąsajas su įvairiais kintamaisiais	11
1.1.3. Akademinio nesąžiningumo kontekstas Lietuvoje	15
1.2. Tamsiosios triados teorija.....	17
1.2.1. Psichopatija.....	21
1.2.2. Narcisizmas.....	22
1.2.3. Makiavelizmas	23
1.2.4. Tamsiosios triados matavimo instrumentai	25
1.2.5. Akademinio nesąžiningumo sąsajos su tamsiosios triados bruožais	27
1.3. Moralės samprata.....	33
1.3.1. Moralės pagrindų teorija.....	36
1.3.2. Moralės pagrindus matuojantys instrumentai	39
1.3.3. Akademinio nesąžiningumo sąsajos su moralės aspektais	41
1.3.4. Moralės pagrindų sąsajos su tamsiaisiais asmenybės bruožais.....	45
2. TYRIMO METODOLOGIJA	51
2.1. Tyrimo tikslas, mokslinė problema, uždaviniai ir hipotezės	51
2.2. Tyrimo dalyviai	52
2.3. Tyrimo instrumentai	55

2.4. Tyrimo eiga.....	59
2.5. Duomenų tvarkymas.....	60
3. REZULTATAI	61
3.1. Akademinio nesąžiningumo elgesys, priimtumas ir paplitimas	61
3.2. Skirtumai pagal sociodemografinius kintamuosius	64
3.3. Sąsajos tarp akademinio nesąžiningumo, moralės pagrindų ir tamsiosios triados bruožų	67
3.4. Akademinio nesąžiningumo prediktoriai regresijos modelyje	71
4. REZULTATŲ APTARIMAS	74
4.1. Kintamųjų skirtumai pagal sociodemografines charakteristikas	74
4.2. Akademinio nesąžiningumo paplitimas ir priimtumas	76
4.3. Akademinio nesąžiningumo sąsajos su moralės pagrindais ir tamsiaisiais asmenybės bruožais ..	78
4.4. Akademinio nesąžiningumo prediktoriai.....	80
IŠVADOS.....	85
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	86
PRIEDAI	92
1 priedas. Pašalintų respondentų atvejai	92
2 priedas. Kintamųjų normalaus pasiskirstymo patikrinimas.....	93
3 priedas. Kintamųjų skirtumai pagal studijų statusą	94
4 priedas. Kintamųjų skirtumai pagal pažymių vidurkį.....	95
5 priedas. Kintamųjų skirtumai pagal studijų laikotarpį.....	96
6 priedas. Kintamųjų skirtumai pagal darbo statusą.....	97
7 priedas. Kintamųjų skirtumai pagal pajamas.....	98
8 priedas. Kintamųjų skirtumai pagal religingumą.....	99
9 Priedas. Tyrimo tikslo paaiškinimas.....	100
10 priedas. Anketos instrukcija ir klausimai.....	101

SANTRAUKA

Tamsiosios triados bruožų ir moralinių pagrindų svarba prognozuojant studentų akademinį nesąžiningumą.

Jūratė Laukytė, Vilnius, Vilniaus universitetas, 2019, 112 puslapių.

Mokslinėje literatūroje aptinkamos nevienareikšmiškos akademinio nesąžiningumo sąsajos su tamsiaisiais asmenybės bruožais ir įvairiais moralės komponentais. Šio tyrimo tikslas buvo sudaryti regresijos modelį, gebantį prognozuoti studentų akademinį nesąžiningumą pasitelkiant moralės pagrindus ir tamsiuosius asmenybės bruožus. Internetinėje apklausoje dalyvavo 182 respondentai (62 vyrai ir 120 moterų), kurių amžiaus vidurkis ~ 25 m. Tamsiosios triados bruožai – narcisizmas, makiavelizmas ir psichopatija – matuoti SD3 klausimynu. Moralės pagrindai – rūpestis, teisingumas, ištikimybė, autoritetas ir šventumas – MFQ (30), akademinio nesąžiningumo elgesys, paplitimas ir priimtumas matuoti 12 nesąžiningų veikų sąrašu. Respondentai dar nurodė studijų ir darbo statusą, studijuotą laikotarpį, pajamas, pažymių vidurkį ir religingumą. Ryšių analizės rezultatai parodė, kad nesąžiningas akademinis elgesys buvo teigiamai ir reikšmingai susijęs su tokio elgesio priimtinumu, paplitimu, psichopatiškumu ir makiavelišku bei neigiamai susijęs su rūpesčiu ir teisingumu. Tačiau tarp narcisizmo ir kitų moralės pagrindų ryšio su tokio elgesiu nerasta. Žingsninės regresijos modelis parodė, kad nesąžiningo akademinio elgesio reikšmingais prediktoriais buvo akademinio nesąžiningumo priimtumas ir paplitimas, psichopatiškumas bei autoritetas, ištikimybė ir rūpestis. Šio tyrimo rezultatai patvirtina, kad studentų nesąžiningas elgesys gali būti pakankamai sėkmingai prognozuojamas pasitelkiant asmenybinius veiksnius bei elgesio paplitimą ir priimtumą. Taip pat parodo Moralės pagrindų teorijos svarbą akademinio nesąžiningumo kontekste.

Raktiniai žodžiai: akademinis nesąžiningumas, moralės pagrindai, narcisizmas, makiavelizmas, psichopatija.

SUMMARY

Prognosing students' academic dishonesty: Importance of Moral foundations and Dark triad traits.

Jūratė Laukytė, Vilnius, Vilnius university, 2019, 112 pages.

Findings in the scientific literature about the links between academic dishonesty, Dark triad traits and various moral components are controversial. The aim of this study was to generate a regression model being able to prognose academic dishonesty while taking into account Dark triad traits and Moral foundations. This survey was held on Internet and had 182 participants (62 males and 120 females) with the average age of ~25 years. Dark triad traits such as Machiavellianism, narcissism and psychopathy were measured by SD3 questionnaire. Moral foundations such as care, fairness, loyalty, authority and sanctity measured by MFQ (30) and academic dishonesty (behavior, acceptability and prevalence) measured by 12 dishonest acts list. Respondents also provided information about their work and study statuses, study period, income, grade point average and religiosity. The results of correlation analysis showed that academic dishonest behavior was significantly and positively related to its acceptability and prevalence, psychopathy, Machiavellianism and negatively related to care and fairness. There were no links between dishonest behavior and narcissism or the other moral foundations. Stepwise regression's model showed that significant predictors of academical dishonest behavior were acceptance, prevalence, psychopathy, care, loyalty and authority. This study confirms that academic dishonesty of student's behavior can be quite successfully predicted by taking into account personal traits, acceptability and prevalence of such behavior. It also shows the importance of Moral foundation theory in academic dishonesty context.

Keywords: academic dishonesty, moral foundations, narcissism, Machiavellianism, psychopathy.

Svarbiausios sąvokos

- **Akademinis nesąžiningumas** – šiame darbe apibrėžiamas kaip intelektualinės nuosavybės pažeidimas ir/arba neleistinių priemonių bei veiksmų naudojimas siekiant akademinį tikslą (Molnar, 2015; Minarcik and Bridges, 2015). Akademinis nesąžiningumas gali pasireikšti tokio pobūdžio veiklomis kaip plagijavimas, sukčiavimas per atsiskaitymus, individualias ar grupines užduotis, duomenų falsifikavimas, neobjektyvaus vertinimo siekimas ir pan.
- **Tamsioji triada** – tris piktavališkus tamsiuosius asmenybės bruožus – subklinikinį narcisizmą, makiavelizmą ir subklinikinę psichopatiją – apjungianti teorija (Paulhus and Williams, 2002).
- **Narsicizmas** – asmenybės bruožas, pasižymintis apdovanojimų ir liaupsių siekimu dėl tuštybės ir perdėto žavėjimosi savimi (Furnham, Richards, and Paulhus, 2013).
- **Makiavelizmas** – ciniškas tarpasmeninis stilius, kuriuo paisoma savų interesų, siekiama asmeninės naudos ir neatsižvelgiama į nusižengimus moralei (Furnham, Richards, and Paulhus, 2013).
- **Psichopatija** – asmenybės bruožas, kuriam būdingas antisocialus, įžūlus ir impulsyvus elgesys bei empatijos ir gailesčio stoka (Furnham, Richards, and Paulhus, 2013).
- **Moralės pagrindai** – tai yra tam tikri evoliucijos metu susiformavę psichologiniai pamatai, ant kurių įvairios kultūros konstruoja savo moralę (Graham, Nosek, Haidt, Iyer, Koleva and Ditto, 2011). Pagal šių autorių sukurtą moralės pagrindų teoriją yra išskiriami penki: rūpesčio, teisingumo, ištikimybės, autoriteto ir šventumo moralės pagrindai.

PRATARMĖ

Pasak įvairių mokslinių studijų, bet kokio pobūdžio akademinis nesąžiningumas studentų tarpe siekia apie du trečdalius ir daugiau visų besimokančiųjų (Beasley, 2016; Molnar, 2015). Nėgana to, kad ši elgesys yra stipriai paplitęs, jis taip pat pasireiškia ganėtinai didele įvairove bei sudėtingumu. Mokslininkai, tyrinėdami šį elgesį, dažniausiai išskiria tokius jo komponentus kaip plagijavimas, sukčiavimas egzaminų ir kitų atsiskaitymų metu, duomenų falsifikavimas, rašto darbų pirkimas (Tatum, Schwartz, Hageman and Koretke, 2018). Tačiau kai kurie įtraukia ir nesąžiningo įvertinimo siekį, kuomet stengiamasi paveikti dėstytoją gauti geresnį pažymį (Lietuvos studentų sąjunga, 2017) ir įvairias kitokio pobūdžio apgaules ir melus, skirtus pateisinti vėlavimą, darbo atlikimą ne laiku (Griffin, Bolkan and Goodboy, 2015). Nepaisant to, kad akademinis nesąžiningumas pasaulyje jau yra tyrinėjamas apie šimtmetį (Molnar, 2015), Lietuvoje psichologinių tyrimų šioje srityje yra reta. Remiantis Lietuvos studentų sąjungos (2017) tyrimo duomenimis mūsų šalyje studentų nesąžiningumo pasireiškimas yra gana didelis ir ši problema yra aktuali: paruoštukų naudojimas (39%), nusirašinėjimas atsiskaitymų metu (37%), rašto darbų pirkimas (21%).

Mokslinėse studijose randama, kad nesąžiningas akademinis elgesys yra susijęs su stipriau išreikštais tamsiaisiais asmenybės bruožais: psichopatija, makiavelizmu ir narsicizmu (Nathanson, Paulhus and Williams, 2006; Williams, Nathanson and Paulhus 2010; Zhang, Paulhus and Ziegler, 2018). Taip pat yra tyrinėjami ir įvairūs studentų moraliniai aspektai kartu su nesąžiningu akademinu elgesiu. Dalis tyrėjų teigia, kad moralinis atsiribojimas su bandymu kokiu nors būdu pateisinti netinkamą poelgį (Barnhardt and Ginns, 2017; Fida, Tramontano, Paciell, Ghezz and Barbaranelli, 2018), moraliniai etikos standartų priminimai (Grym and Liljander, 2016) turi nemažai įtakos nesąžiningam studentų elgesiui. Tačiau įvertinant moralės svarbą tokiam elgesiui reiktų atsižvelgti ir į moralės psichologijoje palyginti neseniai pasirodžiusią tvirtą teorinį ir empirinį pagrindą turinčią Moralės pagrindų teoriją (Graham et al., 2011). Pagal šią teoriją, atskiri asmenys ir kultūros konstruoja savo moralę remdamiesi penkiais pagrindiniais moraliniais pagrindais: rūpesčiu, teisingumu, ištikimybe grupei, pagarba autoritetui ir šventumu. Ir nors šie pagrindai jau yra tyrinėjami su tamsiaisiais asmenybės bruožais (Marshall, Watts, and Lilienfeld, 2016; Jonason, Zeigler-Hill and Okana, 2017; Mededovic and Petrovic, 2016), tačiau trūksta tyrimų akademinio nesąžiningumo kontekste.

Šiame darbe yra daroma prielaida, kad moralės pagrindų teorijos aspektai galėtų prisidėti prie geresnio akademinio nesąžiningumo supratimo. Taip pat kartu matuojant šiuos moralės pagrindus, tamsiuosius asmenybės bruožus bei akademinį nesąžiningumą būtų galima aiškiau įvertinti ir šių kintamųjų prognostinę vertę. Kadangi daugelis ankstesnių tyrimų dažniausiai koncentravosi tik į pavienių – arba moralinių, arba asmenybės bruožų – komponentų analizę akademiniam nesąžiningumui prognozuoti. Tad šiuo moksliniu darbu yra siekiama įvertinti moralės pagrindų svarbą akademiniam nesąžiningumui bei iš visų kintamųjų išskirti svarbiausius prognostinius veiksnius moralės aspektus ir tamsiuosius bruožus tiriant kartu.

1. TAMSIOSIOS TRIADOS BRUOŽŲ IR MORALĖS PAGRINDŲ SVARBA AKADEMINIAM NESĄŽINGUMUI

1. 1. Studentų akademinis nesąžiningumas

1.1.1. Akademinio nesąžiningumo paplitimas ir problematika

Nesąžiningas akademinis elgesys psichologijos moksle apskirtai pradėtas tyrinėti maždaug prieš šimtmetį (Molnar, 2015), o studentų tarpe bent jau prieš 80 metų ar net daugiau (Etter, Cramer and Finn, 2006). Nepaisant pakankamai ilgo laiko tarpo, skirto šiam fenomenui analizuoti, jis iki šiol išlieka aktualia tyrimų tematika. vien per pastaruosius dešimt metų galima aptikti per 2500 tyrimų, kuriuose būtų minimas plagiavimas ar kitokie akademiniai nusižengimai (Awasthi, 2019). Apžvelgiant psichologijos mokslinę literatūrą galima būtų išskirti keletą pagrindinių priežasčių, dėl kurių tokio elgesio tyrinėjimai išlieka aktualūs iki šių dienų. Pradedant tuo, kad aptinkami vis didesni šio elgesio paplitimo mastai (Molnar, 2015) bei nepakankamos jį lydinčios pasėkmės (Beasley, 2016). Taip pat randama, kad sukčiavimas mokslo įstaigoje vėliau gali persikelti ir į darbovietę, o nesąžiningi studentai virsti nekompetetingais ir sukčiauti linkusiais darbuotojais (Ives et al., 2016; Fida et al., 2018). Kiti autoriai taip pat randa sąsajas tarp akademinio nesąžiningumo ir nesąžiningo elgesio darbo vietoje, kas gali pasireikšti tekstinės informacijos plagiavimu, finansiniu sukčiavimu ar moksliniais nusižengimais, kenkiančiais visuomenei (Gliuk and Postlethwaite, 2015). Tokiu atveju šis elgesys tampa aktualus ne tik aukštųjų mokyklų bendruomenės nariams, bet ir darbdaviams, ieškantiems sąžiningų ir patikimų dabuotojų bei kokybiškų paslaugų besitikintiems klientams, kuriais esame kiekvienas iš mūsų. Akademinis nesąžiningumas (AN) taip pat yra sudėtingas ir daugialypis reiškinys, kuris apsunkina tyrėjų darbą jį užfiksuoti, įvertinti jį sąlygojančius su besikeičiančia aplinka ir individu susijusius veiksnius bei tinkamai užkirsti tam kelią. Tad toliau šiame skyrelyje bus nuodugniau aptartas akademinio nesąžiningumo studentų tarpe paplitimas ir problematika.

Paplitimas. Įvairiuose tyrimuose nurodomas gana skirtingas ir nemažai svyruojantis nesąžiningo akademinio elgesio procentas, tačiau daugeliu atveju tai siekia bent jau apie pusę respondentų imties. Vieni tyrėjai pateikia apie 50 % AN statistiką (Portnoy, Legee, Raine, Choy and Rudo-Hutt, 2018), kitur šis skaičius varijuoja nuo maždaug 70-86% (Beasley, 2016; Molnar, 2015; Tatum et al., 2018), o kai kur pasiekia net ir iki 95% (Ives et al., 2016). Taip pat atsižvelgiant į istorinę perspektyvą stebimas nesąžiningo akademinio elgesio augimas (Molnar, 2015), kuris neretai yra siejamas su naujausių technologijų atsiradimu ir interneto paplitimu (Etter, Cramer and Finn, 2006;

Smedley, Crawford and Cloete, 2014). Randama, kad apie du trečdalius studentų ir kitų fakulteto narių mano, jog sukčiauti yra lengviau, kai egzaminai yra pateikiami internetu (eng. *online*) (Peled, Eshet, Barczyk and Grinautski, 2019). Tokius vyraujančius skaičius galima dalinai paaiškinti tuo, kad vieni autoriai pateikia vieną bendrą AN rezultatą, tuo tarpu kiti yra linkę išskaidyti į skirtingas nesąžiningo akademinio elgesio apraiškas. Pavyzdžiui, vieni autoriai savo metaanalitiniame darbe remiasi tokia statistika studentų tarpe: 41% sukčiavo ruošdami namų darbus, 43% sukčiavo per egzaminus, 47% užsiiminėjo plagiavimu, o bent viena iš šių veiklų buvo būdinga 70% respondentų (Gliuk and Postlethwaite, 2015). Kitame tyrime labiausiai paplitusios akademinės nusižengimų veiklos buvo leidimas nusirašyti (57,3%), nusirašymas nuo kito studento (44,8%), o mažiausiai paplitęs buvo egzamino laikymas vietoj kito asmens (3%) (Ternes, Babin, Woodworth, Stephens, 2019). Palyginimui Lietuvos studentų sąjungos (LSS) 2017 m. apklausos duomenimis nesąžiningas studentų elgesio paplitimas yra šiek tiek žemesnis nei minėta ankstesnė statistika: paruoštukų naudojimas (39%) ir nusirašinėjimas atsiskaitymų metu (37%), rašto darbų pirkimas (21%). Šiame tyrime taip pat nurodoma, kad dėstytojai nesąžiningos akademinės veiklos paplitimą įvertina mažesniu mastu negu studentai. Apžvelgdami visų trijų bangų rezultatus (2013, 2015 ir 2017 m.) LSS pateikia nevienareikšmiškas išvadas – nors nesąžiningumas atsiskaitymų metu sumažėjo, kito asmens darbo panaudojimas, tačiau darbų pirkimas bei kito asmens darbo panaudojimas išliko panašaus paplitimo ar net šiek tiek padaugėjo (Lietuvos studentų sąjunga, 2017). Tad sunku apibendrinti, ar akademinio nesąžiningumo mastas Lietuvoje mažėja, ar didėja, ar tiesiog iš vienos nesąžiningos formos yra pereinama į kitą, tačiau tokį elgesį rodantys skaičiai visvien išlieka pakankamai aukšti.

Elgesio įvairovė ir rimtumas. Akademinio nesąžiningumo apibrėžimas nėra paprastas todėl, kad šis elgesys gali įgauti įvairias skirtingo rimtumo formas: plagiavimą, sukčiavimą per egzaminus, darbų pirkimą, testo pasisavinimą ir paviešinimą ir t.t. (Princus and Schmelkin, 2003). Atlikus tyrimą, kuriame buvo vertinamos fakulteto narių požiūris į 26 akademinio nesąžiningumo apraiškas pagal rimtumą išsiskyrė rašto darbai ir egzaminai, tuo tarpu menkesnio rimtumo pažeidimai buvo savo dalies grupiniame projekte neatlikimas, melagingi pasiaiškinimai, to paties darbo pateikimas atsiskaitymui keliems dalykams (Princus and Schmelkin, 2003). Ten pat buvo rasta skirtumų tarp studentų ir kitų fakulteto narių elgesio rimtumo įvertinimo. Pavyzdžiui, fakulteto nariams kito asmens darbo sugadinimas atrodė rimtesnis nusižengimas negu patiems studentams. Akademinio nesąžiningumo suvokimas studentų tarpe ties konkrečiu elgesiu taip pat gali ganėtinai skirtis, pavyzdžiui, beveik visi sutinka, kad nusirašyti per egzaminą yra sukčiavimas (96,4%), tačiau

nusirašyti laboratorinį darbą (60,7%), kartu rašyti egzaminą, skirtą atlikti namuose (39%) arba pateikti melagingus pasiaiškinimus dėl atsiskaitymo datos nukėlimo (24,9%) tik dalinai buvo įvertinta kaip sukčiavimas (Tatum et al., 2018).

Kiti autoriai, atliko kokybinį tyrimą apie apgaulės akademiniam kontekste su 256 bakalauro studijų studentais (Griffin, Bolkan and Goodboy, 2015). Tyrimo dalyviams pateikus apgaulės apibrėžimą buvo užduoti keturi atviri klausimai: a) paprašyta pateikti situaciją, kurioje buvo siekiama apgauti, b) apgaulės tikslą ir norimą pasiekimą, c) konkretų apgaulės panaudotą sakinį arba elgesį ir d) ar jiems pavyko apgauti savo tikslą. Dažniausiai apgaulingai aiškinti akademiniai nusižengimai, vėlavimas atlikti darbus laiku bei lankomumas. Pagrindinis įvardintas tokio elgesio motyvas buvo aukštesnio pažymio siekimas, kurį paminėjo 82,3 % visų tiriamųjų. Gauti apgaulės pobūdį nusakantys duomenys buvo apibendrinti į keletą kategorijų: 1) akademiniai nusižengimai atliekant užduotis (28,1% respondentų), 2) vėlavimas atlikti užduotis (26,2%), 3) paskaitų ir seminarų lankomumas (20,7%), 4) melagingo atsakymo pateikimas (8,2%), 5) nepranešimas apie kitus akademiškai nesąžiningus asmenis (5,1%), 6) neverbalinis elgesys (5,1%) (pavyzdžiui, „Apsimestinai juokiasi iš nejuokingo dėstytojo pokšto“). Ir tik 13 šio tyrimo dalyvių (5,1%) teigė niekada nenaudoję apgaulės akademinėje aplinkoje. Net 91,9% pasitelkusių apgaulę tyrimo dalyvių teigė, jog tai jiems padėjo pasiekti savo tikslą. Aptinkama, kad dėl nesąžiningo akademinio elgesio tik apie 5% tuo užsiimančių studentų yra pagaunami ir tik 1,5 % nesąžiningų studentų susilaukia kokios nors bausmės (Beasley, 2016). Teigiama, kad negebėjimas įvertinti elgesio rimtumo gali sutrukdyti pranešti apie įvykį, įvertinti jį ir jei tai pakankamai rimta, paskirti tinkamą atsakomybę nusižengusiajam (Princus and Schmelkin, 2003). Tad apibendrinant galima teigti, jog vienas iš svarbių AN atpažinimo ir kontroliavimo aspektų yra įvairių nesąžiningų akademinio veiklų rimtumo ir priimtumo įvertinimas.

1.1.2. Akademinį nesąžiningumo samprata ir sąsajos su įvairiais kintamaisiais

Akademinio nesąžiningumo samprata. Akademinis nesąžiningumas yra ilgai trunkantis, kultūriškai paveikus fenomenas, susijęs su tuo, kas yra teisinga ir neteisinga (Peled et al., 2019). Nors nėra aiškaus sutarimo, kokį konkrečiai elgesį reikėtų apibrėžti kaip akademinį nesąžiningumą, dauguma atveju yra koncentruojamasi į intelektualinės nuosavybės pažeidimus ir naudojamas neleistinas priemonės, kas prieštarauja akademiniam integralumui bei aukštosios mokyklos etikos kodeksui (Molnar, 2015; Minarcik and Bridges, 2015). Vienuose tyrimuose akademinio sukčiavimo

terminas yra plačiai naudojamas kaip akademinio nesąžiningumo sinonimas (Molnar, 2015). Tačiau kituose tyrimuose akademinis nesąžiningumas yra išskiriamas į sukčiavimą ir plagjavimą (Griffin, Bolkan and Goodboy, 2015). Pagal Fishman (2009, cit. pagal Awasthi, 2019 p. 94) „plagijavimas įvyksta tada, kai yra panaudojami žodžiai, idėjos ar kiti darbo produktai, kurie priskiriami identifikuojamam asmeniui ar kitam šaltiniui be nuorodos į tą asmenį arba šaltinį situacijoje, kurioje pagrįstai tikimasi originalios autorystės ir yra siekiama pasipelnyti ne piniginiiais tikslais”. Grįžtant prie sukčiavimo, kitais atvejais sukčiavimas per atsiskaitymus yra atskiriamas nuo kitokio pobūdžio sukčiavimo, pavyzdžiui, duomenų klastojimo ir taip randama dar daugiau sudedamųjų AN fenomeno dalių. Rumunijoje atliktas tyrimas su 1127 studentais (amžiaus vidurkis apie 21,5 metų) iš 6 valstybinių universitetų. Tiriant 22 jų nesąžiningo akademinio elgesio apraiškas faktorine analize buvo išskirti penkti faktoriai: 1) naudojama netinkama informacija testų metu, 2) sukčiavimas užduočių metu, 3) klaidingos informacijos pateikimas (įskaitant ir plagjavimą), 4) kitų darbų gadinimas (sabotažas) ir 5) testo laikymas pasitelkiant kitą asmenį (Ives et al., 2016). Kitur buvo išskirti keturi akademinio nusižengimo tipai: sukčiavimas, plagjavimas, duomenų fabrikavimas ir fasilitacija, kuomet yra sudaromos palankios sąlygos nusižengti kitam asmeniui (Tatum and Schwartz, 2017). Dar viename tyrime buvo įvardintos tokios nesąžiningo elgesio formos kaip sukčiavimas per egzaminus ar namų darbus, plagjavimas, mokėjimas arba pinigų gavimas už sukčiavimą ir melavimas (Cochran, 2015). Lietuvos studentų sąjungos (2017) atliktuose trijų bangų tyrimuose 12 skirtingų elgesio tipų akademinis nesąžiningumas buvo išskirtas į penkias grupes: 1) plagjavimas/ svetimo teksto pasisavinimas, 2) netinkamas savarankiško darbo užduočių atlikimas, 3) sukčiavimas atskaitymų metu, 4) neobjektyvus vertinimas ir 5) duomenų falsifikavimas. Apibendrinant galima pastebėti, kad dauguma išskirtų nesąžiningo elgesio grupių sutampa, tačiau taip pat turi ir unikalių nesąžiningo elgesio grupių, kuriuos vieni tyrėjai priskiria akademiniam nesąžiningumui, o kiti ne.

Apibendrinant akademinio nesąžiningumo sampratą ir pirmiausia svarbu atsižvelgti ir į savokų vartojimą. Šiame darbe analizuojant akademinį nesąžiningumą kaip šio reiškinio sinonimas taip pat yra vartojamos tokios sąvokos kaip akademiniai nusižengimai, nesąžiningas akademinis elgesys arba į tai nurodantis trumpinys AN. Atsižvelginat į tai, kad akademinis sukčiavimas daugeliu atveju taip pat yra vartojamas kaip plataus akademinio nesąžiningumo sinonimas, verta paminėti, kad šios sąvokos nereikėtų painioti su mokslinio darbo empirinėje dalyje minimu sukčiavimu per atsiskaitymus arba egzaminus, kadangi empirinėje dalyje tai yra tik viena iš nesąžiningo akademinio

elgesio formų. Požiūris į nesąžiningą akademinį elgesį kaip daugialypį skirtingomis veikomis pasireiškiantį elgesio spektrą šiuo atveju yra pranašesnis, kadangi leidžia diferencijuoti elgesį visame spektre, kuriame veiklų pasireiškimas neretai būna skirtingo masto. Tad tokiu požiūriu ir bus remiamasi šiame magistro darbe.

Įvertinimo instrumentai. Akademinis nesąžiningumas yra matuojamas įvertinant respondentų nuostatas arba elgesį. Nors psichologijos moksle laikomasi nuomonės, kad nuostatos gali būti geras elgesio prediktorius (Peled et al., 2019), tačiau pastebėta, kad šiuo atveju moksliniuose tyrimuose dažniausiai renkamosi matuoti nesąžiningą elgesį, kurį pateikia patys tyrimo respondentai (Portnoy et al., 2018; Gliuk and Postlethwaite, 2015; Ives et al., 2016). Apžvelgus mokslinę literatūrą nepavyko aptikti jokių vyraujančių instrumentų akademiniam nesąžiningumui matuoti. Instrumentai varijuoja nuo poros klausimų iki bene trijų dešimčių teiginių ilgio įvairių poelgių sąrašų. O ir aprašyti visas įmanomas akademinio nesąžiningumo elgesio variacijas yra gana sudėtinga. Panašu, kad dažna praktika yra pačiam tyrėjui pasiruošti savo tyrimui reikalingą instrumentą. Tokia situacija sudaro sunkumų siekiant palyginti gautus skirtingų autorių rezultatus.

Motyvacija ir priežastys. Įvairūs tyrėjai, įvardindami akademinio nesąžiningumo priežastis, pateikia nemažai kintamųjų: moralinį mąstymą ir jo raidą, išorinę motyvaciją, spaudimą pasiekti aukštų įvertinimų, bendraamžių elgesio suvokimą ir kitų sukčiavimo stebėjimą, neutralias bei racionalizuojančias nuostatas ir retas tinkamas pasėkmes dėl tokio elgesio (Tatum et al., 2018). Taip pat svarbus žemas akademinis efektyvumas ir tokie stresoriai kaip laiko ribotumas bei studentų manymas, kad jų akademiniai tikslai negali būti pasiekti priimtinais būdais (Griffin, Bolkan and Goodboy, 2015). Tikimybė būti pagautam elgiantis nesąžiningai bei galimos bausmės už savo elgesį įvertinimas neabejotinai veikia studentų akademinio nesąžiningumo motyvaciją (Ives et al., 2016). Tačiau pasak tų pačių autorių, studentų asmeninis moralės jausmas taip pat turėtų paveikti jų įsitraukimą į nesąžiningą akademinį elgesį. Lietuvos studentų sąjungos atliktų tyrimų apie AN autoriai taip pat nurodo, kad tiek studentai, tiek dėstytojai mano, kad studentų sąžiningumą daugiausiai lemia jų moraliniai įsitikinimai, dėstytojo užduočių parinkimas ir jo turimas autoritetas (Lietuvos studentų sąjunga, 2017). Anksčiau minėtame Rumunijoje atliktame tyrime taip pat rasti du akademinio nesąžiningumo prediktoriai – kaip dažnai respondentai stebėjo kitų studentų panašų elgesį ir kiek priimtinos tokio elgesio apraiškos buvo patiems tyrimo dalyviams (Ives et al., 2016). Kiti šeši ten pat stebėti sociodemografiniai kintamieji kaip amžius, lytis, universitetas, specialybė, pažymių vidurkis ir stipendijos turėjimas nebuvo reikšmingi prognozuojant akademinį

nesąžiningumą. Taip pat buvo rasta, kad studentai, kurie niekada neįsitraukė į nesąžiningą akademinį elgesį buvo labiau linkę manyti, kad AN yra nepriimtinas lyginant su tais studentais, kurie buvo įsitraukę į AN nepriklausomai nuo to, ar buvo už tai nubausti (Ives et al., 2016). Taigi, apibendrinant minėtus tyrimus galima būtų teigti, kad studentų motyvacija elgtis nesąžiningai kyla iš kelių skirtingų faktorių: savo akademinį gebėjimų efektyvumo, siekio gauti aukštus įvertinimus, suvokto bendraamžių elgesio bei jų moralinių įsitikinimų.

Sąsajos su kitais kintamaisiais. Mokslininkai, tyrinėjantys akademinį nesąžiningumą, analizuoja su tokiu elgesiu susijusius individualius veiksnius tokius kaip lytis, amžius, asmenybės bruožai, pažymių vidurkis, užklasinis įsitraukimas ir kontekstinius arba situacinius veiksnius – etikos kodeksus, bausmes ir riziką, susijusią su nesąžiningu akademinio elgesiu bei bendrą aukštosios mokyklos atmosferą (Gliuk and Postlethwaite, 2015; Tatum et al., 2018). Didelis dėmesys moksliniuose tyrimuose taip pat buvo skirtas išsiaiškinti aukštųjų mokyklų etikos kodeksų efektyvumą, nesąžiningo elgesio priimtinumą, tikimybę būti pagautam bei tarpkultūrinius skirtumus (Etter, Cramer and Finn, 2006).

Metaanalizėje, kurioje analizuojamos sąsajos tarp akademinio nesąžiningumo ir Didžiojo penketo asmenybės bruožų išanalizavus 18 tyrimų (nuo 2002 iki 2014 metų) su vyresniųjų moksleivių bei studentų imtimis rasta, kad sąmoningumas ir sutariamumas turėjo stipriausią ryšį ir buvo neigiamai susiję su AN (Gliuk and Postlethwaite, 2015). Autoriai aiškina tuo, kad sąmoningumu pasižymintys individai veikia planuoja bei siekia užsibrėžtų akademinį tikslų vietoj to, kad įsitrauktų į nesąžiningą elgesį. O aukšto sutariamumo respondentai gali atsisakyti sukčiavimo siekdami vengti galimos žalos, konfliktų ir išlaikyti gerus santykius su kitais (Gliuk and Postlethwaite, 2015). Pasak autorių, sąmoningumas ir sutariamumas kitų tyrėjų metaanalitiniuose darbuose taip pat buvo du stipriausi prediktoriai prognozuojantys antisocialų elgesį bei deviantinį elgesį darbe. Tuo tarpu ekstraversija, neurotiškumas bei atvirumas patirčiai šioje metaanalizėje pasižymėjo tik labai silpnais ir nevienareikšmiškais ryšiais, kuriuos būtų sunku atskirti nuo nulio ir apibendrinti į teigiamą arba neigiamą pusę. Kituose tyrimuose randama, kad akademinio nesąžiningumu dažniau pasižymi vaikinai negu merginos, jaunesni studentai nei paskutinių kursų studentai, turintys žemesnį pažymių vidurkį, atvykę studijuoti iš užsienio, turintys aktyvesnį socialinį gyvenimą (Beasley, 2016). Tačiau pasak to paties autoriaus, kiti teigia, kad vyrai gali būti labiau linkę atskleisti savo nesąžiningą akademinį elgesį negu moterys, o vyresniųjų kursų studentai labiau linkę sukčiauti nei jaunesni studentai. Randamas akademinio nesąžiningumo lygis taip pat gali būti susijęs

ir su bendruoju šalies korupcijos indeksu, matuojamu „Transperancy International“. Aptinkamos tendencijos, kad mažiau korumpuotos šalys (pvz.: JAV) pasižymi žemesniu pasitikėjimu akademinio sukčiavimu nei labiau korumpuotos šalys tokios kaip Kinija, Bolivija, Turikija, Vietnamas (Beasley, 2016). Būtų galima apibendrinti, kad skirtumai pagal įvairius sociodemografinius kintamuosius yra randami, tačiau jie taip pat yra nevienareikšmiški ir kartais netgi priešaringi. Tuo tarpu iš daugelyje psichologijos sričių taikomos Didžiojo penketo asmenybės bruožų teorijos sutariamumas ir sąmoningumas randami, kaip reikšmingi tokio elgesio prediktoriai.

1.1.3. Akademinio nesąžiningumo kontekstas Lietuvoje

Aptarus nesąžiningą akademinį elgesį mokslinėje literatūroje yra svarbu atsižvelgti ir šalies kontekstą bei pastangas tokio pobūdžio elgesį tirti, įvertinti bei kontroliuoti. Remiantis tarptautinės viešosios įstaigos „Transperancy International“ Lietuvos skyriaus išleistu dokumentu „Akademinis sąžiningumas – skaidresnės Lietuvos link“ (2015) paskutinį dešimtmetį Lietuva padarė kelis papildomus žingsnius siekdama didinti skaidrumą. Nuo 2013 metų šalyje pradėjo veikti Lietuvos Respublikos akademinės etikos ir procedūrų kontrolieriaus tarnyba. Ši Tarnyba yra orientuota į akademinės etikos palaikymą bei tyrimus pateikiant rekomendacijas švietimo įstaigų akademinės etikos kodeksams, nagrinėjant skundus dėl akademinės etikos pažeidimų bei duomenų, susijusių su akademinė etika ir jos pažeidimais kaupimą ir saugojimą (Transperancy international Lietuvos skyrius, 2015). Tarnybos svetainėje <http://www.etika.gov.lt> galima susipažinti ne tik su aktualia teisine informacija bet ir esant poreikiui pateikti skundą, peržvelgti jau nagrinėtus skundus bei jų atžvilgiu priimtus nutarimus.

Taip pat nuo 2017 m. sausio 1 d. įsigaliojo naujas LR Administracinių nusižengimų kodeksui (ANK) pirmą kartą valstybiniu lygmeniu įtvirtintos piniginės baudos dėl baigiamųjų rašto darbų pirkimo bei pardavimo. Paskutinė ANK 123 straipsnio redakcija (2019-05-25) numato, kad asmenys, parengę ir pardavę mokslo ar studijų darbą (arba jo dalį) asmeniui, kuris jį pateikia kaip savo užsitraukia baudą nuo 200 iki 500 eur. Lygiai tokia pati bausmės suma numatyta ir tam asmeniui, kuris nusiperka tokį darbą ir pateikia kaip savo. Juridiniai asmenys, parduodantys tokius darbus atitinkamai turėtų būti baudžiami nuo 800 iki 1800 eur. Mažesnėmis sumomis tačiau taip pat yra baudžiamas ir viešinimas apie tokių paslaugų teikimą: fiziniams asmenims 100-200 eur ir juridiniams asmenims 300-600 eur. Tuo tarp pakartotinio nusižengimo atveju perkant, parduodant arba tai viešinant baudos atitinkamai padidėja atitinkamai nuo 500 iki 900 eur ir nuo 1700 iki 3000 eur. Taigi

akademinių darbų pirkimas ir pardavimas bei to reklamavimas yra laikomas nusižengimu ir įstatyminiame lygmenyje ne tik aukštųjų mokyklų etikos kodeksuose.

Remiantis skaityta ir analizuota mokslinė literatūra, galima padaryti išvadą, kad akademinis nesąžiningumas gali būti matuojamas valstybiniu, instituciniu arba individo lygmeniu. Pavyzdžiui, Lietuvoje galima sakyti, kad valstybiniu mastu Lietuvos studentų sąjunga atlieka akademinio nesąžiningumo tyrimą, kurį taip pat remia Lietuvos Respublikos Švietimo, mokslo ir sporto ministerija (Lietuvos studentų sąjunga, 2017). Nuo 2013 m. kas du metus atliekamas „Akademinio sąžiningumo indekso tyrimą“, kuris dalinai yra finansuojamas LR Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos (Akademinio sąžiningumo indeksas 2013, 2015 ir 2017 m.). LSS tyrimai pasižymi didele studentų imtimi (apie 1200-1700 studentų kiekvienoje tyrimo bangoje) bei pakartotinai naudojamu instrumentu - 12 nesąžiningų veikų sąrašu, kuris sudaro galimybę palyginti rezultatus. Kai kurie universitetai patys inicijuoja studentų apklausas, tačiau kiek autorei teko susidurti, Lietuvoje jos yra dažniau orientuotos į studijų kokybę bei atgalinio ryšio apie jas suteikimą. Taip pat atliekami ne tik statistiniai tyrimai, besiorientuojantys į patį nesąžiningumo faktą, formą ir paplitimą, bet ir psichologiniai tyrimai, kuriuose siekiama atskleisti šio reiškinio priežastis bei pasiūlyti sprendimus problemai mažinti aplinkos ir individo kontekste. Kadangi šiame darbe nuspręsta orientotis į individo lygmens veiksnius, susijusius su akademinio nesąžiningumu, plačiau apie aplinkos veiksnių vertinimą nebus kalbama.

Nepaisant to, kad pasak LSS duomenų akademinis nesąžiningumas yra ganėtinai aktuali problema, tačiau mokslo darbų Lietuvoje šia tema nėra daug – Lietuvos akademinės elektroninės bibliotekos (eLABa) duomenų bazėje pavyko aptikti tik du psichologijos magistro darbus, kuriuose būtų analizuojamas akademinis nesąžiningumas. E. Mockaitytė (2015) nagrinėjo ryšius tarp paauglių kūrybiškumo, akademinio sąžiningumo bei tamsiosios triados asmenybės bruožų. Tyrimo imtį sudarė 198 15-17 metų moksleiviai. Autorė tamsiosios triados bruožams įvertinti naudojo SD3 instrumentą, o akademinis nesąžiningumas buvo matuojamas dviem klausimais: 1) apie namų darbų plagiavimą ir 2) nusirašinėjimą kontrolinių ir testų metu. Gauti autorės rezultatai neparodė ryšių tarp kūrybiškumo bei kitų dviejų kintamųjų, tačiau atskleidė sąsajas tarp akademinio sąžiningumo ir tamsiosios triados bruožų. Statistiškai neigiamas reikšmingas ryšys buvo aptiktas tarp akademinio sąžiningumo ruošiant namų darbus bei psichopatiškumo ir makiaveliškumo (Mockaitytė, 2015). Taip pat buvo rasta, kad vaikinams labiau būdingas nesąžiningas namų darbų atlikimas nei merginoms. Šios tyrėjos darbe panaudoto kelių analizės metodo rezultatai patvirtino makiaveliškumą kaip

reikšmingą akademinio sąžiningumo prediktorių. Kitame psichologijos magistro darbe autorė tyrė 11 ir 12 klasių mokinius (45 vaikinai ir 37 merginos), analizuodama sąsajas tarp kūrybiškumo, akademinio sąžiningumo ir kontrolės lokuso (Glebauskaitė, 2016). Akademinis nesąžiningumas buvo matuotas D. L. McCabe ir L. K. Trevino akademinio nesąžiningumo skale. Gauti rezultatai parodė, kad skirtumo tarp lyčių pagal akademinį nesąžiningumą, kūrybiškumą ir kontrolės lokusą nebuvo rasta. Tačiau aptiktos teigiamos sąsajos tarp aukštesnio kūrybiškumo ir didesnio akademinio nesąžiningumo. Daugiau psichologijos mokslo darbų su akademinio nesąžiningumo, tamsiosios triados tematika atliktų Lietuvoje aptikti nepavyko. Aptariant šiuo tyrimus svabu paminėti, kad abiejų aukščiau minėtų magistro darbų imtys yra 15-18 metų paaugliai, o ne studentai, kurių akademinis sąžiningumas gali skirtis dėl skirtingų mokymosi programų, paties studijų proceso skirtumų nuo mokymosi mokykloje bei amžiaus skirtumo tarp moksleivių ir studentų. Psichologijos mokslo baigiamųjų darbų, nagrinėjančių moralę remiantis Moralės pagrindų teorija, Lietuvoje nebuvo rasta.

Taigi, apibendrinant situaciją Lietuvoje, akademinis sąžiningumas per pastarąjį dešimtmetį tampa vis didesniu prioritetu ir tampa svarbus ne tik individo ar švietimo institucijų, bet ir valstybės lygmeniu. Nepaisant to, akademinio nesąžiningumo lygis Lietuvoje išlieka gana aukštas ir ganėtinai panašus kaip ir kitose šalyse, tad ši problema remiantis LSS tyrimų duomenims yra aktuali. Mokslinių darbų, kuriose būtų nagrinėjamas akademinis sąžiningumas Lietuvoje yra reta. Kiek autorei žinoma, tokio mokslinio darbo, kuriame būtų nagrinėjamas akademinis sąžiningumas sutelkiant dėmesį į kitus asmenybinius veiksnius kaip tamsieji asmenybės bruožai bei moraliniai pagrindai Lietuvoje nėra atlikta. Nepavyko tokia tema atlikto mokslinio darbo surasti ir užsienyje. Tad šis darbas galėtų ne tik padėti atskleisti minėtus asmeninius psichologinius veiksnius, galimai prisidedančius prie akademinio nesąžiningumo masto Lietuvos studentų tarpe, bet ir apskritai prisidėti analizuojant akademinio nesąžiningumo reiškinių įvairių šalių studijų kontekste.

1.2. Tamsiosios triados teorija

Tamsiąją triadą sudaro trys piktavališki asmenybės bruožai: 1) makiavelizmas – ciniškas tarpasmeninis stilius, kuriuo siekiama asmeninės naudos nepasant nusižengimų moralės normoms; 2) narsicizmas – nuolatinis apdovanojimų ir liaupsių siekimas dėl tuštybės ir perdėto žavėjimosi savimi ir 3) psichopatija – asmenybės bruožas, pasižymintis antisocialiu, įžūliu ir impulsyviu elgesiu bei empatijos ir gailesčio stoka (Furnham, Richards, and Paulhus, 2013).

Nepaisant to, kad atskirai šie bruožai yra tyrinėjami dar nuo XX a. pirmos pusės, juos apjungianti Delroy L. Paulhus bei Kevin M. Williams Tamsiosios triados teorija (TTT) pasirodė palyginti neseniai – tik 2002 metais (Paulhus and Williams 2002; Furnham, Richards, and Paulhus, 2013). Tuomet autoriai pastebėjo, kad visiems trimis bruožams yra būdingos ir reikšmingos tarpusavio sąsajos, ir ženkliai atskirtis vienas nuo kito (Paulhus and Williams 2002). Didelė tarpusavio koreliacija metaanalizėje apžvelgus 91 tamsiųjų bruožų tyrimą yra randama tarp makiavelizmo ir psichopatijos, vidutinė – tarp narsicizmo ir makiavelizmo bei narsicizmo ir psichopatijos (Muris, Merckelbach, Otgaar and Meijer, 2017). Kitas svarbus aspektas šioje teorijoje yra tai, kad narsicizmas, makiavelizmas ir psichopatija yra apibūdinami kaip subklinikinio lygio bruožai ir juos derėtų atskirti ir netapatinti su klinikinio lygio narcisistiniu asmenybės sutrikimu bei antisocialios asmenybės sutrikimu¹ išskirtais pagal Amerikos psichiatrų asociacijos DSM -V klasifikaciją. Tuo tarpu makiavelizmas savo klinikinio atitikmens minėtoje klasifikacijoje niekada ir neturėjo (Rogoza and Ciecuch, 2018). Klinikine imtimi yra laikomi respondentai, esantys medicininėje arba teisinėje priežiūroje, o į subklinikinę imtį patenka lengvesnio pobūdžio atvejai, kurie dažniau pasitaiko tiriant bendrą populiaciją (Furnham, Richards, and Paulhus, 2013). Tačiau be šių pagrindinių teorinių prielaidų verta atsižvelgti ir į kitus svarbius aspektus, kuriuos kelia TTT tyrėjai.

Kai kurie autoriai ieško naujų piktavališkų bruožų, galinčių papildyti tamsiąją triadą. Tyrimuose yra analizuojamas sadizmas, apibūdinamas kaip beširdiškumas ir mėgavimasis žiaurumu, kitiems sukeliama skausmu, kuris gali būti seksualinis arba ne seksualinis (Kurtulmus, 2019). Randama, kad sadizmas pasižymi diskriminantiniu validumu nuo TTT bruožų (Trana, Bertlb, Kossmeiera, Pietschnig, Stiegerd and Voraceka, 2018). Ir nors yra bandymų jį įtraukti ir tamsiąją triadą paversti tamsiąja tetrada (Kurtulmus, 2019), tačiau mažas empirinių tyrimų kiekis bei argumentų trūkumas to iki galo dar nepatvirtina (Trana et al., 2018, Kurtulmus, 2019).

Kiti autoriai dėl statistiškai reikšmingų asmenybės bruožų tarpusavio ryšių tikrina prielaidą apie bendrą tamsiosios triados blogio branduolį. Atlikus tyrimą, kuriame išsamiai analizuojamas šių kontruktų tarpusavio ryšių tinklas, pavyko nustatyti du pagrindinius blogio branduoliui būdingus aspektus: tarpasmeninę manipuliaciją ir beširdiškumą (Marcus, Preszler and Zeigler-Hill, 2018). Pasak autorių, šie abu psichopatiškumui būtingi aspektai gebėjo paaiškinti apie pusę egzistuojančių tamsiosios triados bruožų tarpusavio ryšių dviejuose skirtinguose tyrimo imtyse

¹ Remiantis pagal DSM-5, Amerikos psichiatrų asociacijos 2013 m. leidimą (Vize, Lynam, Collison and Miller, 2016).

bei sutarpo ir su kitų autorių darbuose ieškotu tamsiuoju branduoliu. Autoriai teigia, kad esant tik beširdiškumi arba neemocionalumui tokie individai galimai būtų tiesiog atitrūkę nuo socialinio pasaulio (pvz.: autistiško arba šizoidinio tipo asmenybės), o tarpasmeninės manipuliacijos panaudotos geriems tikslams (Marcus, Preszler and Zeigler-Hill, 2018). Tad tik stiprūs ryšiai tarp šių dviejų konstrukčių ir jų sąsajų su visais kitais TTT aspektais būtent ir lemia tamsiajai triadai būdingas negatyvaus elgesio apraiškas, kuomet kartu su bejausmiškumu pasireiškia ir tarpasmeninės manipuliacijos.

Kita tyrimams būdinga tendencija yra bandymas nustatyti tamsiųjų asmenybės buožų santykius su kitais (dažniausiai Didžiojo penketo) asmenybės bruožais. Teigiama, kad visi tamsiosios triados bruožai yra susiję su bent vienu didžiojo penketo bruožu ir stipriausios sąsajos randamos sutariamumo bei sąmoningumo atveju (Furnham, Richards, and Paulhus, 2013). Meatanlizėje, apžvelgiančioje didžiojo penketo ir tamsiosios triados ryšius, aptikti tokie ryšiai: 1) makiavelizmas buvo negatyviai susijęs su sąmoningumu ir sutariamumu bei pozityviai susijęs su neurotiškumu; 2) narcisizmas buvo pozityviai susijęs su ekstraversija, atvirumu patirčiai, sąmoningumu ir negatyviai su neurotiškumu bei sutariamumu; 3) psichopatiškumas pasižymėjo negatyviais ryšiais su sutariamumu, sąmoningumu ir pozityviais ryšiais su ekstraversija, atvirumu patirčiai bei neurotiškumu (O'Boyle, Forsyth, Banks, Story and White, 2014). Remiantis tuo pačiu šaltiniu bendrai didžiojo penketo bruožai gebėjo paaiškinti pakankamai didelį kiekį – nuo 30% iki 63% – visų tamsiosios triados įverčių.

Dažnai aptinkama tendencija yra tamsiųjų bruožų skirtumai tarp lyčių. Vyrai pasižymi aukštesniais įverčiais visuose trijuose bruožuose negu moterys nepriklausomai nuo to, kokie instrumentai vertinimo metu yra naudojami (Muris et al., 2017). Remiantis tais pačiais autoriais, vyrams taip pat dažniau negu moterims dar jaunystėje pasireiškia eksternalizuotos elgesio problemos, nusikalstamumas bei jiems dažniau diagnozuojamas antisocialios asmenybės sutrikimas. Viena mokslininkų grupė atliko tarpkultūrinį tyrimą Australijoje, JAV, Japonijoje, Vengrijoje, Rusijoje ir Brazilijoje (N=1969) analizuojantį tamsiosios triados bruožus siekdami įvertinti savęs suvokimo sistemų – nepriklausomo „Aš“ ir tarpusavyje susieto „Aš“ – svarbą aiškinant randamą skirtumą tarp lyčių (Jonason, Foster, Oshio, Sitnikova, Birkas and Gouveia, 2017). Gauti rezultatai parodė, kad visi trys bruožai buvo vidutiniškai stipriai susiję su nepriklausomu savęs suvokimu (individualistinių kultūrų bruožas) ir turintys tik silpnus ryšius su tarpusavyje susietu savęs suvokimu (kolektyvistinių kultūrų bruožas). Narcisizmo atveju sąsaja su individualistiniu požiūriu išliko stabili visose šalyse.

Makiavelizmas su individualizmu labiausiai buvo susijęs Brazilijoje, Vengrijoje ir Japonijoje. Psichopatijos sąsajos buvo pakankamai silpnos, tad buvo iškelta prielaida, kad galbūt tuo pasižymintys respondentai nėra save linkę apibūdinti per atskyrumą ar susietumą. Moterys pasižymėjo aukštesniais ryšiais su tarpusavyje susietu „Aš“ negu vyrai, tačiau žemi kolektyvizmo įverčiai paaiškino tik dalį rastų lyčių skirtumų tarp visų tamsiosios triados bruožų ir tik narcisizme bei psichopatijoje. Taigi, randami skirtumai tarp lyčių tamsiosios triados bruožuose gali dalinai priklausyti ir nuo, kaip asmuo suvokia save santykiuose su kitais.

Kalbant apie TTT kritiką, ją išsakantys autoriai tokį psichopatijos aspektais paremtą blogą triados branduolio bendrumą aiškina psichopatiškumo kaip plačios apimties bruožo dominavimu, kuomet narcisizmas ir makiavelizmas yra tik psichopatijai būdingi porūšiai (Glenn and Sellbom, 2014; Rogoza and Cieciuch, 2018). Šie autoriai grindžia kritiką nuoseklia šiuos bruožus matuojančių instrumentų analize bei koreliacijomis, kurios kartais būna stipresnės tarp pačios triados komponentų, negu tarp kiekvieno iš jų bei kitų matuojamų išorinių faktorių (Glenn and Sellbom, 2014). Neseniai naudodami kelis matavimo instrumentus ir pritaikę tiriamąjį struktūrinių lygčių modeliavimą mokslininkai palygino tris skirtingus 1) vieno latentinio faktoriaus, 2) dviejų faktorių atskiriant narcisizmą nuo kitų dviejų bruožų ir 3) trijų faktorių tamsiosios triados modelius (Rogoza and Cieciuch, 2018). Gauti rezultatai parodė, kad tinkamiausias buvo antras variantas atskiriant narcisizmą, o psichopatiškumą ir makiavelizmą matuojant kaip vieną ir tą patį kintamąjį. Šie rezultatai sutampa ir su anksčiau minėtoje TTT metaanalizėje rastomis tendencijomis (Muris et al., 2017). Aiškindami rezultatus tyrėjai narcisizmu pasižymintį asmenį iš pirmo faktoriaus apibūdino kaip išnaudojančią bei siekiančią liaupsių pirminiame kontakte su kitais ir linkusią ieškoti naujų socialinių resursų, kuomet pasirodo jų tamsioji pusė ir nunyksta puikus pirmas įspūdis (Rogoza and Cieciuch, 2018). Tuo tarpu antrasis psichopatijos ir makiavelizmo faktorius apžvelgiamas per pasireiškiantį gryną priešiškus kitiems. Tai visiškos pagarbos socialinėms ir moralinėms normoms, tradicijoms bei žmonėms apskritai neturėjimas (Rogoza and Cieciuch, 2018). Taigi, tamsiosios triados teorija susilaukia ir reikšmingos kritikos, kuri iš esmės yra susijusi su apie pusę amžiaus trunkančiais makiavelizmo, psichopatijos ir narcisizmo tyrimais, jų koncepcinėmis prielaidomis bei matavimo instrumentais ir visų šių aspektų raida moksliniame lauke. Geriausiai tai atsiskleidžia išsamioje Glenn ir Sellbom (2014) atliktoje teorinėje ir empirinėje matavimo instrumentų analizėje, kuriai dėl šio darbo apimties ribotumų daugiau dėmesio nebus skiriama.

Remiantis tyrėjų metaanalizės darbe pateiktu Tamsiosios triados teorijos publikacijų grafiku galima teigti, kad daugiausiai publikacijų šia tema buvo išspausdinta per pastarąjį dešimtmetį nuo 2008 metų, kuomet net du trečdaliai tyrimų buvo publikuoti 2014 ir 2015 metais² (Muris et al., 2017). Taigi, galima pastebėti, jog ši teorija jau spėjo susilaukti nemenko tyrėjų dėmesio. Iš skyrelyje apžvelgų neseniai atliktų tyrimų matome, kad tema išlieka aktuali ir toliau yra aktyviai tyrinėjama analizuojant jos koncepcinius pagrindus, sąsajas su kitais konstruktais, tamsiuosius bruožus matuojančiais instrumentais bei pateikiant kritiką teorijos atžvilgiu. Toliau šiame skyriuje bus išsamiau pristatomas kiekvienas iš trijų piktavališkų bruožų, jų sąsajos su kitais kintamaisiais bei apžvelgiami plačiausiai paplitę tamsiąją triadą matuojantys instrumentai.

1.2.1. Psichopatija

Psichopatijos istorijos pradžia datuojama dar nuo XIX a. vidurio (Vize et al., 2016). Psichopatijos sąvoka buvo aiškiau kliniškai apibrėžta psichiatrijos moksle apie 1950 metus charakterizuojant pacientų grupę, kurie pasižymėjo antisocialiu ir drąsiu elgesiu, sumažėjusia empatija ir gailėstingumu bei paviršutinišku žavesiu (Muris et al., 2017). Asmenims, pasižymintiems psichopatiškumu, taip pat būdingas impulsyvumas, kaltės ir gailėsčio trūkumas, neatsižvelgimas į kitiems keliamą žalą, socialiai priimtinių taisyklių ignoravimas ir kriminalinis elgesys (Muris et al., 2017). Dauguma ankstesnių psichopatijos tyrimų dėl asmenims būdingo nusikalstamumo dažniausiai būdavo atliekami klinikinėje arba teismo psichologijos srityje, kadangi psichopatija anksčiau buvo laikoma vien tik klinicine diagnoze (dabar – antisocialios asmenybės sutrikimas) (Vize et al., 2016). tačiau nuo XX a. pabaigos atliekami tyrimai taip pat leidžia psichopatiškumą laikyti ir asmenybės bruožu (Vize et al., 2016; Muris et al., 2017).

Psichopatijos buožiui analizuoti taikomas tas pats keturių faktorių modelis kaip ir klinikinio atveju: 1) tarpasmeniškumas (paviršutiniškas žavesys, grandiozinis pasitikėjimas savimi, manipuliatyvumas), 2) emocionalumas (empatijos, kaltės ir gailėsčio trūkumas), 3) antisocialus elgesys (prasta elgesio kontrolė, nusizengimas įstatymams, nusikalstamumas) bei 4) gyvenimo būdas (aštrių pojūčių siekimas, impulsyvumas, neatsakingumas) (Rogoza and Ciecuch, 2018). Klinikinį ir subklinikinį psichopatiškumą skiria minėtų faktorių pasireiškimo dažnumas, intensyvumas ir pavojingumas (Kurtulmus, 2019). Pasak autoriaus, asmenys, pasižymintys subklinikinio

² Publikacijų grafike pateikta informacija yra 2002-2015 metų periode.

psichopatiškumu, nors ir susidurdami su sunkumais, tačiau geba palaikyti tarpasmeninius santykius, gali pasižymėti padrika darbo patirimi arba užimti aukštesnes, vadovaujančias pozicijas. Kai tuo tarpu klinikinio lygio psichopatiškumas neretai eina kartu su nusikalstamumu, įkalinimu arba hospitalizavimu ir yra daug rečiau pasitaikantis – sudarantis maždaug apie 1% populiacijos (Kurtulmus, 2019).

Tamsiosios triados kontekste psichopatiškumas kai kurių autorių laikomas jungiamąja teorijos grandimi arba netgi hierarchiniu bruožu, po kuriuo telpa ir narsicizmas bei makiavelizmas (Glenn and Sellbom, 2014; Rogoza and Ciecuch, 2018). Psichopatiškumas taip pat pasižymi stipriausiais skirtumais tarp lyčių iš visos tamsiosios triados ir yra daugiau būdingas vyrams aiškinant tai biologiniais (pvz.: testostosterone veikla) bei socialiniais (pvz.: lyčių vaidmenys) faktoriais (Muris et al., 2017). Psichopatiškumas pasižymi grandioziškumu kaip ir narsicizmas, bei jam būdingos manipuliatyvios tarpasmeninės taktikos bei kaltės ir gailėsčio trūkumas kaip makiaveliškumui, tačiau ši bruožą iš kitų išskiria impulsyvumas, neatsakingumas bei kartu su tuo dažnai pasireiškiantis įstatymų pažeidinėjimas, nusikalstamumas.

1.2.2. Narcisizmas

Narcisizmo pavadinimas kilo iš garikų mito apie jauną medžiotoją vardu Narcizas, kuris buvo taip sužavėtas savo grožio ir didybės, jog nebeskyrė jokio dėmesio bei meilės kitiems žmonėms (Muris et al., 2017). Pasak autorių, šiame mite gerai atsispindi pagrindinės narcizų savybės – tuštybė, didybė, bei egocentriškas žavėjimasis savimi, kuris sukelia tarpasmeninių problemų bendraujant su kitais. Narcisizmas psichologijos moksle pradėtas tyrinėti remiantis klinikiniais atvejais ir diagnozuojant Narcisitinį asmenybės sutrikimą (O’Boyle et al., 2011; Vize et al., 2016). Dauguma mokslinių atskiria sveiką savigarbą ir pasitikėjimą savimi nuo nesveikos, narcisistinės meilės sau, kuriai būdinga išdidinti savo pasiekimus, nepriimti kritikos bei kompromisų ir kuri santykius su tais žmonėmis, kurie žavisi narciziškumu pasižyminčiu asmeniu (O’Boyle et al., 2011). Pasak šių autorių, kitiems narcisistiški žmonės atrodo arogantiški, pernelyg save reklamuojantys, mažiau priimti bei kartais agresyvūs. Agresyvumą dažniausiai išprovokuoja pažeidžiamas ego, pavyzdžiui, agresyvi reakcija gali kilti dėl viešai jų atžvilgiu išsakytos kritikos (O’Boyle et al., 2011).

Psichologijos mokslinėje literatūroje yra išskiriami du narcisizmo tipai: grandiozinis ir pažeidžiamasis (Vize et al., 2016). Grandioziniam narciziškumui būdingas eksihicionizmas,

nuolankumo ir kuklumo trūkumas bei tarpasmeninis dominavimas, tuo tarpu pažeidžiamam narcizmui būdingas savanaudiškumas, dėmesio ir pripažinimo poreikis, nepasitikėjimas savimi bei negatyvus afektas (Vize et al., 2016). Tačiau didelė dalis tyrimų koncentruojasi ties grandioziniu narcizistiškumu ir tai dažnai priklauso nuo to, kad vyraujantis instrumentas narcizmui tirti yra Narcisistinės asmenybės inventarijus eng. *Narcissistic Personality Inventory* arba NPI (Raskin and Hall, 1979 cit. pagal Vize et al., 2016).

Kalbant apie šio bruožo ryšius su kitais konstruktais galima pastebėti, kad nors narcizmas yra susijęs su ekstraversija, tačiau tai retai būna emociškai intymūs bei šilti santykiai (Twenge, Konrath, Foster, Campbell, and Bushman, 2008). Taip pat randamos sąsajos su įvairiomis savireguliacinėmis pastangomis, pavyzdžiui, aukštą socialinį statusą turinčio romantinio partnerio paieškos, dėmesio bei viešos šlovės troškimas ir siekimas (Twenge et al., 2008). Pasak tų pačių autorių, egzistuoja ir skirtumai tarp amžiaus kohortų, kuomet jaunesni individai pasižymi statistiškai reikšmingai aukštesniu narcizizmu nei vyresni.

Taigi, narcizmas yra dvilypis buožas ir iš jo kylantis elgesys su kitais yra ne tiek aktyvios pastangos kenkti kitiems asmenims ar megzti su jais nuoširdžius artimus santykius, kiek siekis bet kokia kaina apsaugoti save ir savo kuriamą ypatingos asmenybės iliuziją. Šiuo aspektu narcizmas gerokai skiriasi nuo psichopatiškumo ir makiavelizmo, kurių netinkamas elgesys yra vedamas kitokių – į kitus orientuotų piktavališkų motyvų. Narcisizmo išskirtinumą tamsiojoje teorijoje patvirtina ir empiriniai tyrimai, rodantys, kad šis bruožas yra mažiausiai susijęs su kitais dviem.

1.2.3. Makiavelizmas

Makiavelizmo pavadinimas kilo nuo Rensanso laikotarpio italų diplomato ir politiko Niccolo Machiavelli, kuris 1532 m. savo knygoje „Princas” apibūdino, kokios savybės yra naudingos esant valdovu, galinčiu būti efektyviu lyderiu, gebančiu išlaikyti savo resursus ir privilegijas bet kokia kaina (Muris et al., 2017; Rogoza and Ciecuch, 2018). Psichologijos mokslinėje literatūroje ši savybė pirmą kartą paminėta 1970 metais, kuomet remiantis N. Machiavelli knyga buvo sukurtas pirmasis MACH klausimynas (Carre and Jones, 2016). Kadangi ši savybė niekada neturėjo klinikinio atitikmens kaip kiti du tamsiosios triados bruožai, dėmesys šiam konstruktui padidėjo kartu su tamsiosios triados teorija.

Daugialypis požiūris į makiavelizmą apima troškimus, kognicijas, emocijas ir elgesį (Rogoza and Ciecuch, 2018). Remiantis šiais autoriais, makiaveliškumu pasižymintiems žmonėms būdingi egoistiški interesai ir asmeninės naudos troškimas, gera impulsų kontrolė, gailesčio, užuojautos kitiems trūkumas bei emocinis atsiribojimas. Makiavelistiškiems asmenims taip pat būdingas amoralumas, cinizmas bei ilgalaikių savo tikslų siekimas pasitelkiant bet kokias priemones, įvairias manipuliacijas ir nepasant to, kad kiti gali nukentėti (Muris et al., 2017; Rogoza and Ciecuch, 2018). Jie kitus žmones suvokia kaip įrankius, kuriais gali pasinaudoti siekdami savo tikslų (Carre and Jones, 2016). Aukšto makiavelizmo asmenys yra linkę įžvelgti kitokias žmonių elgesio priežastis, motyvus, vertybes bei pasidaryti kitokias išvadas negu individai, pasižymintys žemu makiavelizmo lygiu (Carre and Jones, 2016). Makiaveliško būdo žmonės dar yra dažniau linkę atkeršyti kitiems bei daugiau meluoja savo draugams (O’Boyle et al., 2011). Tačiau tokie žmonės taip pat nebūtinai yra asocialūs bei amoralūs patys savaime, veikiau jų ilgalaikių tikslų siekimas paskatina juos priimti amoralius sprendimus ir neatsižvelgti į kitiems daromą žalą (Carre and Jones, 2016). Šie autoriai pateikia pavyzdį, kad tokie žmonės gali elgtis altruistiškai bei pasirinkti paaukoti labdarai, jeigu žino, kad toks elgesys bus paviešintas, atsipirks ir tai bus naudinga jiems patiems. Kitu atveju, kalbant apie Kolhbergo Hanso moralinę dilemą, tokie asmenys galėtų pasirinkti nužudyti savo žmoną, jeigu tai vestų prie geresnės partnerės pasirinkimo ir asmeninės naudos (Carre and Jones, 2016). Taigi, nors makiavelizmas priskiriamas prie tamsiųjų bruožų, tačiau tokių individų elgesys gali atrodyti įvairus – nuo kenksmingo iki gelbstinčio ir atnešančio naudos kitiems, ypač jeigu tikrieji jų elgesio motyvai nėra iki galo aiškūs.

Apibendrinant visa tai tamsiosios triados kontekste, makiaveliškoms asmenybėms skirtingai nei narcisistiškiems žmonėms nereikia gauti ego patvirtinimų ir taip pat skirtingai nuo psichopatiškų individų, jie nėra impulsyvūs. Narcisistiški individai manipuliuoja siekdami sukelti žavesį savimi, kuris kyla dėl grandiozinio pilnateisiškumo (Carre and Jones, 2016). Pasak šių autorių, makiavelizmo pagrindinis išskirtinis bruožas lyginant jį su kitais tamsiosios traidos bruožais yra ilgalaikės strategijos pasitelkimas ir taktikos, kuriai būdingos manipuliacijos siekiant asmeninės naudos, taikymas. Kai tuo tarpu psichopatiški individai yra impulsyvūs ir siekia pasitenkinimo čia ir dabar, tad dažnai apsiriboja trumpalaikiais tiksliais.

1.2.4. Tamsiosios triados matavimo instrumentai

Apžvelgus literatūrą pastebėta, kad egzistuoja dviejų tipų instrumentai, nustatantys tamsiosios triados asmenybės bruožus: a) instrumentai, matuojantys kiekvieną bruožą atskirai ir b) instrumentai, matuojantys visus tris bruožus kartu (Muris et al., 2017). Pirmajai grupei priklauso platesnės apimties, anksčiau sukurti ir laiko patikrinti instrumentai naudoti dar prieš Tamsiosios triados teorijos paskelbimą. Tuo tarpu antrąją grupę sudaro per pastartąjį dešimtmetį sukurti trumpos apimties instrumentai, siekiant sudaryti priimtinesnes sąlygas į tyrimus įtraukti visus tris TTT komponentus (Jones and Paulhus, 2013). Ketinant išsirinkti tinkamiausią įrankį šiam baigiamajam darbui toliau bus išsamiau aptariami penki dažniausiai naudojami instrumentai.

Pirmajai grupei priklauso šie instrumentai:

- Savarankiškai pildoma psichopatijos skalė (eng. *Self-Report Psychopathy Scale*) arba SRP-III, (Paulhus, Neumann, and Hare 2012, cit. pagal Muris, Merckelbach, Otgaar and Meijer, 2017). Skalę sudaro 64 teiginiai ir 4 faktoriai: tarpasmeninė manipuliacija, beširdiškas afektas, nepastovus (eng. *erratic*) gyvenimo būdas ir kriminalinės tendencijos.
- Narcisistinės asmenybės inventarijus (eng. *Narcissistic Personality Inventory*) arba NPI, (Raskin & Hall, 1981 cit. pagal Muris et al., 2017). Skalę sudaro 40 teiginių ir 7 dimensijos: autoritetas, savarankiškumas (eng. *self-sufficiency*), viršenybė, ekshibicionizmas, išnaudojimas, tuštybė ir pilnateisiškumas (eng. *entitlement*).
- Ketvirtoji MACH skalės versija arba MACH-IV, (Christie & Geis, 1970 cit. pagal Muris et al., 2017). Skalę sudaro 20 teiginių ir 3 kategorijos: manipuliatyvios taktikos, ciniškas požiūris į žmogaus prigimtį ir konvencinės moralės nepaisymas.

Visi šie instrumentai yra pateikiami kaip dažnai naudojami kitų tyrėjų, nes yra patikimi ir validūs bei puikiai tinkantys siekiant kuo tiksliau išmatuoti psichopatiją (SRP-III), narcisizmą (NPI) ir makiavelizmą (MACH-IV) (Muris et al., 2017; Maples, Lamkin and Miller, 2014).

Antrajai grupei priklauso du instrumentai: Tamsiosios triados purvinasis tuzinas (eng. *Dark Triad Dirty Dozen*) sutrumpintai – DD (Jonason and Webster, 2010 cit. pagal Muris et al., 2017) ir Trumpoji tamsiosios triados skalė (eng. *Short Dark Triad Scale*) arba trumpiau – SD3 (Jones and

Paulhus, 2013). Šios abi skalės matuoja visus tris tamsiuosius asmenybės bruožus su tuo pačiu teiginių skaičiumi – atitinkamai po 4 (DD) ir po 9 (SD3) teiginius. Purvinojo tuzino skalė matuoja 3 narcisizmo aspektus (ekshibicionizmą, viršenybę ir pilnateisiškumą), 2 makiavelizmo aspektus (tarpasmenines taktikas ir konvencinės moralės nepaisymą) bei beširdišką psichopatijos afektą (Muris et al., 2017). O pasak tų pačių autorių Tamsiosios triados trumpojoje skalėje šalia DD komponentų prie narcisizmo papildomai įtraukiamas autoritariškumas. Taip pat skiriama daugiau teiginių abiem makiaveliškumo komponentams ir išlaikomi 4 psichopatijos faktoriai - tarpasmeninė manipuliacija, beširdiškas afektas, nepastovus gyvenimo būdas ir kriminalinės tendencijos. Mokslinėje literatūroje DD skalė yra kritikuojama kaip per trumpos ir nepakankamai validus įrankis (Jones and Paulhus, 2013; Furnham, Richards, and Paulhus, 2013). Palyginamąjį tyrimą tarp šių dviejų instrumentų atlikę autoriai nustatė, kad SD3 pasižymėjo geresniu konvergentiniu ir diskriminantiniu validumu negu DD lyginant šių įrankių subskales su tokiais instrumentais kaip NPI, SRP-III, MACH-IV ir kitais (Maples, Lamkin and Miller, 2014). Svarbu paminėti, kad SD3 instrumentą kaip atsvarą tarp didesnės apimties pirmosios grupės instrumentų ir pernelyg trumpos bei nepakankamai patikimos DD skalės sukūrė vienas iš Tamsiosios triados autorių Paulhus kartu su kolega Jones (2013).

Renkantis įrankį tamsiesiems asmenybės bruožams matuoti šiame darbe buvo atsižvelgta į tris kriterijus. Pirmas iš jų yra instrumento validumas, kuriuo geriausiai pasižymi skalės, atskirai matuojančios kiekvieną bruožą, o prasčiausiai – Tamsiosios triados purvinasis tuzinas. Antras kriterijus yra skalių apimtis ir su tuo susijusi trukmė. Šiuo atveju atsakyti į 12 DD teiginių gali užtekti ir 1 min, SD3 – apie 3min, o tuo tarpu pasirinkus naudoti 3 atskirus instrumentus anketos pildymo trukmė gali pailgėti apie 15 min (Maples, Lamkin and Miller, 2014). Paskutinis kriterijus yra instrumento dermė kartu su tyrimo dizainu ir jo keliamais uždaviniais. Šiame baigiamajame darbe pagrindinis dėmesys yra skiriamas nesąžiningam akademiniam elgesiui, o tamsieji asmenybės bruožai yra tik vienas iš prognostinių šio elgesio kintamųjų. Tokiu atveju nebūtų naudinga taip ženkliai prailginti tyrimo anketą ir neproporcingai didelį teiginių skaičių koncentruoti ties prognostiniu kintamuoju rizikuojant didesniu respondentų atkryčiu dėl galimo pervargimo ir atsisakymo dalyvauti tyrime. Todėl atsižvelgiant į visus minėtus kriterijus šiame magistro baigiamajame darbe pasirinkta tris tamsiuosius asmenybės bruožus – narcisizmą, makiavelizmą ir psichopatiją – matuoti Trumpąja tamsiosios triados skale (SD3).

1.2.5. Akademinio nesąžiningumo sąsajos su tamsiosios triados bruožais

Šiame skyrelyje yra apžvelgiamos akademinio nesąžiningumo sąsajos su trimis tamsiaisiais bruožais: psichopatija, makiavelizmu ir narsicizmu. Dauguma tyrėjų remdamiesi Tamsiosios triados teorija šiuos tris bruožus kartu nagrinėja su akademinio nesąžiningumu. Tuo tarpu kitais atvejais tyrėjai pasitelkia tik vieną iš šių bruožų bei gilina jį jo komponentų sąsajas su nesąžiningu akademinio elgesiu arba nuostatomis. Šiame skyrelyje bus apžvelgiami tiek pirmo, tiek ir antro pobūdžio tyrimai siekiant geriau suprasti tamsiųjų bruožų ir akademinio nesąžiningumo ryšius.

Narsicizmas. Bendrai tariant, mažai žinoma, koks yra narcisizmo vaidmuo pasitelkiant neetišką ir ribas peržengiantį akademinį elgesį, pavyzdžiui, sukčiavimą siekiant akademinį tikslą (Brunell, Staats, Barden and Hupp, 2011). Puikūs akademiniai pasiekimai daugelyje šalių yra vertinami kaip būdas pasiekti šlovę ir aukštą socialinį statusą, tačiau įvertinimai kelia narcistiškiems asmenims iššūkį, kadangi jie dažniausiai būna paremti standatizuotu palyginimu su kitais bendraamžiais (Brunell et al., 2011). Taip pat, pasak tų pačių autorių, narcistiški individai yra mažiau linkę jausti kaltę, daugiau linkę puikuotis savo pasiekimais bei tiki esantys unikalūs ir turintys išskirtinių teisių, kas gali padaryti juos imlesnius akademiniam nusižengimams. Taigi, narcistiški asmenys gali turėti savitų motyvų, kurie juos paskatina užsiimti nesąžiningu akademinio elgesiu.

Viename tyrime dalyvavo 199 psichologijos studentai, kurių amžiaus vidurkis buvo apie 20 m (Brunell et al., 2011). Tyrimo autoriai matavo narcistiškumą, savivertę, kaltės jausmą ir akademinį nesąžiningumą. Narcistiškumas buvo įvertinamas NPI klausimynu, o nesąžiningam akademiniam elgesiui matuoti pasitelkti trys klausimai: du apie sukčiavimus per egzaminus per pastaruosius 12 mėn. ir vienas apie tikimybę sukčiauti nors viename kurse per artimiausias 30 d. Tyrimo klausimynai buvo pateikti dviem sąlygomis – vertinant save ir kitą asmenį. Gauti rezultatai parodė, kad vertinant save dvi iš trijų narcisizmo dimensijų – ekshibicionizmas ir įtaka, galia buvo susijusios su akademinio nesąžiningumu, tačiau ypatingos asmenybės dimensija neturėjo ryšio su šiuo elgesiu. Aukštu ekshibicionizmu pasižymėję respondentai taip pat turėjo žemesnius kaltės jausmo įverčius. Skirtumų tarp lyčių tyrime nebuvo, tačiau amžiaus atžvilgiu vyresnių kursų studentai nurodė žemesnius akademinio nesąžiningumo įverčius bei pasižymėjo didesniu kaltės jausmu dėl sukčiavimo. Tuo tarpu salygoje, kuomet įvertinami kiti asmenys jokių sąsajų tarp narcisizmo dimensijų, kaltės ir kitų suvokto akademinio nesąžiningumo nebuvo aptikta. Tačiau aukštesnės savivertės respondentai manė, kad kiti būtų mažiau linkę elgtis nesąžiningai ir dėl tokių poelgių

patirtų daugiau kaltės. Daugialypės regresijos analizė atskleidė, kad savęs vertinimo sąlygoje nesąžiningą elgesį prognozavo ekshibicionizmas ir amžius, o kitų vertinimo sąlygoje tik savivertė buvo reikšmingu tokio elgesio prediktoriumi (Brunell et al., 2011). Taigi svarbu pastebėti, kad narciziški asmenys skirtingai vertina save ir kitus asmenis, o troškimas pasirodyti geresniais negu kiti gali juo paskatinti akademiniam nusižengimams.

Tuo tarpu, kiti autoriai matavo narcisizmą, išnaudojamu paremtas nuostatas bei akademinį nesąžiningumą (Menon and Sharland, 2011). Narcisizmas buvo matuotas Narcizismo inventarijumi, išnaudotojiškos nuostatos buvo paimtos iš MACH klausimyno, o akademinis nesąžiningumas buvo matuotas pasitelkiant kelis nuostatų teiginius. Gauti ryšių analizės rezultatai parodė, kad narcisizmas buvo reikšmingai susijęs su akademinio pilnateisiškumu ir išnaudotojiškais nuostatomis. Pirmasis regresinės analizės modelis parodė, kad narcisizmas ir akademinis pilnateisiškumas buvo reikšmingi išnaudotojiškų nuostatų prediktoriai. Antrasis regresinės analizės modelis parodė, kad akademinio nesąžiningumo nuostatų vienintelis reikšmingas prediktorius buvo išnaudotojiškos nuostatos. Abu modeliai gebėjo paaiškinti iki trečdaliao duomenų pasiskirstymo ir tyrėjai sutiko, jog kiti reikšmingi prediktoriai galėjo būti neįtraukti į tyrimą (Menon and Sharland, 2011). Autoriai savo rezultatus interpretavo teigdami, kad išnaudotojiškos nuostatos veikiausiai medijuoja ryšį tarp kitų tyrimo kintamųjų.

Ankstesniuose tyrimuose buvo nustatyta, kad narcistiški asmenys pasižymi akademinio pilnateisiškumu (eng. *academic entitlement*) ir save traktuoja kaip universiteto klientus, todėl būna dažniau linkę skųstis ir siekti savo tikslų neatsižvelgdami į atskaitomybę su kitais (Menon and Sharland, 2011). Taip pat ieškant literatūros analizei tinkamų straipsnių buvo pastebėta, kad narcisizmas retai kada yra narginėjamas kartu su akademinio nesąžiningumu. Vietoj to, tyrimuose pastaruoju metu dažniau yra tiriama viena iš narcistiškumo dimencijų – pilnateisiškumas (eng. *entitlement*) šiame kontekste įvardijamas kaip akademinis pilnateisiškumas.

Makiavelizmas. Sąsajos tarp makiavelizmo ir akademinio nesąžiningumo tyrimuose yra mažiau įrodytos nei narcisistinių tendencijų turimas ryšys su šiuo elgesiu (Menon and Sharland, 2011). Makiavelizmas atskirai nuo tamsiosios triados nėra labai tyrinėjamas studentų akademinio nesąžiningumo kontekste. Šiuo atveju pavyko aptikti vieną Italijoje atliktą tyrimą, kuris analizavo makiaveliškumo komponentų, moralinio atsiribojimo, akademinio sukčiavimo normatyvumo ir akademinio nesąžiningumo ryšius pasitelkiant mediacijų ir interakcijų modelį (Barbaranelli, Farnese, Tramontano, Fida, Ghezzi, Paciello and Long 2018). Tyrime dalyvavo 223 psichologijos studentai

(68% moterys), kurių amžiaus vidurkis buvo apie 22 m. Makiaveliškumas buvo matuotas Makiaveliškumo asmenybės skale (Dahling et. al., 2009 cit. pagal Barbaranelli et al., 2018), kurią sudaro keturi komponentai: 1) amoralios manipuliacijos, 2) troškimas kontroliuoti, 3) statuso troškimas ir 4) nepasitikėjimas kitais. Taip pat buvo matuotas gilus ir paviršutiniškas požiūris į mokymąsi ir moralinis atsiribojimas. Gauti SEM modelio rezultatai parodė, kad akademinis nesąžiningumas labiausiai iš visų keturių makiavelizmo komponentų yra veikiamas amoralijų manipuliacijų ir statuso siekimo subkomponentų. Amoralinė motyvacija statistiškai reikšmingai veikė akademinį nesąžiningumą tiek tiesiogiai, tiek ir pasitelkiant paviršinį požiūrį į mokymąsi bei moralinį atsiribojimą. Matuotas interakcijos efektas parodė, kad amoralios manipuliacijos efektas akademiniam nesąžiningumu dar labiau sustiprėja didėjant sukčiavimo normatyvumui (sukčiavimui tampa norma), tuo tarpu statuso troškimo subkomponentas neparodė reikšmingų nei tiesioginių, nei netiesioginių sąsajų su akademinio nesąžiningumu bei paviršiniu požiūriu į mokymąsi (Barbaranelli et al., 2018). Taigi, reiktų pastebėti, kad makiaveliškumo amoralijų manipuliacijų komponentas gali būti svarbiu faktoriumi, kuris prisideda prie pasirinkimo elgtis nesąžiningai akademiniam kontekste. Šis tyrimas taip pat sutampa ir su anksčiau aprašytu Tamsiosios traidos tyrimu apie jos blogio branduolį, kur šalia beširdiškumo buvo išskirtos ir amoralios manipuliacijos

Makiaveliško būdo studentai nesąžiningą akademinį elgesį kaip turintį mažą rizikingumą gali suvokti tuomet, kai daug kitų bendraamžių laikosi nuomonės, kad taip elgtis yra normalu, o nesąžiningai pasielgę lieka nepagauti ir nenubausti (Barbaranelli et al., 2018). Pasak šių autorių, empiriniai tyrimai rodo, kad kitų akademinio sukčiavimo suvokimas ne tik veikia paskatindamas sukčiavimą individualiu lygmeniu, bet taip pat gali kurti ir tam tikrą sukčiavimo kultūrą, kuomet toks elgesys gerokai išibėgėja ir tampa vis sunkiau suvaldomas.

Psichopatija ir tamsioji triada. Atskirai tyrimų su psichopatiškumu ir akademinio nesąžiningumu aptikti nepavyko. Taigi, toliau apžvelgiami tyrėjai, kurie akademinį nesąžiningumą nagrinėjo kartu su visais trimis tamsiosios triados bruožais. Atliekant literatūros analizę pavyko aptikti keletą tokių tyrimų. Nathanson, Paulhus ir Williams (2006) aptarė kelias grupes akademinio nesąžiningumo prognostinių kintamųjų: sociodemografinius kintamuosius ir asmenybinius kintamuosius, tokius kaip tamsioji triada, didysis penketas ir perfekcionizmas. Savo literatūros apžvalgoje šio tyrimo autoriai nurodė, kad demografiniai kintamieji, pavyzdžiui, lytis ar studijų kryptis gali būti reikšmingais nesąžiningo akademinio elgesio prediktoriais, kadangi ankstesniuose tyrimuose buvo rasta skirtumų pagal šiuos kintamuosius. Vyrų buvo linkę daugiau sukčiauti

akademinėje sferoje nei moterys, o mokslų studentai buvo linkę daugiau sukčiauti nei studijuojantys menus (Nathanson, Paulhus and Williams, 2006). Tuo metu minėti autoriai tikėjosi, kad tamsioji triada gali sėkmingai nuspėti nesąžiningą akademinį elgesį, tačiau taip pat akcentavo, kad tiesiogiai tai analizuojančių tyrimų tikrai trūksta. Kalbėdami apie Didžiojo penketo modelį autoriai minėjo, kad jau buvo aptikti silpni akademinio nesąžiningumo ryšiai su ekstraversija (negimas ryšys) bei neurotiškumu (teigimas ryšys), tačiau kiti bruožai šiame kontekste nebuvo tyrinėti (Nathanson, Paulhus and Williams, 2006). Tų pačių autorių regresinės analizės rezultatai parodė, kad svarbiausiais akademinio nesąžiningumo prediktoriais buvo visi trys tamsiosios triados bruožai, iš kurių psichopatija rodė stipriausią ryšį. Šie trys bruožai tyrime buvo matuoti atskirais anksčiau minėtais klausimynais (NPI, SRP-III ir MACH-IV), o Didžiojo penketo bruožai matuoti Didžiojo penketo inventarijumi (eng. *Big Five Inventory* arba trumpiau BFI) (John & Srivastava, 1999 cit. pagal Nathanson, Paulhus and Williams, 2006). Tuo tarpu kitų asmenybinių kintamųjų sąsajos su akademinio nesąžiningumu buvo labai minimalios. Akademinis nesąžiningumas buvo matuotas pateikiant dvi atsiskaitymo užduotis t.y. sudarant realias sąlygas sukčiauti prieš atsiskaitymą įspėjus studentus, kad jie bus stebimi dėl sukčiavimo. Sukčiavimas buvo analizuojamas specialia programa, įvertinančia respondentų atsakymų sutapimą, kuris dažniausiai pasireiškė vienas šalia kito sėdintiems respondentams. Sukčiavimu pasižymėję asmenys buvo identifikuoti rezultatų analizėje, tačiau nebuvo įvardinti universitete taip apsaugant jų anonimiškumą. Tie patys autoriai antrame tyrimo etape į minėtą analizę įtraukė ir studentų kognityvinius gebėjimus, kuriuos matavo pateikdami kognityvinių gebėjimų klausimyną. Buvo remtasi prielaida, kad žemesnių gebėjimų studentai bus labiau linkę sukčiauti. Gauti antro etapo rezultatai parodė, kad psichopatiškumas išliko vienu svarbiausiu akademinio nesąžiningumo prediktoriumi, tačiau prie to dar prisidėjo ir žemesni respondentų kognityviniai gebėjimai (Nathanson, Paulhus and Williams, 2006). Palyginimui abiejų tyrimo etapų metu išties sukčiaujančių studentų per pateiktus atsiskaitymus procentas buvo labai panašus – atitinkamai 4% ir 4,2%. Šis tyrimas, nepaisant to, kad buvo atliktas jau gana seniai, iš kitų išsiskyrė tuo, kad jo autoriai užuot respondentams pateikę klausimyną apie nesąžiningą akademinį elgesį sudarė realią galimybę sukčiauti per atsiskaitymą bei stebėjo ir analizavo studentus, kurie ta proga pasinaudojo.

Po keleto metų Williams, Nathanson, ir Paulhus (2010) toliau tęsė akademinio nesąžiningumo ir asmenybinių veiksmų analizę. Kitame savo tyrime autoriai antro kurso psichologijos studentų akademinį nesąžiningumą pasirinko matuoti dviem klausimais apie jų praeito

mokyklinio etapo elgesį: 1) „Aš esu sukčiavęs/-usi per atsiskaitymus mokykloje” ir 2) „Aš esu pateikęs/-usi mokyklinį rašinį, kuris buvo nukopijuotas nuo kito asmens”. Tamsioji triada ir Didysis penketas buvo matuojami tais pačiais instrumentais kaip ir ankstesniame tyrime. Analizuojant gautus rezultatus buvo aptikta, kad vyrai nurodė sukčiaujantys daugiau negu moterys. Aptariant asmenybinius veiksmus, visi tamsiosios triados bruožai buvo teigiamai vidutiniškai arba silpnai susiję su išmatuotu mokykliniu nesąžiningumu, iš kurių psichopatija pasižymėjo stipriausiais ryšiais. Tuo tarpu iš Didžiojo penketo, kaip ir ankstesniuose tyrimuose, tik sąmoningumas ir sutariamumas pasižymėjo silpnomis neigiamomis sąsajomis su minėtu elgesiu. Regresinės analizės rezultatai kontroliuojant kitus kintamuosius atskleidė, kad iš visų matuotų bruožų tik psichopatija išliko reikšmingu mokyklinio nesąžiningumo prediktoriumi. Antroje tyrimo dalyje autoriai akademinį nesąžiningumą matavo sudarydami sąlygas plagijuoti: studentams atsiskaityti buvo pasikirti du skirtingo pobūdžio rašiniai, kurie dėl plagijavimo vėliau buvo tikrinti specialia *Turn it in* programa. Studentai taip pat buvo informuoti apie tai, kas yra plagijavimas ir kokie yra tinkami šių rašto darbų reikalavimai. Šalia asmenybinių kintamųjų taip pat kaip ir ankstesniame tyrime buvo įtraukti kognityviniai gebėjimai. Regresinės analizės rezultatai parodė panašius rezultatus kaip ir anksčiau – reikšmingi plagijavimo prognostiniai veiksniai buvo psichopatiškumas, kognityviniai gebėjimai bei sutariamumas iš Didžiojo penketo asmenybės bruožų (Williams, Nathanson and Paulhus 2010). Trečiame tyrimo etape buvo atlikta mediacinė analizė. Akademinis nesąžiningumas matuotas pasitelkiant pačių autorių sukurtą 18 teiginių skalę. Respondentai buvo taip pat paprašyt įvardinti sukčiavimo motyvus. Pasitelkus faktorinę analizę buvo rastos trys motyvacininių veiksmų grupės, potencialiai medijuojančios ryšį tarp nesąžiningumo ir psichopatiškumo: nesuvaržyti pasiekimai, bausmės baimė ir moralinis slopinimas. Psichopatiškumas rodė ryšį su visais trimis motyvacininių veiksmų grupėmis, o akademinis nesąžiningumas buvo susijęs su dviem iš jų, išskyrus bausmės baimę. Patikrinus mediacijos prielaidas, gauti rezultatai parodė, kad statistiškai reikšmingas ryšys tarp psichopatijos ir akademinio nesąžiningumo sumažėjo nuo 0,55 iki 0,32. Dėl išlikusio ryšio buvo išskirti du tik dalinai medijuojantys motyvaciniai veiksniai: nesuvaržyti pasiekimai ir moralinis slopinimas (Williams, Nathanson and Paulhus 2010). Taigi, svarbu pastebėti, kad šiame tyrime akademinis nesąžiningumas yra susijęs su psichopatiškumu ir vienas iš šio ryšio mediatorių yra susijęs su respondentų moraliniais aspektais.

Vėliau Paulhus bei kiti kolegos – Zhang ir Ziegler (2018) tyrinėjo asmenybinius veiksmus prognozuojant akademinį nesąžiningumą Kinijos studentų imtyje. Šie autoriai atkreipdami

dėmesį, kad kinų kultūra pasižymi kolektyvistinėmis vertybėmis: kooperacija, ištikimybė bei paklusumu, siekė patikrinti, ar asmenybiniai veiksniai gali panašiai nuspėti akademinį nesąžiningumą kaip ir anksčiau tyrinėtuose vakarietiškoje, individualistinėse kultūrose. Kinų kultūra taip pat pabrėžia grupės interesų viršenybę prieš individo interesus bei pasižymi mąstytojo Konfucijaus filosofija, kuri išryškina harmonijos, atsakomybės ir griežtų etinių taisyklių svarbą (Zhang, Paulhus and Ziegler, 2018). Tyrime Tamsioji triada buvo matuota SD3 skale, Didžiojo penketo bruožai kaip ir vakarietiškoje imtyje matuoti BFI instrumentu, o akademinis nesąžiningumas Nesąžiningo akademinio elgesio skale, kurią sudaro 20 teiginių apie nesąžiningą elgesį studijų metu. Respondentai pateikė atsakymus apie savo elgesį paskutinių metų periode. Gauti ryšių analizės rezultatai parodė, kad akademinis nesąžiningumas kaip ir vakarietiškoje imtyje stipriausiai teigiamai buvo susijęs su psichopatiškumu ir silpniau su narcisitiškumu bei makiaveliškumu. Tuo tarpu iš Didžiojo penketo buvo rasti silpni neigiami tokio elgesio ryšiai su sutariamumu bei sąžiningumu ir netikėtas pozityvus ryšys su ekstraversija (Zhang, Paulhus and Ziegler, 2018). Hierarchinės regresijos rezultatai atskleidė, kad reikšmingiausiais unikaliais prognostiniais veiksniais buvo psichopatija ir ekstraversija. Kitais reikšmingais prediktoriais galutiniame modelyje išliko amžius ir lytis. Svarbu paminėti, kad prieš tai regresiniame modelyje buvęs reikšmingas prediktorius sutariamumas neteko savo svarbos į analizę įtraukus tamsiosios triados bruožus. Bendrai žvelgiant tarp kolektyvistinės ir individualistinės kultūrų šiuo atveju buvo pastebėta daugiau panašumų negu skirtumų. Pasak šių autorių, reiktų daugiau tyrimų apie studentų akademinį nesąžiningumą, asmenybės bruožus bei akademinis pasiekimus (Zhang, Paulhus and Ziegler, 2018). Taigi, šis tyrimas taip pat patvirtina psichopatiškumo kaip reikšmingo akademinio nesąžiningumo prediktorius poziciją bei suteikia pagrindo empirinėje analizėje atsižvelgti ir sociodemografines charakteristikas. Taip pat tikėtina, kad akademikai nusižengimai tarp skirtingų kultūrų gali turėti panašų asmenybinių charakteristikų pagrindą.

Kiti autoriai analizavo tamsiosios triados bruožus bei skirtingas melavimo strategijas akademiniam bei romantinių santykių kontekste Kanados psichologijos studentų imtyje (Baughman, Jonason, Lyons and Vernon, 2014). Tamsieji asmenybės bruožai šiame tyrime buvo matuoti SD3 klausimynu, o respondentų melavimas įvertintas keliais skirtingais klausimais: 1) kaip dažnai jie meluoja, 2) kaip dažnai jų melavimas yra aptinkamas, 3) kokia yra jų emocinė būklė, 4) kiek kognityvinių pastangų prireikė melui sukurti bei 5) kiek, tyrimo dalyvių manymu, tokiu melu patikėjo dėstytojas arba romantinis partneris, kuriems buvo meluojama. Gauti rezultatai parodė, kad vyrai pasižymėjo aukštesniais makiavelizmo bei psichopatijos įverčiais nei moterys. Akademinio konteksto

situacijoje (dalies rašto darbo plagijavimas) vyrai pateikė pozityvesnę emocinę savijautą nei moterys. Tuo tarpu romantinio konteksto situacijoje (susitikimas su buvusiu partneriu be esamo partnerio žinios) vyrai labiau negu moterys pasižymėjo didesnėmis tendencijomis meluoti, pozityvesne emocine savijauta ir tikėjosi pozityvesnės reakcijos iš partnerio, kuriam būtų meluojama. Psichopatiškumas turėjo stipriausią ryšį su pozityvesnėmis emocijomis meluojant abiejuose kontekstuose. Makiaveliškumas akademiniam kontekste buvo susijęs su planavimu į priekį, melo detalumu bei originalumu. Atlikus hierarchinę analizę paaiškėjo, kad lyčių skirtumai bei emocinė būklė meluojant akademiniam kontekste buvo pilnai medijuojami tamsiosios triados bruožų taip, jog tiesioginis veikimo efektas tapo nebereikšmingu (Baughman et al., 2014). Akademiniam kontekste narcisizmas buvo susijęs su tikėjimu, kad dėstytojas patikės išsakytu melu, tuo tarpu romantiniame kontekste makiavelizmas buvo susijęs su partnerio tikėjimu melu. Taigi, tikėtina, kad šie bruožai gali kiek skirtingai pasireikšti nevienoduose kontekstuose. Be to, kiekvienas tamsiosios triados bruožas turėjo savitus ryšius su emociniu arba kognityviniu melo situacijos lygmeniu.

Taigi, apibendrinant šį skyrelį apie tamsiosios triados bruožus svarbu atkreipti dėmesį, kad dauguma aptiktų tyrimų randa ryšius tarp akademinio nesąžiningumo ir visų trijų tamsiosios triados komponentų, tačiau kyla klausimas ar visi trys bruožai taip pat gali būti ir reikšmingais tokio elgesio prediktoriais. Tad remiantis šiame skyrelyje pateiktais tyrimais, šiame darbe yra keliamos dvi hipotezės apie šių dviejų konstrukto ryšius. Pirmoji hipotezė numano, kad akademinis nesąžiningumas bus teigiamai susijęs su visais tamsiosios triados bruožais (Menon and Sharland, 2011; Baughman et al., 2014; Zhang, Paulhus and Ziegler, 2018; Barbaranelli et al., 2018). O antroji hipotezė daro prielaidą, kad psichopatiškumas bus reikšmingas akademinio nesąžiningumo prediktorius (Nathanson, Paulhus and Williams, 2006; Williams, Nathanson and Paulhus 2010; Zhang, Paulhus and Ziegler, 2018). Tuo tarpu daryti prielaidai apie kitų tamsiųjų bruožų prognostinę vertę nepakanka empirinių duomenų.

1.3. Moralės samprata

Moralė kaip tam tikri padoraus socialinio elgesio standartai vienokia ar kitokia forma gyvuoja jau tūkstančius metų. Domėjimasis morale buvo aktualus dar Senovės graikų mąstytojams (Haidt, 2012). Ilgą laiką buvusi religijos, teologijos ir filosofijos mokslų objektu moralė psichologijoje pradėta analizuoti maždaug prieš šimtmetį, o matuoti – apie XX a. vidurį (Killen and

Smetana, 2015). Toliau šiame skyriuje bus apžvelgiama moralės samprata psichologijos moksle, egzistuojantys skirtingi požiūriai bei plačiau pristatoma Moralės pagrindų teorija ir jos konstruktus matuojantys instrumentai.

Nepaisant varijuojančių skirtumų, dauguma raidos mokslininkų sutinka, kad moralė nurodo tai, kaip individai elgiasi vieni su kitais ir su savimi bei atspindi individo ketinimus ir elgesio motyvus (Killen and Smetana, 2015). Tačiau pasak tų pačių autorių, egzistuojantys požiūriai moralę apibūdina keliais skirtingais aspektais:

- 1) ***Deontologiniai moraliniai sprendimai*** – šis požiūris ateina iš moralės filosofijos atstovo I. Kanto, kur moralė apibūdina normų rinkinį, kaip individas turėtų elgtis su kitais atsižvelgiant į lygybę, teisingumą ir gerovės moralinius principus.
- 2) ***Moralė kaip empatija ir prosocialūs įsipareigojimai*** – idėjinė moralės filosofo D. Humo atšaka, kuri pabrėžia empatiją, žmonių gebėjimą jausti gailestį ir užuojautą, kas yra pagrindiniai prosocialaus elgesio motyvai.
- 3) ***Moralė kaip evoliucinis mechanizmas*** – Č. Darvino biologinė rūšių atsiradimo teorija, moksliniai palyginimai tarp rūšių bei neuromokslo tyrimai suteikia pagrindą manyti, kad egzistuoja biologinis moralės mechanizmas. Šio mechanizmo atsiradimas siejamas su kooperatyvia socialinių santykių reguliacija, paremta bendro gėrio grupei siekimu, o ne savanaudiškoms tendencijomis.
- 4) ***Moralė ir tapatumas*** – moralinio tapatumo tyrimai koncentruojasi į tai, kad moralės centrinė ašis yra moralinis tapatumas, kuris susijęs su asmeninės atsakomybės reikalaujančiais sprendimais bei nuoseklumu tarp tų sprendimų, veiksmų ir elgesio. Dėmesys šiame lauke skiriamas individualiems moralinio tapatumo, motyvacijos ir asmenybinių skirtumų analizei.
- 5) ***Moralė kaip sąmonė*** – ši idėja ateina iš Z. Froido teorijos, kurioje sąmonė apibrėžiama per Superego (internalizuotų tėvų vertybių) vystymąsi ir pozityvų tarpasmeninį elgesį, kurį palaiko kaltės jausmas. Per tokį mechanizmą vyksta socializacija – vaikai yra įgalinami elgtis gerai arba suvokti, ir jausti kaltę, kai pasielgia netinkamai.
- 6) ***Moralė kaip kultūrinės normos*** – antropologinių ir sociologinių teorijų įkvėpti tyrėjai moralę apibrėžia kaip kultūrinės normos. Tokia perspektyva koncentruojasi į tarpkultūrinius palyginimus bei laiko morale reliatyvia t.y. priklausančia nuo

kultūrinio konteksto. Čia yra išskiriamos dvi kategorijos: individualizmas (vakarų kultūra) ir kolektyvizmas (rytų kultūra), kurios tyrinėjamos siekiant išsiaiškinti kaip moralė yra perduodama ir kaip ji vystosi bei kaip įvairūs moraliniai aspektai (pvz.: rūpesčio, teisingumo ir kt.) pasireiškia.

Pirmieji moralės empiriniai tyrimai psichologijos moksle prasidėjo septintame dešimtmetyje kartu su Kohlberg ir jo sukurta Hanso dilema, kuri buvo pateikta skirtingo amžiaus vaikams (Haidt, 2012). Sunkiai sergančios žmonos vyras Hansas svarsto, ar geriau nusižengti įstatymams ir pavogti neįperkamu vaistų, ar elgtis pagal įstatymus ir prarasti žmoną. Kohlberg pagal vaikų pasirinkimus šioje dilemoje ir jų paaiškinimus išskyrė šešias progresuojančias moralinio mąstymo apie socialinį pasaulį stadijas, kurios sutapo su Piaget anksčiau išskirtomis vaiko mąstymo apie fizinį pasaulį stadijomis (Haidt, 2012). Remiantis tuo pačiu šaltiniu, pirmosios dvi stadijos buvo priskirtos prekonvenciniam lygiui, kuomet vaikai sprendė apie veiksmo teisingumą pagal tai, ar buvo priskirta bausmė. Pradėdami pradinę mokyklą dauguma vaikų pasiekia konvencinį lygį (3 ir 4 Kohlberg stadijos), kada geriau suvokia socialinį pasaulį, tačiau pasižymi paklusnumu autoritetui, taisyklėms ir retai tai kvestionuoja. Paauglystėje, atsiradus gebėjimui abstrakčiai mąstyti, pereinama prie postkonvencinės stadijos (5 ir 6 Kohlberg stadijos), kur vis dar vertinamas nuoširdumas ir pagarba taisyklėms, tačiau taip pat kartais pateisinamas jų laužymas vardan didesnio gėrio bei kuriant savo asmeninę moralės sistemą. Kiek vėliau Gilligan šalia jau minėto Kohlberg teisingumo išsiskyrė ir rūpestį kaip moralės pagrindą (Graham et al., 2011). Kitas svarbus moralės laukui tyrėjas, dažnai minimas mokslinėse diskusijose yra Kohlberg mokinys Turiel, kuris teigė, jog tiek vaikai, tiek suaugusieji intuityviai atskiria moralines transgresijas (t.y. moralinius nusižengimus, pavyzdžiui, skausmo mušant kitą sukėlimas) nuo konvencinių transgresijų – nepaklusimo kitoms taisyklėms (pavyzdžiui, valgymo plikomis rankomis užuot naudojus stalo įrankius) (Berniūnas, 2014). Remiantis Turiel idėjomis ir atliekant empirinius tyrimus yra įvardinti keli moralinių ir konvencinių transgresijų sirtumai: a) veiksmo tipas (moralinės transgresijose yra auka, kuri kenčia žalą arba neteisingumą, o konvencinėse transgresijose to nėra); b) leidžiamumas, priimtinum (moralinės transgresijos yra mažiau priimtinos nei konvencinės); c) rimtumas (moralinės transgresijos yra rimtesnio pobūdžio pažeidimai); d) nepriklausomumas nuo autoriteto (konvencinės transgresijos priklauso nuo autoriteto, tuo tarpų moralinių nusižengimų blogumo nepagerina jokie autoriteto sprendimai); e) generalizuota taikymo sritis (moralinės transgresijos yra taikomos įvairiuose vietose ir laike, tačiau konvencinės transgresijos pasižymi tam tikromis aplinkybėmis) (Berniūnas, 2014). Ši moralinių ir konvencinių

nusižengimų atskirtis parodė, kad skirtingai nuo Piaget ir Kohlberg manymo, vaikai netraktuoja visų taisyklių vienodai, o veikiau jie konstruoja savo moralę pagal absoliučią moralinę tiesą, kad „žala yra blogai“ (Haidt, 2012). Tačiau pasak Haidt, toks racionalumu paremtas požiūris tiko tik vakarietiško kultūrai ir negebėjo paaiškinti, kodėl tam tikros religinės praktikos moraliai neteisingus laiko tokius veiksmus, kuriuose nėra kam patirti žalą arba neteisybę bei nepaaiškino tarp kultūrų egzistuojančių moralės skirtumų.

1.3.1. Moralės pagrindų teorija

Moralės pagrindų teorija (MPT) buvo suformuota siekiant paaiškinti moralės ištakas, jos raidą bei egzistuojančius kultūrinius skirtumus (Graham et al., 2011). Iš anksčiau minėtų moralės požiūrių ši teorija remiasi Humo ir Darvino idėjomis, kurias tarp pat patvirtina ir tarpkultūriniai, antropologiniai tyrimai (Haidt, 2012). Tačiau pasak Haidt, šis požiūris nestato moralės į normatyvinę poziciją kaip tai daroma I. Kanto filosofijoje. Moralė šiuo atveju nėra tyrinėjama kaip objektyvių tiesų, kuriomis turėtų vadovautis visi, rinkinys. Tyrimuose atsižvelgiama į kultūrinius skirtumus, kurių pasekoje moralė traktuojama kaip realyvi. O pagrindinis tyrinėjimų tikslas yra ne nustatyti konkrečias ribas ir reikalavimus padoriam žmonių elgesiui, tačiau veikiau pažinti ir suprasti, kaip iš tiesų elgiasi žmonės ir kaip jų poelgius veikia skirtingi moraliniai ir kultūriniai pagrindai. Tam paaiškinti šios teorijos autoriai išskiria kelis tvirtinimus (Graham, Haidt, Motyl, Meindl, Iskiwitch, and Mooijman, 2018):

- 1) Egzistuoja pirminė moralinė bazė, sukurta evoliucijos proceso – tai reiškia, kad nuo gimimo žmogaus psichika nėra tuščias lapas. o veikiau turinti išankstinę pamatinę struktūrą, kuri vėliau yra paveikiama ir koreguojama konkrečios patirties. Pasak Darvino, darnios bei kooperatyvios individų grupės ilgainiui nurungia savaundžių individų grupes ir to pasekoje vyskta ne tik pačių individų, bet ir jų grupių evoliucija, kuri ir paskatino pirminės moralinės bazės susiformavimą (Haidt, 2012).
- 2) Priminė moralinė bazė koreguojasi individui vystantis tam tikroje kultūroje – šio proceso metu universali pirminė bazė tampa kultūriškai specifiška ir kultūriškai kompetentinga suaugusiojo morale. Šiuo atveju tarp kultūrų yra atrandami skirtumai, kur kolektyvistinėse kultūrose vyrauja didesnė pagarbos autoritetui, ištikimybės grupei svarba negu individualistinėse. Individai save suvokia ne kaip

atskirą ir nepriklausomą asmenį, o veikiau kaip betarpiškai su kitais susijusį grupės (pvz.: šeimos, giminės) narį.

- 3) Intuicija pasireiškia anksčiau už racionalų mąstymą – moralinis įvertinimas, sprendimo priėmimas (eng. *moral judgement*) kaip ir kiti įvertinimai yra atliekamas labai greitai užturunkant vos apie sekundę. Haidt (2012) savo knygoje aprašo moralinio pasimetimo (eng. *moral dumbfoundng*) tendenciją – intuityviai priimtų moralinių sprendimų negebėjimą paaiškinti žodžiais. Ši tendencija pasireiškė respondentų vertinimui pateikiant niekam žalos nesukeliančias, bet įžeidžiančias situacijas (pavyzdžiui, iš automobiliu pervažiuoto šeimos šuns mėsos pagaminama tos šeimos vakarienė). Respondentai buvo linkę greitai įvertinti situaciją kaip moraliai netinkamą, tačiau nesugebėdavo raionalizuoti – paaiškinti kodėl taip yra. Jie būdavo linkę prikurti papildomų žalojančių aplinkybių (pavyzdžiui, kad šuns mėsa gali susargdinti šeimos narius), kad tik nereiktų sutikti su teiginiu, jog toks elgesys nėra moraliai blogas, kadangi niekas dėl to nenukentėjo.
- 4) Yra daugiau psichologinių moralės pagrindų (ne tik žalos ir teisingumo) – išlikimui užtikrinti individams teko susidurti su daug socialinių iššūkių per evoliucijos istoriją. Kaip atsakas jiems susiformavo skirtingi moraliniai pagrindai, palaikantys grupių darną ir kooperatyvumą.

Apžvelgus antopologijos ir evoliucinės psichologijos tyrimus, buvo išskirti penki moralės pagrindai: 1) **žalos/ rūpesčio** (eng. *Harm/ Care*), 2) **teisingumo/ abipusiškumo** (eng. *Fairness/ Reciprocity*), 3) **priklausymo grupei/ištikimybės** (eng. *Ingroup/ Loyalty*), 4) **autoriteto/ pagarbos** (eng. *Authority/ Respect*) ir 5) **grynumo/ šventumo** (eng. *Purity/Sanctity*) (Graham, Nosek, Haidt, Iyer, Koleva and Ditto, 2011). Žalos vengimo ir rūpesčio poreikis aiškinamas palikuonių auginimu. Rūpestingesni tėvai geba geriau užtikrinti savo palikuonių išgyvenimą. Ši sistema neretai aktyvuojama susidūrus su kitų žmonių vaikais arba net ir kitų rūšių jaunikliais, kuriuos kyla noras saugoti, ginti bei pykti ant tų, kurie jiems sukelia žalą (Graham et al., 2018). Pasakt tų pačių autorių, visi socialiniai gyvūnai saveikauja tarpusavyje ir iš tokio abipusiško altruizmo kyla teisingumo poreikis. Tuo tarpu savanaudiškas sukčiavimas sukelia atstūmimą. Lojalumas grupei taip pat ženkliai susijęs su išgyvenimu, kadangi išdavikiški individai būdavo paprasčiausiai atskiriami nuo grupės (eng. *ostracized*) ir taip pasmerkami mirčiai, kadangi vieni patys neišgyvendavo (Graham et al., 2018). Pagarba autoritetui taip pat susijusi su priklausymu grupei, tačiau čia labiau atsižvelgiama į

paklusnumą susiklosčiusiai hierarchijai, kuri padeda grupėms geriau išlikti negu be vienijančio lyderio arba nusistovėjusios hierarchijos. Nepaklusnumas taip pat buvo pakankama priežastis individą pašalinti iš grupės. Šventumo/tyrumo moralinį pagrindą teorijos autoriai aiškino kaip parazitų bei patogenų vengimą, kuris apsaugojo nuo ligų ir sudarė sąlygas išlikimui per švaros palaikymą ir maisto atsirinkimą. Iš to kyla pasibjaurėjimas nešvariais ir netyrais objektais bei socialiniais veiksmais. Apibendrinus, kiekvienas iš penkių moralinių pagrindų svariai prisideda prie individų socialinės struktūros, o taip pat ir jų pačių išlikimo.

Haidt ir kolegos rėmėsi antropologo Shweder darbais, kuris išskiria tris kultūroms būdingus etinius aspektus: autonomiškumą, bendruomeniškumą ir dieviškumą (Graham et al., 2011). Pasak MPT autorių, rūpesčio ir teisingumo moralės pagrindai atitinka autonomiškumą, priklausymo grupei ir autoriteto pagrindai – bendruomeniškumą, o grynumo/ šventumo pagrindas atitinka dieviškumą. Šių penkių moralės pagrindų išreikštumas varijuoja priklausomai nuo kultūrinio konteksto. Individualistinėse (vakarų) kultūrose yra stipriau išreikšti rūpesčio ir teisingumo moraliniai pagrindai, o kolektyvistinėse (rytų) kultūrose labiau išreikšti autoriteto, priklausymo grupei bei šventumo moraliniai pagrindai (Graham et al., 2011). Dar kitaip šios dvi hierarchinio MPT modelio atšakos vadinamos kaip individualistiniai (eng. *individualizing*) moraliniai pagrindai – rūpestis ir teisingumas – bei grupes jungantys (eng. *binding*) moraliniai pagrindai – ištikimybė, pagarba autoritetams ir šventumas (Haidt, 2012). Individualistinėms kultūroms apibūdinti dar yra naudojamas angliškas akronimas WEIRD (eng. *Western, Educated, Industrialized, Rich and Democratic*), kuris paraidžiui reiškia vakarietiškos, išsilavinusios, industrinės, turtingos ir demokratiškos kultūros bruožus (Graham et al., 2011). Padidintas dėmesys WEIRD kultūrai susidarė dėl tyrimų imties patogumo, kuomet daugelyje tyrimų buvo apklausiami Vakarų universitetų studentai (Haidt, 2012). Šiuo metu Moralės pagrindų teorija skatina tyrėjus lyginti įvairesnių grupių rezultatus ir plėtoti tarpkultūrinius tyrimus.

Kalbant apie empirinius tyrimus, pasitelkiant Moralės pagrindų teoriją didelis dėmesys yra skiriamas politinei psichologijai, o taip pat ir ekologiniams, religiniams klausimams, asmenybės bruožams bei moralės normas pažeidžiančiam elgesiui tyrinėti. Haidt (2012) savo knygoje apžvelgdamas įvairias studijas įvardina, kad moralės pagrindai padeda atskirti žmonių politines pažiūras. Liberalų požiūrį atspindi aukštesni rūpesčio ir teisingumo pagrindų įverčiai, tuo tarpu konservatoriai pasižymi panašiu visų penkių moralinių pagrindų svarbos įvertinimu. Religingi asmenys, pasak šio tyrėjo, taip pat pasižymi aukštesniais pagarbos autoritetui, ištikimybės grupei bei

šventumo/ tyrumo įverčiais nei nereliginiai asmenys. Tyrimuose taip pat randamos moralės pagrindų sąsajos su Didžiojo penketo asmenybės bruožais. Aukštesni rūpesčio ir teisingumo įverčiai buvo susiję su didesniu atvirumu patirčiai, neurotiškumu ir sutariamumu, o aukštesni trijų jungiančių moralinių pagrindų įverčiai buvo susiję su didesniu sąmoningumu ir ekstraversija, bei mažesniais neurotiškumo įverčiais (Graham, Haidt, Koleva, Motyl, Iyer, Wojcik and Ditto, 2013). Pasak tų pačių autorių MPT padeda prognozuoti žmonių nuostatas tos pačios lyties asmenų santuokos, aborto, kankinimų klausimais net ir tuomet kai yra kontroliuojama lytis, politinė ideologija, religingumas ir kiti demografiniai kintamieji. Tuo tarpu moralės pagrindų sąsajos su tokiu nepriimtiniu elgesiu kaip sukčiavimas, melavimas plačiau bus aptariami 1.3.3. skyrelyje nagrinėjant visa tai akademinio nesąžiningumo kontekste.

1.3.2. Moralės pagrindus matuojantys instrumentai

Remiantis Moralės pagrindų teorijos autorių internetiniame puslapyje www.moralfoundations.org pateiktomis mokslinėmis publikacijomis bei kita medžiaga rasta, kad penkiems teorijos konstrukts matuoti naudojama keletas skirtingų būdų – klausimynai, moralinės dilemos, scenarijai bei žodynas. Siekiant parengti kokybišką mokslinį darbą yra labai svarbu pasirinkti tinkamiausią instrumentą kiekvienam tyrimo konstrukts matuoti, tad toliau šiame skyrelyje bus trumpai apžvelgti visi minėti moralės pagrindų matavimo būdai:

- **Klausimynai.** Yra pateikiamos dvi Moralės pagrindų klausimyno (eng. *Moral foundations Questionnaire, MFQ*) versijos: pilnoji - MFQ (30 teiginių) ir sutrumpintoji – MFQ, kurią sudaro 20 teiginių (Graham et al., 2011). Abu šie klausimynai yra sukurti pačių MPT tyrimo grupės autorių ir yra viešai prieinami minėtoje svetainėje su vertimais į 39 kalbas (taip pat ir lietuvių). Instrumentų autoriai svetainės klausimynų skiltyje rekomenduoja tyrimams rinktis ne trumpąją MFQ versiją, o originalią formą su 30 teiginių, kadangi MFQ (30) pasižymi geresniu vidiniu suderinamumu pagal Cronbach'o alpha kriterijų.
- **Dilemos.** Moralinės dilemos yra tokios situacijos, kuriose pateikiamos tam tikros aplinkybės, reikalaujančios vienokio ar kitokio moralinio situacijos sprendimo, kur tyrimo dalyvių prašoma sprendimą priimti ir savo pasirinkimą pagrįsti, paaiškinti (Haidt, 2012). Remiantis tuo pačiu šaltiniu, viena žinomiausių yra Hanso dilema, naudota Kolhbergo moralės tyrimuose. Taip pat dažnai sutinkama įvairių variacijų traukinio dilema, kuomet žmogaus

sprendimas lemia, ar traukinys partrenks penkis žmones važiuodamas sava vaga, ar tik vieną žmogų, tačiau tam prireiks tyrimo dalyvio įsikišimo. Ši dilema tinkama analizuojant moralinį rūpesčio/žalos ir teisingumo pagrindus. Taip pat pateikiama praktika naudoti ne tik jau egzistuojančias moralines dilemas, bet ir sukurti naujų dilemų pagal tyrimo temą (Haidt, 2012).

- Scenarijai. Neseniai sukurtas dar vienas matavimo būdas remiantis MPT. Tai – Moralinių pagrindų vinjetės (eng. *Moral Foundations Vignettes*) arba sutrumpintai MFV (Clifford, Iyengar, Cabeza, and Sinnott-Armstrong, 2015). Ši instrumentą sudaro 90 trumpų scenarijų, kuriuose yra pateikiamos įvairaus rimtumo moralinės transgresijos. Tai yra tokie scenarijai, kuriuose iš asmeninės pozicijos pateiktas kitų žmonių elgesys potencialiai peržengia moralines ribas. Pavyzdžiui, „Tu matai berniuką, kuris spendžia įvairius spąstus, kad užmuštų benames kates savo kaiminystėje“ (žala/rūpestis) arba „Tu matai istoriją apie tolimą gentį, valgančią savo mirusių gentainių kūnus“ (tyrumas/švetumas). Kiekvienam moraliniam pagrindui yra skirta nuo 10 iki 27 situacijų. Instrumentas sukurtas kaip papildoma stimulinė medžiaga orientuojantis į neuropsichologinius tyrimus, kuriuose matuojamas asmens biologinis atsakas (pavyzdžiui, matuojant smegenų aktyvumą) į nurodytas situacijas.
- Žodynas. Šioje svetainėje, skyrelyje prie kitos medžiagos (eng. *Other Materials*) taip pat pateikiamas ir Moralinių pagrindų žodynas (eng. *Moral Foundations Dictionary*), kurį sudarė MPT tyrimų grupės nariai Haidt su kolega Graham. Šis instrumentas yra orientuotas į kokybinius tyrimus ir skirtas tekstinei medžiagai analizuoti kartu naudojant Word Count ar panašią programą. Žodyno žodžiai yra sugrupuoti pagal MFT teorijoje išskirtus moralinius pagrindus.

Kadangi šiame tyrime yra naudojama kiekybinė duomenų analizė, o žodynas yra skirtas kokybinei analizei, šiuo atveju tai nėra tinkamas instrumentas moraliniams pagrindams matuoti dėl tyrimo pobūdžio. Renkantis tarp MFV ir MFQ atsižvelgta į instrumento validumą, paplitimą bei pritaikomumą kiekybinei kintamųjų analizei. MFQ kaip klausimynas turi autorių apibrėžtus validumo bei patikimumo kriterijus atliekant Chronbacho alpha bei tiriamosios ir patvirtinančiosios faktorinės analizės skaičiavimus (Graham et al., 2011). Taip pat tai dažnai tyrimuose aptinkamas instrumentas, sukurtas pačių Moralės pagrindų teorijos autorių, ganėtinai kultūriškai universalus ir išverstas į

daugelį kalbų. Tuo tarpu MFV struktūra savaime yra pritaikyta neuropsichologiniams tyrimams, orientuotiems į individų reakcijos į scenarijus matavimą (Clifford et al., 2015). Siekiant tai panajuoti šiame tyrime tektų MFV paversti klausimynu, nes instrumentas neturi Likert tipo skalės (pvz.: nuo 1 visiškai nesutinku iki 5 visiškai sutinku). Be to, net ir pritaikius Likert skalę tokio pobūdžio instrumento kokybiškam ir pagrįstam panaudojimui trūksta tokių validumą ir patikimumą parodančių tyrimų. Tad iškart kyla pavojus neteisingai išmatuoti konstruktus bei netinkamai interpretuoti gautus rezultatus. Taip pat šiame instrumente kai kurios pateikiamos situacijos yra kultūriškai neadaptyvios arba netinkamos Lietuvos kontekstui pritaikyti: pavyzdžiui, situacija apie konkretų JAV universitetų sporto renginių tipą³ arba Holivudo žvaigždės sandėrį su užsienio diktatoriumi⁴ (Clifford et al., 2015). MFV galėtų būti tik papildomas instrumentas šalia MFQ, jeigu tyrimo pagrindinė ašis būtų moralės pagrindai bei moralinės transgresijos. Tačiau šiuo atveju tyrimo pagrindinis konstruktas yra akademinis nesąžiningumas ir moralinės yra transgresijos aktualios tik šiame kontekste. Tam išmatuoti yra naudojamas kitas anksčiau aptartas instrumentas su 12 studentų nesąžiningo akademinio elgesio pavyzdžių. Tokio pobūdžio situacijas apie nesąžiningą akademinį elgesį kiek reformulavus ir papildžius informaciją aplinkybėmis būtų galima pateikti ir kaip moralines dilemas tyrimo dalyviams analizuoti. Tačiau šiuo atveju dėl tyrėjos ribotos patirties rengiant mokslinius darbus nuspręsta rinktis jau egzistuojančius ir kitų autorių naudojamus klausimynus su gerais patikimumo rodikliais ir/ arba teoriniu pagrindimu. Taigi, atsižvelgus į turimą instrumentų pasirinkimą bei jų aukščiau apžvelgtą tinkamumą šiame tyrime moralės pagrindams matuoti bus naudojamas originalus MFQ klausimynas su 30 teiginių, kuris plačiau yra aprašytas šio tyrimo instrumentų skyrelyje.

1.3.3. Akademinio nesąžiningumo sąsajos su moralės aspektais

Šiame skyrelyje bus sutelkiamas dėmesys į empirinius tyrimus, kuriuose nagrinėjamas akademinis nesąžiningumas ir įvairūs moralės aspektai kaip moralinins atsiribojimas, moralinis priminimas, etikos kodeksai ir t.t. Nors ir nepavyko rasti tyrimų, kuriuose nesąžiningas akademinis elgesys būtų analizuojamas kartu su moraliniais pagrindais, tačiau šiame skyrelyje pateikiamos studijos neabejotinai teigia, kad įvairūs moraliniai aspektai yra svarbūs tiriant ir analizuojant nesąžiningą akademinį elgesį.

³ Eng. „You see a college president singing a rival school's fight song during a pep rally“.

⁴ Eng. „You see a Hollywood star agreeing with a foreign dictator's denunciation of the US“.

Viename tyrime buvo siekta išsiaiškinti, ar skirtingas akademinio nesąžiningumo suvokimas yra moderuojamas asmeninės moralės. Šiame tyrime iš viso buvo matuotos šešios akademinio nesąžiningumo formos 12 mėn. laikotarpyje, o asmeninę moralę įvertinantys šeši klausimai buvo susiję su akademinio nesąžiningumo situacijomis, pavyzdžiui, „Aš manau, kad man būtų tinkama sukčiauti per egzaminą, kuriam pasiruošti neturėjau laiko” ir t.t. (Cochran, 2015). Taip pat buvo matuotos suvokiamos sankcijos klausimu, kuris skambėjo taip: „Ar tu manai, jog profesorius galėtų tave pagauti, jeigu tu ... (išvardintos visos šešios tyrime matuojamos akademinio nesąžiningumo veiklos)”. Gauti rezultatai parodė, kad respondentų stipresnė asmeninė moralė bei didesnis sankcijų už savo nesąžiningą elgesį suvokimas buvo reikšmingais žemesnio akademinio nesąžiningumo prediktoriais (Cochran, 2015). Taigi, remiantis šiuo tyrimu aukštesni moralės įverčiai bei susilauktos atitinkamos pasekmės už nesąžiningą elgesį turėtų būti susijusios su mažesnėmis tokio elgesio apraiškomis.

Suomių mokslininkai atliko eksperimentą, kuriuo siekė išsiaiškinti moralinių priminimų poveikį akademiniam nesąžiningumui (Grym and Liljander, 2016). 99 studentai (amžiaus vidurkis – 21 m.) buvo suskirstyti į eksperimentinę bei kontrolinę grupes. Jiems pateiktos nesudėtingos matematinės užduotys, kurių sprendimo metu buvo sudaryta reali galimybė sukčiauti įrašant didesnę išspręstų užduočių skaičių. Eksperimentinės grupės dalyviams užduoties instrukcijoje buvo pateiktas papildomas sakiny: „Nepaisant to, kad šio testo rezultatai neturi įtakos jūsų akademinio pasiekimų vertinimui, prašome šias užduotis atlikti vadovaujantis įstaigos garbės kodeksu bei tais pačiais moraliniais standartais kaip ir atliekant bet kurią kitą užduotį”. Gauti eksperimento rezultatai parodė, kad statistiškai reikšmingai didesnę užduočių kiekį nurodė išsprędę kontrolinės grupės nariai, nors ankstesni dalyvių akademiniai įvertinimai tarp grupių nesiskyrė. Taip pat buvo rasta, kad moterų matematinių užduočių įverčiai buvo mažesni: moralinio priminimo grupėje 17,8%, o kontrolinėje grupėje – 19,8% mažesni negu vyrų grupėse. Tyrimo autoriai, remdamiesi gautais rezultatais teigė, kad garbės kodeksas bei jame nustatytos bausmės ne patys savaime yra veiksmingi, o tuomet, kada yra primenama apie tai apeliuojant į moralumą (Grym and Liljander, 2016). Pasak šių autorių, jų gauti duomenys sutampa su JAV atliktais panašaus pobūdžio eksperimentais, kurie patvirtina moralinio priminimo svarbą mažinant akademinį nesąžiningumą.

Dar vieni autoriai atliko longitudinalinį trijų bangų tyrimą, kuriame tyrinėjo akademinį nesąžiningumą, moralinį atsiribojimą ir savireguliacinio veiksmingumą medicinos slaugos studentų tarpe (Fida et al., 2018). Pasak autorių, moralinis atsiribojimas yra grįstas skirtingo pobūdžio

kognityviniais pasitiesinimais, kurie sumenkina įvykdyto elgesio netinkamumą (pavyzdžiui, kaltės priskyrimas aukai arba atsakomybės perkėlimas kitam žmogui). Gauti šio tyrimo rezultatai parodė, kad abu kintamieji veikė akademinį nesąžiningumą, tačiau skirtingomis kryptimis: moralinis atsiribojimas skatino įsitraukimą į tokį elgesį, o savireguliacinio veiksmingumas mažino ir veikė kaip apsauginis veiksnys. Aukštesnio saviveiksmingumo studentai pasižymėjo mažesniu akademinio nesąžiningumu, o didesnio moralinio atsiribojimo studentams buvo būdingas didesnis nesąžiningas elgesys (Fida et al., 2018). Taip pat svarbu paminėti, kad šiame tyrime atrasta, jog moralinis atsiribojimas per laiko tarpus veikė akademinį nesąžiningumą. Minėti autoriai teigė, kad pasikartojantis nesąžiningas elgesys veikusiai padeda įsitvirtinti tokio elgesio normalumui per moralinio atsiribojimo teikiamus kognityvinio pobūdžio pasitiesinimus.

Kiti autoriai tyrė akademinį nesąžiningumą, sukčiavimo suvokimą ir socialinių ryšių įtaką: prisirišimo prie tėvų, akademinio įsipareigojimo, bendraamžių įsitraukimo, moralinių vertybių ir individualistinės bei kolektyvistinės kultūrų. (Gentina, Li-Ping, Tang and Gu, 2015). Tyrimas buvo atliktas su Kinijos ir Prancūzijos paaugliais, kurių vidutinis amžius buvo apie 16 m. Tyrime remiamasi socialinių ryšių teorija (eng. *Social bonding theory*), kuri teigia, kad deviantinis elgeys yra tam tikrų svarbių ryšių netekimo ar susilpnėjimo pasekmė: ryšių su artimais žmonėmis, nesivadovavimo sutartinėmis vertybėmis, neįsipareigojimo tikslams bei veiklai. Tuo tarpu stiprūs socialiniai ryšiai slopina pasireiškiantį netinkamą elgesį ir taisyklių laužymą. Pasak tyrimo autorių, jokia kita studija nenagrinėjo akademinio nesąžiningumo sutelkdama dėmesį į socialinę integraciją. Šioje studijoje dalyvavo 913 paauglių. Gauti rezultatai parodė, kad prisirišimas prie tėvų ir akademinis įsipareigojimas buvo neigiamai susiję su akademinio nesąžiningumu ir sukčiavimo suvokimu. Moralinių vertybių gebėjimas sumažinti akademinį nesąžiningumą buvo stipresnis Prancūzijos negu Kinijos paauglių tarpe. O teigiamas ryšys tarp bendraamžių įsitraukimo ir akademinio nesąžiningumo buvo stipresnis prancūzų tarpe. Prancūzų paaugliams akademinis įsipareigojimas buvo reikšmingai susijęs su moralinėmis vertybėmis, tuo tarpu kinų paauglių grupėje prisirišimas prie tėvų buvo susijęs su moralinėmis vertybėmis. Socialinė integracija, kuri apibrėžia socialinius ryšius, prancūzų tarpe pasireiškia teigiamu ryšiu abiem lytims, tuo tarpu kinų tarpe neigiamu ryšiu ir vaikinams, ir merginoms (Gentina et al., 2015). Taigi, paaugliai naudingi sau altruizmo kontekste akademinį nesąžiningumą gali matyti kaip moraliai priimtina. Prancūzų paaugliai sukčiavo daugiau negu kinų paaugliai, tačiau sukčiavimą mažino prancūzų moralinės vertybės, o kinų tarpe aukštas prisirišimas prie tėvų. Tyrimo autoriai teigia, kad pasiektą autonomiją nuo tėvų

pranzūzų paaugliai daugiau įsitraukia į ryšius su bendraamžiais, kas veda link socialinės integracijos ir pasiklojimo bendraamžiais, o tai veikia jų akademinį nesąžiningumą. Tuo tarpu kinų paaugliai, išlaikydami stipresnį ryšį su tėvais net ir socialinės integracijos procese yra mažiau linkę į akademinį sukčiavimą. Taigi, šis tyrimas parodo, kad socialinių ryšiai gali būti svarbiu aspektu, kuris veikia akademinio nesąžiningumo pasireiškimą ir yra kultūriškai sąlygotas.

Paskutiniame tyrime, kuris apžvelgiamas šiame skyrelyje, buvo analizuojamas akademinis integralumas ir moralės psichologija (Barnhardt and Ginns, 2017). Autorių išskirtas psichologinis mokymo-mokymosi kontrakto modelis remiasi moralės psichologijos dvejų procesų – racionalaus ir neracionalaus (pavyzdžiui, susijusio su kylančiomis emocijomis) – paradigma. Remiantis studijos autoriais modelis padeda paaiškinti moralinį elgesio ir nuostatų neatitikimą, kuomet studentai, suvokiantys sukčiavimą kaip amoralų, visvien sukčiauja. Pasak šio modelio, šalia kognityvinių-raconalių procesų taip pat funkcionuoja emociniai-intuityvūs procesai (Barnhardt and Ginns, 2017; Haidt, 2012). Šioje studijoje akademinis nesąžiningumas skirtingai nuo kitų darbų yra aiškiai apibrėžiamas kaip tyčinis akademinis nukrypimas. Toks elgesys gali pasireikšti bet kokia forma, kuomet studentas supranta, kad tai prieštarauja akademinėi etikai ir jeigu bus aptiktas, tai ves prie negatyvių pasiekimų. Akademinis sukčiavimas yra apibūdinamas kaip platesnio termino – disintegralumo (arba integralumo trūkumo akademiniams tikslams pasiekti) dalis. Į disintegralumą be sukčiavimo dar įeina tokios mokymo praktikos kaip „mokymasis tik testui“ arba „mokomosios medžiagos sutrumpinimas“ ir paviršinės mokymosi strategijos, kurios nėra sukčiavimas, tačiau taip pat yra orientuotos į testo išlaikymą, o ne į ilgalaikį išmokimą (pavyzdžiui, mokymasis tik to, kas tikėtina bus per atsiskaitymą) (Barnhardt and Ginns, 2017). Pagrindinė šio modelio hipotezė yra tai, kad studentų moralinio privalėjimo laispnis elgtis pagal taisykles sutampa su dėstytojų moraliniu privalėjimu atlikti savo pareigas. Kadangi šiame modelyje pabrėžiamas abipusiškumas, todėl jam buvo ir parinktas toks pavadinimas – mokymo-mokymosi kontrakto modelis. Ankstesni tyrimai, kurie akademinį nesąžiningumą traktavo tik per racionalų kognityvinį procesą, dažnai taip pat keldavo klausimą, kodėl studentai sukčiauja arba elgiasi sąžiningai (Barnhardt and Ginns, 2017). Šiame tyrime buvo matuotas disintegralumo elgesys, kurį sudaro 1) mokyklinis sukčiavimas, 2) paviršinės mokymosi strategijos ir 3) gilosios mokymosi strategijos. Taip pat tyrime buvo matuotas sukčiavimo pateisinimas ir darbo krūvio tinkamumas, pedagoginio darbo ir mokymosi įvertinimo kokybė, motyvacinių tikslų struktūra, bendraamžių normos ir subjektyvi aš-samprata. Tyrime dalyvavo 493 aštuntos ir devintos klasės mokiniai. Gauti rezultatai parodė, kad su didesniu mokykliniu sukčiavimu

buvo stipriai susijęs didesnis sukčiavimo pateisinimas. Autoriai kėlė prielaidą, kad veikiausiai šie konstruktai yra atskiri ir sukčiavimas galimai priklauso nuo to, kiek jį galima racionaliai pateisinti. Taip pat buvo rasti skirtumai tarp lyčių: vyrai buvo linkę daugiau sukčiauti, bei suvokti bendraamžių normas bei mokymosi tikslų struktūrą rodant palankumą sukčiavimui (Barnhardt and Ginns, 2017). Iškeltas mokymo-mokymosi kontrakto modelis gebėjo paaiškinti net 67% sukčiavimo duomenų sklaidos. Didžiausia svarba modelyje pasižymėjo sukčiavimo pateisinimas, kuris mediavo ryšį tarp daugelio kitų kontekstinių kintamųjų.

Apibendrinant šį skyrelį galima pastebėti, kad įvairūs moralės aspektai yra susiję su akademinio nesąžiningumu ir padeda geriau suprasti šį reiškinių. Moralės vaidmuo išlieka svarbus šiame kontekste nepriklausomai nuo pasirinkto tyrimo dizaino – ar tai būtų eksperimentas (Grym and Liljander, 2016), longitudinalinis tyrimas (Fida et al., 2018) ar kintamųjų ryšių analizė (Cochran, 2015). Taip pat svarbu paminėti, kad keli iš aptartų tyrimų akcentavo moralinio atsiribojimo bei pasiteisinimų dėl savo elgesio svarbą (Barnhardt and Ginns, 2017; Fida et al., 2018). Minėti tyrimai šiuo atveju pagrindžia dvipusius ryšius tarp moralės ir akademinio nesąžiningumo. Tai reiškia, kad ne vien tik aukštesni moralės įverčiai turėtų būti susiję su žemesniu akademinio sąžiningumu, tačiau ir žemesni moralės įverčiai (šiuo atveju pritaikius pasiteisinimus, kurie leidžia morališkai atsiriboti) turėtų pasižymėti kartu su didesniu nesąžiningu akademinio elgesiu. Kiti tyrimai atsižvelgia į kultūros ir socialinių ryšių galimą įtaką nesąžiningam akademiniam elgesiui (Fida et al., 2018; Gentina et al., 2015). Nepaisant to, kad šios abi studijos buvo atliktos su paaugliais, svarbu atkreipti dėmesį, kad tarpusavio santykiai (studento su studentais ir studento su dėstytojais) šiuo atveju yra įdomus, galimai prognostiškai vertingas ir tuo pačiu mažiau tyrinėtą objektą akademinio nesąžiningumo kontekste. Taigi, remiantis visais šiais tyrimais būtų galima daryti prielaidą, kad moralės pagrindai kaip dar vienas moralės srities aspektas turėtų taip pat būti susiję su nesąžiningu akademinio elgesiu. Tačiau siekiant nustatyti ryšio kryptį yra svarbu apžvelgti tyrimus, reikia papildomos informacijos. Šiame moksliniame darbe nutarta tam pasitelkti tyrinėtus ryšius tarp moralės pagrindų bei tamsiosios triados bruožų.

1.3.4. Moralės pagrindų sąsajos su tamsiaisiais asmenybės bruožais

Tyrimų konkrečiai analizuojančių moralės pagrindus ir akademinį nesąžiningumą nepavyko rasti. Tad siekiant įvertinti potencialius ryšius tarp šių dviejų konstrukčių bus atsižvelgiama į moralės pagrindų ir tamsiosios triados santykį, kuris šiuo atveju yra daugiau tyrinėtą. Tad tai padės susidaryti

aiškesnį vaizdą apie visų trijų konstrukčių keliamus hipotetinius ryšius šiame tyrime. Tokio pobūdžio analizėje, kuomet pasirenkamas kitas kintamasis hipotetiniams ryšiam pagrįsti visuomet kyla pavojus, kad konstruktai – akademinis nesąžiningumas ir moralės pagrindai – nebus susiję. Tačiau siekiant pagrįsti tokio ryšio egzistavimą ankstesniame skyrelyje buvo aptarta įvairių kitų moralės aspektų svarba akademinio nesąžiningumo elgesiui.

Nemažai tyrėjų teigia, kad tamsieji asmenybės bruožai yra susiję su amoralium ir antisocialium elgesiu (Mededovic and Petrovic, 2016). Tačiau, pasak šių autorių, tik pakankamai nedidelė tyrimų dalis buvo skirta moralės pagindams bei ryšiams su tokiais predispoziciniais amoralaus elgesio aspektais kaip tamsiaisiais asmenybės bruožais analizuoti. Remiantis gautais rezultatais apklausus 402 respondentus (70% imties sudarė moterys su amžiaus vidurkiu ~28 m.) nustatyta, kad trys tamsieji asmenybės bruožai gali padėti nuspėti 3 iš 5 moralinių pagrindų – rūpesčio, ištikimybės grupei bei pagarbos autoritetui (Mededovic and Petrovic, 2016). Šio tyrimo rezultatai rodė, kad psichopatiškumas su neigiamu beta koeficientu padėjo nuspėti rūpesčio, o su teigiamu koeficientu – ištikimybės grupei moralinius pagrindus. Tuo tarpu makiaveliškumas buvo teigiamai susijęs su ištikimybės grupei bei pagarbos autoritetui moraliniais pagrindais. O aukšti rūpesčio, teisingumo ir švenumo moralinių pagrindų įverčiai yra susiję su itin žemais psichopatiškumo įverčiais (Mededovic and Petrovic, 2016). Taigi, iš šito tyrimo matome, kad moralės sąsajos su tamsiaisiais triados bruožais yra pagal hierarchinį modelį: rūpestis ir teisingumas pasižymėjo neigiama sąsaja, o pagarba autoritetui, ištikimybė grupei – su teigiama sąsaja. Taigi, remiantis jau anksčiau aprašytas ryšiais tarp akademinio nesąžiningumo ir narcisizmo, makiavelizmo ir psichopatijos galima įtarti, kad skirtingų moralės pagrindų ryšiai su nesąžiningu akademinium elgesiu gali būti priešaringi.

Kitame tyrime moralės pagrindai buvo matuoti kartu su tamsiaisiais asmenybės bruožais siekiant prognozuoti respondentų polinkį į septynias mirtinas nuodėmes (Jonason, Zeigler-Hill and Okana, 2017). Narcisizmas buvo matuotas NPI klausimynu, makiavelizmas – MACH-IV, psichopatija – SRP-III, o individualūs moralės skirtumai matuoti MFQ (30). Tyrėjai taip pat įvertino ir sadizmo bei piktavališkumo (eng. *spitefulness*) bruožus 1236 JAV studentų imtyje (amžiaus vidurkis ~20 metų). Gauti rezultatai parodė, kad vyrai pasižymėjo aukštesniais visų tamsiųjų bruožų įverčiais bei polinkiu į nuodėmingumą, o moterys – aukštesniais visų moralės pagrindų įverčiais. Tyrimo rezultatai parodė, kad nuodėmingumas buvo bene šešis kartus geriau prognozuojamas remiantis tamsiaisiais bruožais negu moralės pagrindais. Visi asmenybės bruožai buvo teigiamai silpnai arba vidutiniškai susiję su septyniomis nuodėmėmis, tuo tarpu iš moralės pagrindų silpnais neigiamais ryšiais su

nuodėmėmis daugiausiai pasižymėjo rūpestis ir teisingumas. Šie rezultatai buvo aiškinti tuo, kad moralės pagrindai galėtų būti senesnis evoliucinis mechanizmas, nes juo pasižymi ir kiti žinduoliai, ne tik žmonės (Jonason, Zeigler-Hill and Okana, 2017). Tęsiant mintį, minėti asmenybės bruožai veikiausiai pasižymi vélesnėmis ištakomis ir būtent per šiuos bruožus įvairūs moralės skirtumai pasireiškia socialiniame pasaulyje.

Kitame tyrime mokslininkai analizavo tamsiosios triados bruožus, moralinius pagrindus ir asmeninių bei neasmeninių moralinių dilemų sprendimą (Karandikara, Kapoora, Fernandes and Jonason, 2019). Moralės pagrindai matuoti MFQ klausimynu, narcisizmas matuotas NPI klausimynu, makiavelizmas – MACH-IV, o psichopatija Levinsono psichopatijos skale (eng. *Levenson self-report psychopathy scale*) (Levenson, Kiehl, & Fitzpatrick, 1995; cit. pagal Karandikara et al., 2019). Moralinės dilemos atveju, respondentai tiesiog pažymėdavo, ar jie taip elgtųsi, ar ne (pavyzdžiui, standartinė traukinio dilema). Tyrime dalyvavo 355 respondantai, kurių amžiaus vidurkis buvo apie 25 metus. Gauti rezultatai parodė, kad vyrai pasižymėjo aukštesniais tamsiosios triados bruožų bei moralinių dilemų įverčiais ir žemesniais rūpesčio bei teisingumo moraliniais pagrindais negu moterys. Abiejų dilemų tipai turėjo teigiamus ryšius su visais trimis tamsiosios triados bruožais, tačiau ryšys stipresnis buvo su neasmeninėmis moralinėmis dilemomis. Neasmeninės dilemos buvo neigiamai susijusios tiek su individualistiniais, tiek ir su jungiančiais moraliniais pagrindais, tačiau asmeninės dilemos buvo susijusios tik su individualistiniais (rūpesčio ir teisingumo) moraliniais pagrindais. Visi tamsiosios triados bruožai buvo neigiamai susiję su rūpesčiu bei teisingumu ir tik makiavelizmas buvo neigiamai susijęs su likusiais trimis pagrindais. Tamsieji asmenybės bruožai šiame tyrime padėjo nuspėti abiejų tipų moralinių dilemų sprendimus (Karandikara et al., 2019). Taigi, šiame tyrime matome, kad rūpesčio ir teisingumo moralės pagrindai pasižymi aiškesnėmis neigiamomis sąsajomis tiek su moralinėmis dilemomis, tiek ir su tamsiosios triados bruožais negu kiti trys grupės jungiantys pagrindai.

Metaanalizėje tarp psichopatijos ir moralinių aspektų (moralinių dilemų, moralinio sprendimo priėmimo ir t.t.) įvairių 27 tyrimų kontekste buvo rasti ir šeši tyrimai, kuriuose psichopatiškumas matuotas kartu su moralės pagrindų teorija (Marshall, Watts, and Lilienfeld, 2016). Gauti metaanalizės rezultatai parodė, kad psichopatiškumas buvo silpnai, tačiau statistiškai reikšmingai neigiamai susijęs su rūpesčiu, teisingumu ir pagarba autoritetui. Šiek didesnė sąsaja pasireiškė su rūpesčio moraliniu pagrindu. Tad metaanalizės autoriai darė prielaidą, kad psichopatiški asmenys gali būti linkę tarp visų moralinių pagrindų mažiausiai paisyti į kitus nukreiptą rūpestį/žalą. Apibendrinant

rezultatus buvo akcentuota, kad psichopatiški individai galbūt kiek kitaip supranta morale, tačiau vis tik geba gerai ją suvokti, negu kad tradiciškai yra manoma sveikatos bei teismų sistemos specialistų (Marshall, Watts, and Lilienfeld, 2016).

Apibendrinant aukščiau pateiktus šio skyrelio tyrimus galima pastebėti pasikartojantį neigiamą ryšį tarp tamsiosios triados bruožų ir individualistinių moralinių pagrindų (Marshall, Watts, and Lilienfeld, 2016; Jonason, Zeigler-Hill and Okana, 2017; Mededovic and Petrovic, 2016). Tačiau kiek kitaip yra su ištikimybe grupei, pagarba autoritetui ir šventumu. Šie moraliniai pagrindai arba neturėjo aiškaus ryšio su kitais konstruktais, arba jų kryptis buvo nevienareikšmiška. Pavyzdžiui, pagarba autoritetui ir šventumas vienur pasižymėjo teigiamu ryšiu su makiavelizmu (Mededovic and Petrovic, 2016), o kitur – neigiamu ryšiu su tuo pačiu bruožu (Karandikara et al., 2019). Metaanalizės rezultatai atskleidė neigiamą ryšį tarp psichopatijos ir pagarbos autoritetui (Marshall, Watts, and Lilienfeld, 2016), tačiau su šiuo bruožu teigiamai buvo susijusi ištikimybe grupei (Mededovic and Petrovic, 2016). Prieš keliant hipotezes svarbu atsižvelgti ir į tai, kad tik individualistiniai moraliniai pagrindai buvo susiję su asmeninių ir neasmeninių moralinių dilemų sprendimu. Šios studijos dėmesys yra skiriamas pačių respondentų nesąžiningo akademinio elgesio analizei, tad tai būtų galima prilyginti asmeninės dilemos tipui. Kuomet pats studentas renkasi, ar jam įsitraukti į tokį elgesį, ar ne. Taip pat 1.2.5. skyrelyje analizuoti ryšiai tarp tamsiosios triados ir akademinio nesąžiningumo buvo nors ir nevienodai pasireiškiantys tarp visų trijų bruožų (su stipriausia psichopatijos įtaka), tačiau aiškiai vienkrypčiai. Tai yra aukštesni tamsiųjų bruožų įverčiai pasireiškė kartu su didesniu nesąžiningu akademinio elgesiu. Tad, remiantis šiuo apibendrinimu šiame tyrime keliamos dar 2 hipotezės. Pirmoji hipotezė daro prielaidą, kad rūpesčio ir teisingumo pagrindai bus neigiamai susiję su visais tamsiosios triados bruožais ir su nesąžiningu akademinio elgesiu. Tuo tarpu antrosios hipotezės prielaida yra tai, kad rūpesčio ir teisingumo moraliniai pagrindai padės neigiami prognozuoti respondentų nesąžiningą akademinį elgesį. Taip pat remiantis daugeliu anksčiau pateiktų tyrimų galima būtų iškelti ir hipotezę apie galimus skirtumus tarp lyčių. Šiame darbe darome prielaidą, kad vyrai pasižymės aukštesniais tamsiosios triados ir akademinio nesąžiningo elgesio įverčiais negu moterys. Dėl nevienareikšmiškų ankstesnių tyrimų rezultatų atsisakyta minties kelti hipotezes apie grupes jungiančius moralinius pagrindus ir jų ryšius su kitais tyrimo konstruktais.

Prieš pereinant prie empirinės šio darbo dalies, taip pat reiktų atsižvelgiant į paties akademinio nesąžiningumo problematiką ir jo tyrinėjimų kritiką, papildomai buvo nuspręsta matuoti nesąžiningo akademinio elgesio paplitimą (t.y. kiek respondentai mano, kad jų bendraamžiams yra būdingas toks

pats elgesys) (Barnhardt and Ginns, 2017; Gentina et al., 2015) ir priimtinumą (kiek pats nesąžiningas elgesys yra priimtinas patiems tyrimo dalyviams) kaip kaip potencialiai svarbius faktorius (Lietuvos studentų sąjunga, 2017; Barnhardt, 2016; Ives et al., 2016). Kadangi keliuose anksčiau apžvelgtuose tyrimuose buvo akcentuojama suvoko bendraamžių elgesio svarba, kuri veiksda kaip tam tikra socialinė norma, kuria nesąžiningumo kultūrą aukštosiose mokyklose. Bendraamžių elgesys tyrimuose pateikiamas kaip svarbus pačių studentų elgesio prediktorius (Grym and Liljander, 2016; Tatum and Schwartz, 2017). O vienas iš pagrindinių akademinio nesąžingumo kritikos teiginių yra apie tai, kad dažnai toks elgesys savaime yra nustatomas kaip nepriimtinas, remiantis, pavyzdžiui, akademinės etikos kodeksu arba bendra nuojauta, jog studentai turėtų vertinti tokį elgesį kaip nepriimtina. Šis aspektas, pasak Barnhardt (2016), yra stipriai susijęs su moralės vaidmeniu nesąžiningą akademinį elgesį aiškinant kaip sąmoningai pasirinktą moralinį nusižengimą, o ne kaip netyčinę klaidą. Taigi, šiame darbe keliami kita hipotezė, apie tai, kad didesnis studentų suvoktas nesąžiningo akademinio elgesio paplitimas jų kolegų tarpe bei didesnis paties nesąžiningo elgesio priimtumas bus teigiamai susijęs su pačių respondentų didesniu nesąžiningu akademinio elgesiu. Taip pat būtų galima tikėtis, kad nesąžiningo elgesio paplitimas ir priimtumas bus teigiamais prognostiniais veiksniais pačių respondentų nesąžiningam elgesiui. Apibendrinant literatūros analizę, toliau šiame darbe bus prognozuojamas studentų nesąžiningas akademinis elgesys pasitelkiant tamsiuosius asmenybės bruožus, moralės pagrindus bei du papildomus iš tokio elgesio problematikos dar iškilusius faktorius – nesąžiningo akademinio elgesio priimtumą ir paplitimą.

Galiausiai šio tyrimo empirinėje dalyje taip pat įtrauktos ir papildomos charakteristikos, apibūdinančios tyrimo respondentus. Kai kurie iš jų yra dažnai matuojami įvairiuose tyrimuose, pavyzdžiui, lytis, amžius, pajamos. Kiti demografiniai duomenys buvo įtraukti pagal tai, ką mokslininkai matavo kituose tyrimuose apie akademinį nesąžiningumą, pavyzdžiui, pažymių vidurkis, studijų laikotarpis. Universitetai/kolegijos bei studijų programos įtrauktos į klausymyną dėl aprašomosios svarbos, siekiant geriau pažinti ir įvertinti surinktą imtį. O kitus kintamuosius nuspręsta įtraukti dėl tam tikrų loginių prielaidų. Pavyzdžiui, dirbantys asmenys natūraliai turi mažiau likusio laiko, kurį gali skirti studijoms, tad tai galėtų paskatinti juos imtis nesąžiningumo. Tuo tarpu religingi asmenys galėtų turėti stipresnes moralines nuostatas, tarkim, vadovaudamiesi Dievo įsakymais, kurių dalis skelbia „Nevok“, „Nekalbėk netiesos“. O plagijavimą bei sukčiavimą galima traktuoti kaip intelektualinių idėjų vagystę bei melavimą. Be to, pagal religingumą yra randama skirtumų ir moralės pagrindų įverčiuose. Visų šių sociodemografinių kintamųjų tikslas buvo veikiau aprašomasis ir

pažintinis imties atžvilgiu, tad į juos telkiamas dėmesys šiame moksliniame darbe tik tiek, kiek tai yra aktualu prognostinio modelio sudaryme. Tik lyties faktorius išsiskyrė pakankama duomenų gausa ir randamais skirtumais, kad buvo nuspręsta įtaukti tai į tyrimo hipotezes.

2. TYRIMO METODOLOGIJA

2.1. Tyrimo tikslas, mokslinė problema, uždaviniai ir hipotezės

Mokslinė problema:

Akademinis nesąžiningumas pasižymi pakankamai dideliu mastu tiek įvairiose kitose pasaulio šalyse, tiek ir Lietuvoje. Tyrimai rodo, kad nesąžiningas akademinis elgesys yra susijęs su tolimesnėmis nesąžiningomis ir korumpuotomis praktikomis darbinėje srityje. Pasak akademinio nesąžiningumo tyrėjų bei tyrimų kritikų analizuojant šį objektą yra svarbu atsižvelgti ir į tai, kiek respondentų manymu, toks elgesys yra jiems priimtinas ir kiek paplitęs jų bendraamžių tarpe. Lietuvoje trūksta tyrimų, kurie plačiau analizuotų ne tik akademinio nesąžiningumo reiškinių, bet ir jo sąsajas su kitais svarbiais psichologiniais komponentais. Užsienio literatūroje randama, kad akademinis nesąžiningumas yra susijęs su tamsiosios triados bruožais. Asmenys, pasižymintys aukštesniais psichopatiškumo, makiaveliškumo bei narcistiškumo įverčiais yra linkę labiau elgtis nesąžiningai. Taip pat randamos akademinio nesąžiningumo sąsajos su įvairiais moralės komponentais, tokiais kaip: moralinis atsiribojimas, moralinis priminimas ir kita. Tačiau trūksta tyrimų, kurie analizuotų akademinį nesąžiningumą remdamiesi moralės psichologijoje įsitvirtinusia Moralės pagrindų teorija. Mokslininkai jau anksčiau yra pastebėję moralės pagrindų ir tamsiųjų asmenybės bruožų ryšius, kurie taip pat pagrindžia keliamą prielaidą, jog moralės pagrindai, tikėtina, yra susiję su akademinio nesąžiningumu. Taip pat svarbu pastebėti, kad daugelyje mokslinių tyrimų moralės bei asmenybės bruožų kintamieji yra retai tyrinėjami kartu su nesąžiningu akademinio elgesiu. Dalis tyrimų atskirai išskiria iš šių abiejų pagrindinių tyrimo komponentų bei sociodemografinių kintamųjų prognostinius nesąžiningo elgesio veiksnius. Tačiau nėra aišku, kaip šie veiksniai ir jų svarba būtų organizuota tokia modelyje, kuriame jie visi būtų analizuojami kartu. Taigi, šis tyrimas galėtų prisidėti prie geresnio nesąžiningo akademinio elgesio supratimo dviem aspektais: analizuojant dar mažai tyrinėtus šiame kontekste moralės pagrindus bei įvertinant atskirai tyrinėjamus prognostinius šio elgesio veiksnius kartu.

Tyrimo tikslas:

Analizuoti akademinio nesąžiningumo, moralės pagrindų bei tamsiosios triados bruožų tarpusavio ryšius ir išskirti reikšmingus nesąžiningo akademinio elgesio prediktorius.

Tyrimo uždaviniai:

1. Palyginti nesąžiningo akademinio elgesio, jo paplitimo ir priimtimumo komponentų, tamsiųjų asmenybės bruožų ir moralinių pagrindų kintamuosius pagal sociodemografinius rodiklius.
2. Atlikti akademinio nesąžiningumo komponentų, tamsiųjų asmenybės bruožų ir moralinių pagrindų ryšių analizę.
3. Iš minėtų kintamųjų išskirti reikšmingus nesąžiningo akademinio elgesio prediktorius.

Tyrimo hipotezės:

1. Vyrų pasižymės aukštesniais tamsiosios triados ir nesąžiningo akademinio elgesio įverčiais negu moterų.
2. Nesąžiningo akademinio elgesio sąsajos su kitais komponentais:
 - a. Nesąžiningas akademinis elgesys bus teigiamai susijęs su šio elgesio suvoktu paplitimu ir priimtimumu
 - b. Nesąžiningas akademinis elgesys bus teigiamai susijęs psichopatijos, makiavelizmo ir narcisizmo asmenybės bruožais.
 - c. Nesąžiningas akademinis elgesys bus neigiamai susijęs su rūpesčio ir teisingumo moralės pagrindais.
3. Rūpesčio ir teisingumo moraliniai pagrindai bus neigiamai susiję su psichopatijos, makiavelizmo ir narcisizmo asmenybės bruožais.
4. Nesąžiningo akademinio elgesio prognostiniai veiksniai:
 - a. Psichopatija, akademinio nesąžiningumo priimtimumas bei paplitimas prognozuos šį elgesį teigiamai.
 - b. Teisingumo ir rūpesčio moraliniai pagrindai prognozuos šį elgesį neigiamai.

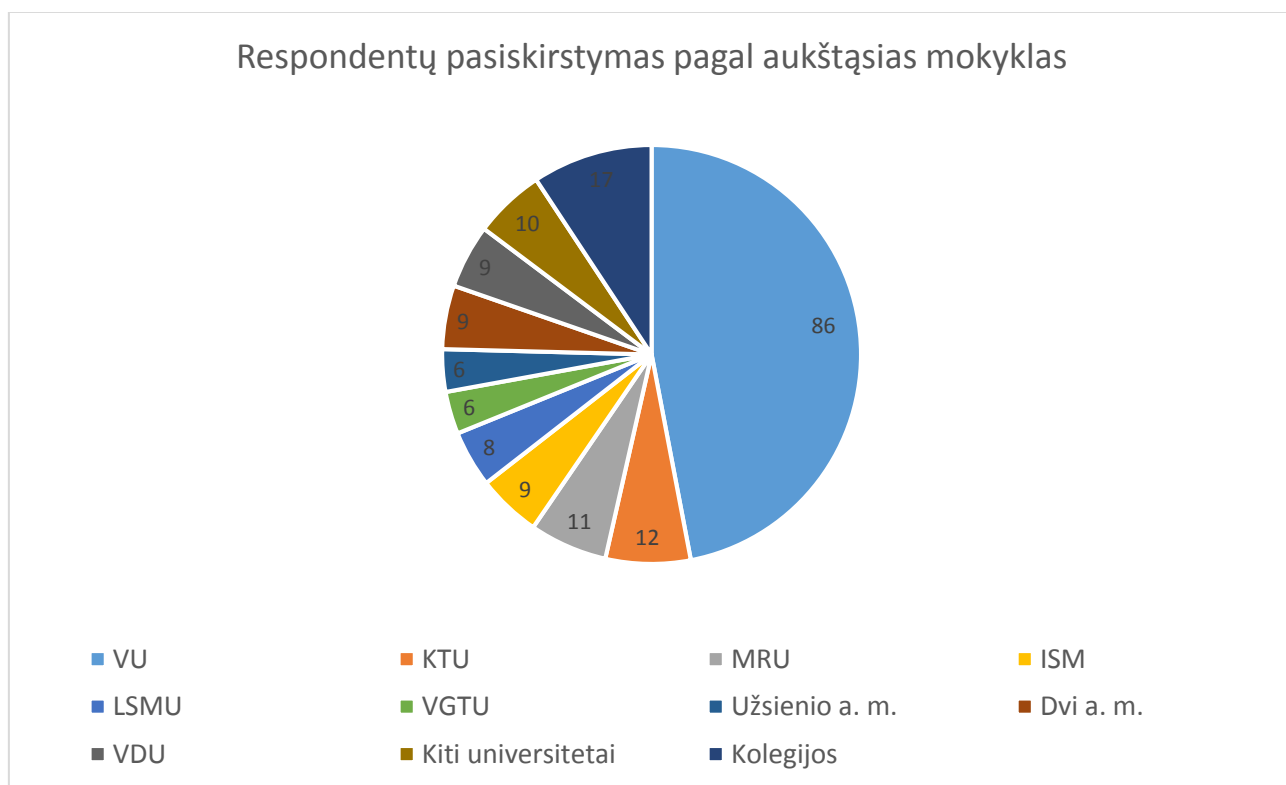
2.2. Tyrimo dalyviai

Tyrimo imtis buvo sudaryta patogiosios imties principu renkant tyrimo dalyvių atsakymus internetine anketa. Tyrimo anketą iš viso pildė 199 respondentai, iš kurių 13 dalyvių anketos buvo pašalintos dėl duomenų trūkumo – buvo neužpildyta daugiau nei 10% anketos klausimų. (žr. 1 priedą). Pašalinus šiuos respondentes likusios trūkstamos reikšmės tesudarė tik

0,12% neprivalomų anketos klausimų. Dar 4 tyrimo dalyvius buvo nuspręsta pašalinti iš tolimesnės analizės patikrinus instrumentų patikimumą dėl jų išskirtinių atsakymų, nutolusių per daugiau nei 2 standartinius nuokrypius (tikrosios išskirtys), kadangi išskirtys gali paveikti regresijos koeficiento įverčius (Field, 2017). Vienas išskirčių atvejis buvo rastas moralės pagrindų rūpesčio subskalėje, o kiti trys – respondentų nesąžiningo akademinio elgesio skalėje. Taip nutarta pasielgti siekiant išvengti duomenų analizės rezultatų iškraipymo, kadangi pasirinkti statistinės analizės metodai yra jautrūs išskirtims.

Iš likusių 182 respondentų 62 buvo vyrai (34,07 %), o 120 - moterys (65,93 %). Tyrimo dalyviai turėjo nuo 18 iki 57 metų ($M=24,69$; $SD=5,2$). Daugiau nei pusė tyrimo dalyvių ($n=100$) buvo studijuojantys universitete arba kolegijoje, 36,81 % ($n=67$) studijas jau baigę respondentai bei dar 8 studijas metę ir 7 studijas susistabdę arba esantys akademinėse atostogose respondentai. Tyrimo dalyvavę respondentai nurodė 22 skirtingas aukštąsias mokyklas, kurių daugumą sudarė universitetai (90,7 %). Daugiausiai respondentų buvo iš Vilniaus universiteto (žr. 1 paveikslą).

1 paveikslas. Respondentų skaičiaus pasiskirstymas pagal aukštąsias mokyklas.

Pastaba. VU – Vilniaus universitetas, LSMU – Lietuvos sveikatos mokslų universitetas, VDU – Vytauto Didžiojo universitetas, KTU – Kauno technologijos universitetas, VGTU – Vilniaus

Gedimino technikos universitetas, MRU – Mykolo Romerio universitetas, Užsienio a. m. – užsienio aukštoji mokykla, Dvi a. m. – respondentai, nurodę dvi skirtingas aukštąsias mokyklas.

Dauguma atsakiusiųjų pasižymėjo gerais arba labai gerais – nuo 8,5 iki 10 balų – paskutinio studijų pusmečio vidutiniais įvertinimais ($n = 109$), kiek daugiau nei trečdalis tyrimo dalyvių pasižymėjo gerais arba vidutiniais įvertinimais – nuo 6,5 iki 8,4 balų ($n = 66$), o likę 7 respondentai nurodė turėję 6,4 ir žemesnį pažymių vidurkį. Tyrimo dalyviai taip pat pasižymėjo pakankamai didele įvairove pagal studijoms skirtą laiką⁵ (žr. 1 lentelę). Visose žemiau lentelėje pateiktose grupėse buvo bent keliolika dalyvių ir nė viena iš jų nesudarė daugiau nei trečdalis visos tyrimo imties.

1 lentelė. Tyrimo dalyvių skaičiaus ir procentų pasiskirstymas pagal studijoms skirtą laiką metais.

Studijoms skirtas laikas metais	Tyrimo dalyvių skaičius	Tyrimo dalyvių procentas
0,5-1	35	19,23
1,5-2	19	10,44
2,5-3	18	9,89
3,5-4	49	26,93
4,5-5	16	8,79
5,5-6	31	17,03
Daugiau nei 6	14	7,69

62,09% atsakiusiųjų nurodė esą dirbantys: iš jų 86 respondentai dirbo pilną dieną, o 27 – nepilną dieną. Dar 69 tyrimo dalyviai nurodė, jog šiuo metu yra nedirbantys. Apžvelgiant respondentų pajamas (atlyginimas, stipendija ar kt.) beveik pusė jų nurodė gaunantys daugiau nei 500 eur per mėnesį ($n = 87$), dar 39 tyrimo dalyviai pateko į intervalą nuo 200 eur iki 500 eur per mėnesį, o likę 56 asmenys nurodė mėnesinių pajamų turintys mažiau nei 200 eur. Tyrimo dalyvių paklausus apie jų religingumą tik 17,58% nurodė esą religingi ($n = 32$), 31,32 % pasirinko atsakymą „Nei taip, nei ne“ ($n = 57$) ir daugiau nei pusė žymėjo esą nereligingi ($n = 93$). Dauguma pateikusių atsakymą apie priklausymą religinei bendruomenei priskyrė save krikščionims ir/arba katalikams (42 respondantai

⁵ Buvo prašoma nurodyti aktyvų studijoms skirtą laiką neįskaitant laiko, skirto akademinėms atostogoms ar kitoms panašaus pobūdžio pertraukoms.

iš 46). Apibendrinant, respondentų pasiskirstymas pagal sociodemografišnius kriterijus yra ganėtinai įvairus.

2.3. Tyrimo instrumentai

Akademinis nesąžiningumas: priimtinumai, paplitimas, elgesys šiame tyrime buvo matuojami pasitelkus Lietuvos studentų sąjungos vykdomo pakartotinio tyrimo, pavadinimu „Akademinių nesąžiningumo indeksas“, 12 nesąžiningų veikų sąrašą. Leidimas naudoti šį instrumentą buvo gautas susisiekus su Lietuvos studentų sąjunga, vertimo atlikti nereikėjo. Akademiniam nesąžiningumui matuoti nėra nusistovėjusių instrumentų. Tyrimų autoriai patys pasidaro tokį elgesį atspindinčius sąrašus arba pasirenka iš anksčiau naudotų tyrimuose. Šis instrumentas buvo pasirinktas todėl, kad matuoja kelis dažniausiai išskiriamus akademinių nesąžiningumo komponentus ir juo naudojantis yra galimybė palyginti rezultatus su anksčiau atliktais tyrimais Lietuvos studentų imtyje. Šį sąrašą sudaro 12 skirtingų nesąžiningų akademinė veiklų, kurios yra suskirstytos į 5 grupes:

1) Plagijavimas (2 teiginiai), pavyzdžiui: „Rašto ar kito darbo pirkimas ir pateikimas įvertinimui kaip savo“.

2) Netinkamas savarankiškų užduočių atlikimas (2 teiginiai), pavyzdžiui: „Nesavarankiškas individualios užduoties atlikimas“.

3) Sukčiavimas viešų atsiskaitymų metu (3 teiginiai), pavyzdžiui: „Papildomų priemonių („šperų“, konspektų ar pan.) naudojimas egzaminų metu, kai jomis naudotis nėra leidžiama“.

4) Neobjektyvus vertinimas (3 teiginiai), pavyzdžiui: „Dėstytojų papirkinėjimas pinigais ar dovanomis siekiant geresnio įvertinimo“.

5) Duomenų falsifikavimas (2 teiginiai), pavyzdžiui: „Citatų iškraipymas ar sukūrimas siekiant pagrįsti savo idėją“.

Matuojant akademinių nesąžiningumo priimtinumą, respondentų buvo klausama, kiek toks elgesys jiems yra priimtinas arba nepriimtinas. Antras klausimas buvo apie tokio elgesio paplitimą, kuris skalbėjo taip: „Įvertinkite, kiek žemiau pateiktas studentų elgesys buvo paplitęs Jūsų fakultete Jūsų studijavimo laikotarpiu“. Tuo tarpu respondentų nesąžiningas elgesys matuotas klausiant:

„Įvertinkite, kaip dažnai žemiau pateiktas studentų elgesys buvo būdingas Jums Jūsų studijų metu.“ Ties visais šiais trimis klausimais buvo pateikiamas 12 nesąžiningų veikų sąrašas. Matuojant priimtinumą atsakymai buvo pateikti 5 balų Likert skalėje nuo 1-*niekada nepriimtina* iki 5-*visada priimtina*. Nesąžiningo elgesio paplitimas buvo matuotas ta pačia 4 balų Likert skale kaip ir LSS tyrime: nuo 1 – *nepaplitęs* iki 4 – *paplitęs*. Pačių respondentų nesąžiningas elgesys buvo matuotas trijų balų Likert skalėje: 1 – *visiškai nebūdingas – aš niekada taip nesielgiau*, 2 – *šiek tiek būdingas – yra tekę taip elgtis kartą ar du*, 3 – *gana būdingas – taip elgiausi bent keletą kartų*. Tokie būdingumo patikslinimai buvo pateikti siekiant kuo aiškiau respondentams nurodyti, ką kiekvienas pasirinkimas reiškia.

Šio instrumento patikimumas buvo patikrintas naudojantis Cronbach'o alphas kriterijumi. Gauti tokie rezultatai įtraukus į analizę po visus 12 teiginių: nesąžiningas akademinis elgesys ($\alpha=0,733$), nesąžiningo akademinio elgesio priimtumas ($\alpha=0,839$) ir nesąžiningo akademinio elgesio paplitimas ($\alpha=0,887$). Šie gauti įverčiai rodo pakankamą skalių patinimumą. Siekiant smulkiau analizuoti kiekvieną iš penkių nesąžiningų veiklų grupių buvo sudarytos penkios kiek sutrumpintų pavadinimų subskalės pagal Lietuvos studentų sąjungos instrumento siūlytą suskirstymą: 1) plagijavimas, 2) nesavarankiškumas, 3) sukčiavimas, 4) neobjektyvus vertinimas ir 5) falsifikavimas. Į kiekvieną iš šių subkalių įėjo teiginiai apie respondentų nesąžiningą elgesį, jo paplitimą ir priimtumą. Taigi, svarbu atkreipti dėmesį, kad šios subskalės yra orientuotos į geresnį kiekvienos iš šių nesąžiningų veiklų pažinimą ir nėra sudarytos vien tik iš pačių respondentų elgesio. Jų subjektyvus suvokimas apie šias veikas taip pat buvo įtrauktas. Taip nuspręsta pasielgti, siekiant patikrinti, ar šios akademinio nesąžiningumo grupės pasižymi kokiais nors tarpusavio skirtumais, kurie galėtų būti svarbūs analizuojant prognozuojamą respondentų nesąžiningą elgesį, kuris regresiniame modelyje pateiktas kaip vienalytis konstruktas. Patikrinus sudarytas subskales, jos pasižymėjo pakankamais Cronbach'o alfa kriterijaus įverčiais: 1) plagijavimas ($\alpha=0,710$), 2) nesavarankiškumas ($\alpha=0,597$), 3) sukčiavimas ($\alpha=0,832$), 4) neobjektyvus vertinimas ($\alpha=0,748$), 5) falsifikavimas ($\alpha=0,730$).

Tamsieji asmenybės bruožai šiame moksliniame darbe buvo matuoti Trumpuoju tamsiosios traidos klausimynu (eng. *Short Dark Triad (SD3)*, Jones ir Paulhus, 2013). Leidimas versti ir naudoti instrumentą šiame moksliniame darbe gautas susiekus elektroniniu paštu su vienu iš autorių - Delroy Paulhus. Vertimą iš anglų į lietuvių kalbą atliko šio baigiamojo darbo autorė. Renkantis instrumentą tamsiesiems asmenybės bruožams matuoti buvo atsižvelgiama į jo psichometrines savybes bei jo

optimalią apimtį. Kadangi šiame darbe labiausiai yra koncentruojamasi į studentų akademinį nesąžiningumą, šio kintamojo atžvilgiu nutarta apsiriboti tokiu instrumentu, kuris pakankamai patikimai matuotų iš karto visus tris tamsiuosius bruožus. Atlikus dažniausiai naudojamų instrumentų analizę paaiškėjo, kad SD3 ir yra būtent toks instrumentas.

SD3 yra skirtas matuoti trims tamsiosios triados bruožams: narsicizmui, makiavelizmui ir psichopatijai. Jį sudaro 3 subskalės ir 27 teiginiai (po 9 teiginius kiekvienam asmenybės bruožiui), kuriuos reikia įvertinti skalėje nuo 1 – *Visiškai nesutinku* iki 5 – *Visiškai sutinku*. Skaičiuojant instrumento rezultatus, kuo aukštesnis balas ties kiekviena subskale yra surenkamas, tuo labiau minėti bruožai tyrimo dalyviams yra būdingi. Žemiau pateikiami teiginių pavyzdžiai:

- 1) Narsicizmo subskalė: „Aš žinau, kad esu ypatingas/-a, nes visi man tai kartoja.“
- 2) Psichopatijos subskalė: „Žmonės, kurie bando man pakenkti, visada to pasigaili.“
- 3) Makiavelizmo subskalė: „Man patinka naudoti gudrias manipuliacijas, kad pasiekčiau to, ko noriu.“

Patikrinus subskales Cronbach'o alpha kriterijumi buvo rastas pakankamas subskalių patikimumas: makiavelizmas ($\alpha=0,785$), narsicizmas ($\alpha=0,628$) ir psichopatiškumas ($\alpha=0,694$).

Moraliniai pagrindai šiame darbe buvo matuoti Moralinių pagrindų klausimynu (eng. *Moral Foundations Questionnaire (MFQ)*, Graham et al., 2011). MFQ instrumentas yra laisvai prieinamas ir išverstas įvairiomis kalbomis – taip pat ir lietuvių – autorių sukurtoje internetinėje svetainėje (www.moralfoundations.org). Tad atskiro leidimo versti ir naudoti instrumentą nebuvo prašyta. Vietoje to pasirinkta į tyrimo anketą įtraukti pateiktą MFQ lietuvišką versiją (instrumento vertėjas į lietuvių kalbą – Adas Bradauskas, 2013). MFQ buvo pasirinktas naudoti todėl, kad tai yra pagrindinis ir bene plačiausiai naudojamas instrumentas moralės pagrindams matuoti, sukurtas pačių teorijos autorių.

Instrumentą sudaro 30 klausimų apie 5 moralinius pagrindus ir 10 subskalių. Kiekvienas moralinis pagrindas turi po dvi subskales – tinkamumo (eng. *relevance*) ir sprendimo (eng. *judgement*), kurios konstruojant instrumentą buvo skirtos jo vidiniam validumui užtikrinti. Kiekvienoje iš šių subskalėje yra po 3 teiginius:

- 1) Rūpesčio tinkamumo (eng. *Care relevance*) subskalė. Teiginio pavyzdys: „Ar asmuo patyrė emocinę žalą, ar nepatyrė“;

- 2) Rūpesčio sprendimo (eng. *Care judgement*) subskalė. Teiginio pavyzdys: „Užuojauta kenčiantiems yra pati svarbiausia dorybė“;
- 3) Teisingumo tinkamumo (eng. *Fairness relevance*) subskalė. Teiginio pavyzdys: „Ar su dalimi žmonių buvo elgiama skirtingai, ar nebuvo“;
- 4) Teisingumo sprendimo (eng. *Fairness judgement*) subskalė. Teiginio pavyzdys: „Kai valdžia leidžia įstatymus, svarbiausia yra užtikrinti, kad su visais žmonėmis būtų elgiama teisingai“;
- 5) Ištikimybės tinkamumo (eng. *Loyalty relevance*) subskalė. Teiginio pavyzdys: „Ar asmens veiksmai parodė meilę jo (jos) šaliai, ar neparodė“;
- 6) Ištikimybės sprendimo (eng. *Loyalty judgement*) subskalė. Teiginio pavyzdys: „Didžiuojuosi savo šalies istorija“;
- 7) Autoriteto tinkamumo (eng. *Authority relevance*) subskalė. Teiginio pavyzdys: „Ar asmuo parodė pagarbą autoritetui, ar neparodė“;
- 8) Autoriteto sprendimo (eng. *Authority judgement*) subskalė. Teiginio pavyzdys: „Visi vaikai turėtų išmokti, kad autoritetus reikia gerbti“;
- 9) Šventumo tinkamumo (eng. *Sanctity relevance*) subskalė. Teiginio pavyzdys: „Ar asmuo pažeidė moralumo ir padorumo standartus, ar nepažeidė“;
- 10) Šventumo sprendimo (eng. *Sanctity judgement*) subskalė. Teiginio pavyzdys: „Žmonės neturėtų daryti bjaurių dalykų, net jeigu niekas nuo to nenukenčia“.

Kiekviena subskalė yra įvertinama nuo 0 iki 5: tinkamumo subskalėse 0 – *visiškai nesvarbu*, o 5 – *ypač svarbu*, tuo tarpu sprendimo subskalėse 0 – *visiškai nesutinku*, o 5 – *visiškai sutinku*. Šios 10 subskalių analizuojant duomenis yra apjungiamos kartu skaičiuojant atitinkamas tinkamumo ir sprendimo subskales, matuojančias tuos pačius moralinius pagrindus. Kuo didesnis gaunamas konkretaus moralinio pagrindo rezultatas, tuo jis yra būdingesnis tyrimo dalyviams. Patikrinus penkias subskales pagal moralinius pagrindus Cronbach'o alpha vidinio suderinamumo kriterijumi gauti daugumos skalių rezultatai buvo arti pakankamo patikimumo lygio: rūpesčio ($\alpha=0,626$), teisingumo ($\alpha=0,647$), ištikimybės ($\alpha=0,500$), pagarbos autoritetui ($\alpha=0,704$) ir šventumo ($\alpha=0,689$). Palyginimui pateikiami MFQ instrumento autorių metodologiniame straipsnyje pateikti subskalių patikimumai, kurie taip pat nėra labai aukšti: rūpesčio ($\alpha=0,69$), teisingumo ($\alpha=0,65$), ištikimybės ($\alpha=0,71$), pagarbos autoritetui ($\alpha=0,74$) ir šventumo ($\alpha=0,84$) (Graham et al., 2011). Vis

dėl to gautus šio tyrimo imties ribose gautus rezultatus remiantis MFQ instrumento subskalių Cronbach'o alpha kriterijaus reikšmėmis vertėtų interpretuoti atsargiau.

2.4. Tyrimo eiga

Atlikus mokslinės literatūros analizę ir pasirinkus reikiamus instrumentus tyrimo kintamiesiems matuoti buvo gauti visi reikalingi leidimai iš tyrėjų ir atliktas SD3 instrumento vertimas, vėliau peržiūrėtas darbo vadovo. Visa tyrimo anketa buvo parengta naudojantis apklausa.lt internetine svetaine. Tyrėjos prisistatymas, informuotas sutikimas dalyvauti ir galimybė bet kada nutraukti savo dalyvavimą, tyrimo trukmė bei apibendrintas tyrimo tikslas buvo pateikti anketos pildymo instrukcijoje (instrukcija ir anketa pateikta 10 priede). Tikrasis tyrimo tikslas respondentams buvo atskleistas pačioje tyrimo pabaigoje jau užpildžius anketą, kuomet iškart po to automatiškai atsiverdavo baltas naršyklės lango fonas su papildoma informacija apie tyrimą bei tyrėjos kontaktais (žr. 9 priedą). Ši patikslinama informacija buvo pateikta naudojantis WordPress.com platforma, kurioje susikūrus savo profilį galima talpinti informaciją. Taip buvo nuspręsta pasielgti siekiant išvengti išankstinių rezultatų galinčių paveikti tyrimo dalyvių nuostatų apie nagrinėjamą temą bei dalyvių atkirtimo, nes joje apžvelgiami pakankamai jautrūs ir asmeniniai aspektai tokie kaip akademinis nesąžiningumas, moralinės nuostatos bei tamsieji asmenybės bruožai.

Anketoje pirmiausia buvo pateikiami sociodemografinės skalės klausimai apie lytį, amžių, pajamas, pažymius, studijų ir darbo statusus bei religingumą. Visi šie klausimai anketoje buvo privalomi ir neatsakius į juos respondantai negalėjo pateikti savo duomenų. Toliau klausimynai anketoje išdėlioti tokia tvarka: MFQ, SD3 ir 12 nesąžiningų veikų sąrašas su trimis skirtingais klausimais: 1) kiek toks elgesys yra priimtinas ar nepriimtinas, 2) kiek, mano manymu, toks elgesys buvo būdingas mano fakultete studijų laikotarpiu ir 3) kiek toks elgesys yra būdingas man pačiam/-iai. Toks išdėstymas pasirinktas pagal klausimų jautrumą juos rikiuojant nuo viešesnių (pvz.: lytis, amžius, universitetas) ir mažiau jautrių iki jautresnių ir reikalaujančių atsivėrimo bei pasidalinimo savo asmenine patirtimi. Visi minėti klausimynai buvo pateikti kaip neprivalomi klausimai sudarant respondentams progą praleisti ir neatsakyti į klausimynų teiginius tačiau visvien galėti išsiųsti savo atsakymus su privalomomis sociodemografinėmis charakteristikomis. Toks pateikimo tipas pasirinktas siekiant stebėti ir įvertinti trūkstamų duomenų (eng. *missing data*) kiekį analizuojant gautus rezultatus. Kadangi viena iš respondentams galimai būdingų tendencijų yra nepateikti

atsakymo į jautresnius ir didesnio atsiskleidimo reikalaujančius teiginius. Kaip jau buvo minėta, išsamesnė informacija apie tyrimo dalyvius, pasižymėjusius trūkstamais duomenimis (iki galo neužpildytomis anketomis) pateikiama 1 priede.

Sukurta anketa buvo dalijamasi socialiniame tinkle „Facebook“ tokiose į studentus orientuotose grupėse kaip „Studentai“, „Vilniaus studentai“, „VISI studentai KAUNE!“, „Studentas Studentui 2019/20m.“, „Klaipėdos studentai ir jaunimas“, „Didlaukio g. 57 MRU studentų namai“, „Vilniaus Universitetas – Universitas Vilnensis“, „VISI studentai KAUNE!“ ir kt. Norint surinkti didesnę kiekį respondentų ir pasiekti pakankamą jų pasiskirstymą pagal sociodemografinius duomenis nuspręsta dalintis tik tose grupėse, kurios turėjo daugiau nei 1000 narių. Taip pat atkreiptas dėmesys į skirtingus miestus ir aukštasias mokyklas. Tyrimo duomenys buvo renkami nuo 2019 m. sausio pabaigos iki vasario pabaigos, anketą tikslingai pateikiant po sesijos rudens semestro pabaigoje. Tokiu metu kaip tik yra sudarytos palankios sąlygos akademiniam nesąžiningumui pasireikšti, kadangi gaunami studijuojančiųjų įvertinimai sesijų metu turi didžiausią svorį jų tolimesnėms studijoms. Be to, taip išvengta respondentų, kurie jau studijuotų pirmame kurse, tačiau dar neturėtų egzaminų įvertinimų, nes nebūtų patyrę bent vienos sesijos. Galiausiai surinkus pakankamą tyrimo dalyvių kiekį buvo atlikta statistinė duomenų analizė, aptarti gauti rezultatai ir parengtos išvados.

2.5. Duomenų tvarkymas

2018 m. kovo mėn. surinkti duomenys buvo analizuojami Microsoft Excel (diagramos) bei SPSS programos 25 versija (skaičiavimai) laikantis tyrimo dalyviams pažadėto konfidencialumo ir pateikiami tik apibendrintai. Pirmiausiai buvo paskaičiuota imties aprašomoji statistika: vidurkiai, standartiniai nuokrypiai, procentai. Po to buvo įvertinamas klausimynų skalių normalumas Kolmogorov-Smirnov testu aiškinantis, kokius tolimesnius statistinius kriterijus derėtų pasirinkti duomenų analizei. Tik 2 skalės iš visų 16 – autoriteto bei šventumo/tyrumo – atitiko normalų duomenų pasiskirstymą (žr. 2 priedą). Todėl tolimesnėje analizėje pasirinkta naudoti neparametrinę statistiką. Taip pat visų trijų klausyminių subskalių įverčiai buvo standartizuoti siekiant suvienodinti skirtingos apimties Likert tipo vertinimo skales. Siekiant geriau pažinti surinktą imtį buvo atlikti kintamųjų palyginimai pagal sociodemografinius duomenis naudojant neparametrinius Mann Whitney U (dviems grupėms) ir Kurskal Wallis H kriterijus su Bonferoni korekcija (trims ir daugiau grupių). Toliau panaudojant Spearmano r kriterijų buvo atliktos koreliacijos tarp kintamųjų ir

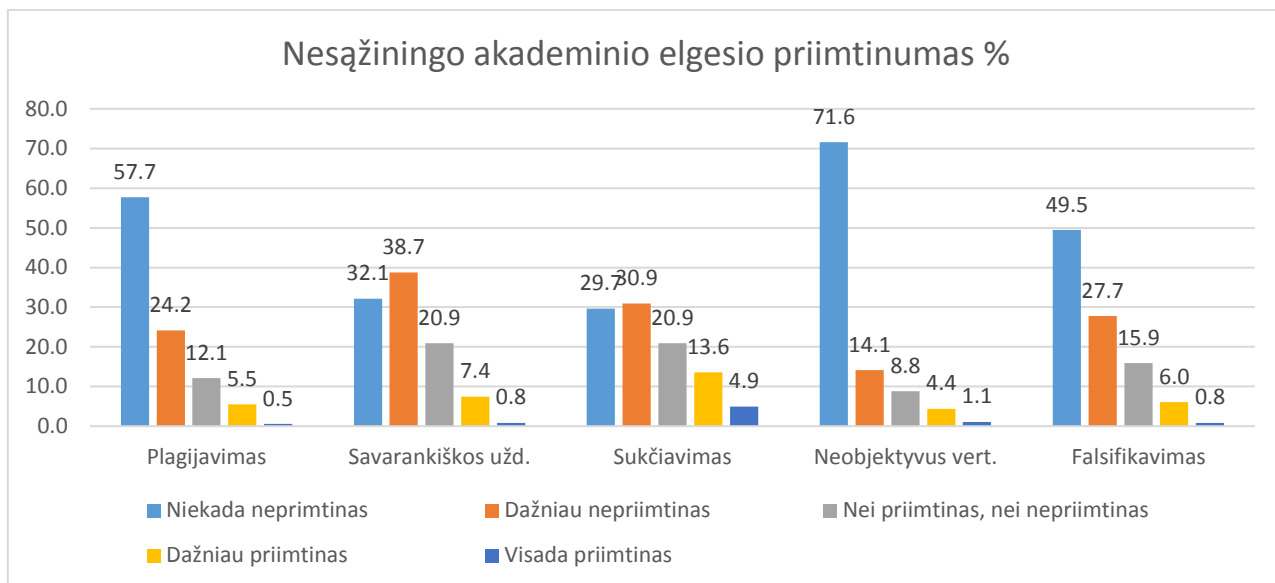
patikrintos iškeltos hipotezės apie jų tarpusavio sąsajas. Galiausiai remiantis gautais rezultatais iš atliktų palyginimų ir aptiktų sąsajų sudarytas žingsninės regresijos modelis, skirtas nesąžiningam akademiniam elgesiui prognozuoti. Siekiant įvertinti kiekvieno kintamojo atskirą indėlį pasirinkta keturių žingsnių regresija su Enter metodu. Remiantis kitais tyrimais atitinkamai buvo išskirti tokie žingsniai: 1) sociodemografiniai kintamieji, 2) moralės pagrindai, 3) tamsieji asmenybės bruožai ir 4) akademinio nesąžiningumo priimtumas ir paplitimas. Galiausiai visi tyrimo duomenų analizės gauti rezultatai buvo pateikti tekstu bei vizualine grafika – lentelėmis ir diagramomis.

3. REZULTATAI

3.1. Akademinio nesąžiningumo elgesys, priimtumas ir paplitimas

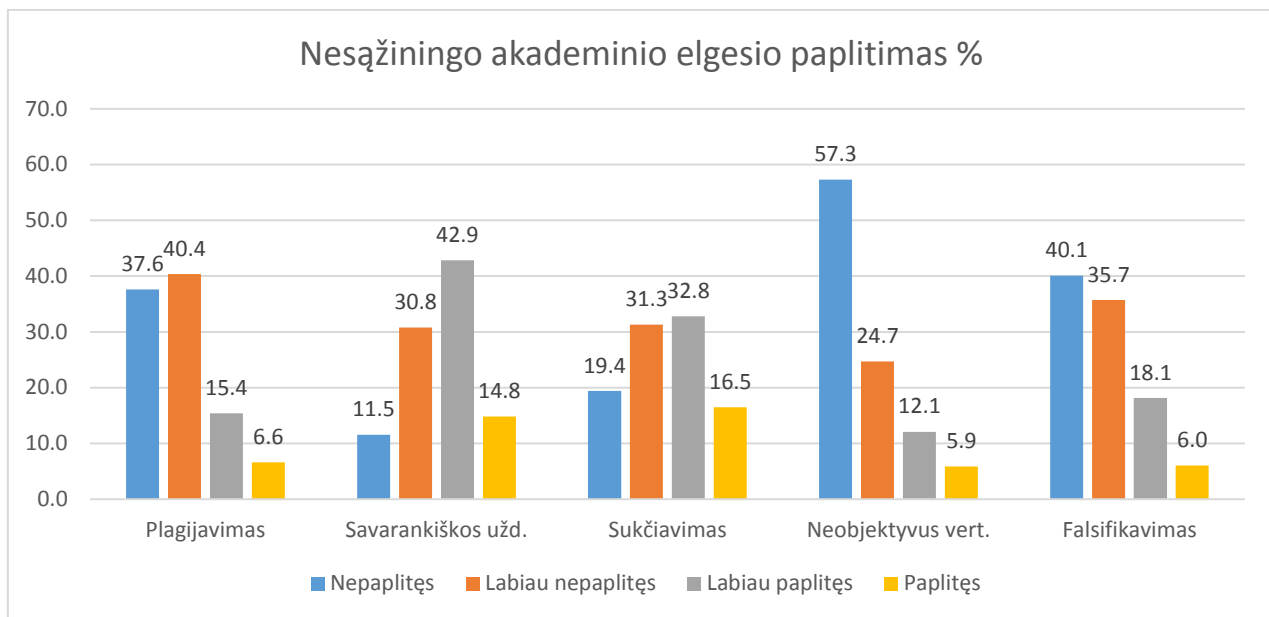
Pirmiausiai pateikiami nesąžiningo akademinio elgesio, priimtumo ir paplitimo rezultatai, gauti respondentų imtyje. Žemiau yra stulpelinės diagramos, kuriose galima matyti, kaip pasiskirsto akademinis nesąžiningumas pagal penkias 12 nesąžiningų akademinų veikų sąrašo grupes (plagijavimą, savarankiškų užduočių netinkamą atlikimą, sukčiavimą per atsiskaitymus, neobjektyvaus vertinimo siekimą ir duomenų fasifikavimą) ir tris skirtingus matavimus a) tokio elgesio priimtumą, b) tokio elgesio paplitimą respondentų fakultete jų studijavimo laikotarpiu ir c) pačių respondentų nesąžiningą elgesį. Visose trijose diagramose pateiktas elgesio grupės atsakymų vidurkis, apskaičiuotas iš grupę sudarančių klausimų dažnių lentelių įverčių. Pavyzdžiui, plagijavimo elgesio grupę sudaro du klausimai, tad mėlynas stulpelis su 57,7% yra respondentų skaičiaus procentinis vidurkis, iš visų 182 respondentų, kurie į abu grupės klausimus pasirinko atsakymą, jog toks elgesys „Niekada nepriimtinas“. Tokiu būdu buvo apskaičiuoti visi įverčiai.

2 paveikslas. Nesąžiningo akademinio elgesio priimtumas respondentų imtyje penkių balų Likerto skalėje nuo 1- niekada nepriimtinas iki 5-visada priimtinas.

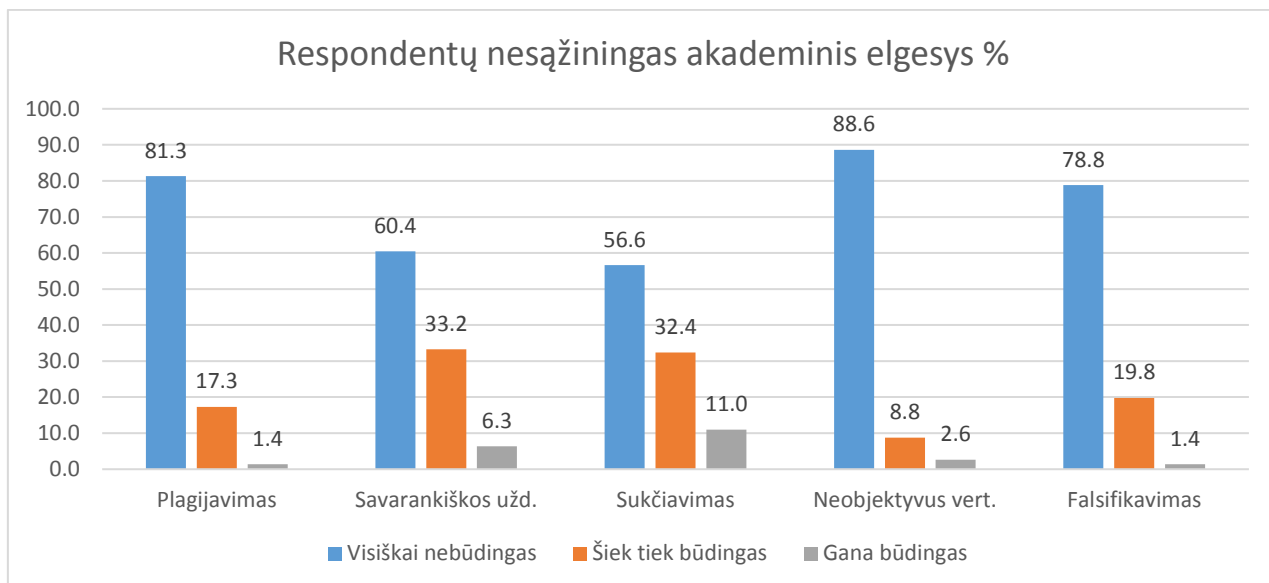
Iš aukščiau pateiktos stulpelinės diagramos (žr. 2 paveikslą) matome, kad niekada nepriimtinas arba dažniau nepriimtinas yra neobjektyvaus vertinimo siekimas (85,7 %), atitinkamai plagijavimas (81,9 %) ir duomenų falsifikavimas (77,2 %). Vis dėl to nedidelė dalis respondentų mano, kad įtakos darymas įvertinimui (5,5 %), informacijos plagijavimas (6 %) bei duomenų klastojimas (6,9 %) yra dažniausiai priimtini arba visada priimti veiksmai. Iš penkių nesąžiningų akademinų veikų labiau priimtinas respondentams buvo sukčiavimas per atsiskaitymus (dažniau priimtina arba visad priimtina – 18,5 %) ir nesąžiningas savarankiškų užduočių atlikimas (8,2 %). Atitinkamai visiškai nepriimtina arba dažniau nepriimtina nesąžiningai atlikti savarankišką užduoti buvo 70,9 % respondentams, o sukčiauti per atsiskaitymus 60,6 % tyrimo dalyviams. Taigi, matome, kad priimtinausia nesąžininga veika yra sukčiavimas per atsiskaitymus, kuriam būdingas informacijos nusirašymas nuo kito studento, neleistinų papildomų priemonių (pvz., paruoštukų) naudojimas ir užduočių gavimas iš anksto prieš atsiskaitymą. Tuo tarpu mažiausiai priimtina yra siekti neobjektyvaus vertinimo, kuris pasižymi dėstytojų papirkinėjimu bei pačių dėstytojų vertinimu remiantis simpatijomis, antipatijomis ir studentų pasiekimais poststudijinėje veikloje.

3 paveikslas. Nesąžiningo akademinio elgesio paplitimas respondentų fakultete studijavimo laikotarpiu pateiktas keturių balų Likerto skalėje nuo 1- nepaplitęs iki 4-paplitęs.

Remiantis diagramoje (žr. 3 paveikslą) pateiktais rezultatais galima teigti, kad nepaplitusiomis arba labiau nepaplitusiomis jų fakultete nesąžiningomis veikomis respondentai laiko neobjektyvų vertinimą (82 % respondentų), plagijavimą (78 %) ir falsifikavimą (75,8 %). Tuo tarpu paplitusiu ir labiau paplitusiu nei nepaplitusiu fakultete studentai laiko nesąžiningą savarankiškų užduočių atlikimą (57,7 %) ir sukčiavimą per atsiskaitymus (49,3 %). Taigi, tyrimo dalyviu manymu mažiausiai paplitęs yra neobjektyvus vertinimas, o labiausiai paplitęs – nesavarankiškumas, kuriam būdingas asmeninių užduočių atlikimas pasitelkiant pagalbą bei savo darbo dalies neatlikimas grupiniame projekte. Tuo tarpu, kalbant apie pačių tyrimo dalyvių nesąžiningą elgesį (žr. 4 paveikslą) galime išvėlgti panašią tendenciją. Respondentų tarpe, kuomet nors kartą buvo įvykdytas akademinis nusižengimas, labiausiai paplitęs yra sukčiavimas per atsiskaitymus (43,4 % respondentų) ir savarankiškų užduočių atlikimo metu (39,6 %). Kitos nesąžiningo akademinio elgesio rūšys kaip duomenų falsifikavimas (21,2 %), plagijavimas (18,7 %) ir neobjektyvus vertinimas (11,4 %) yra mažiau paplitusios. O bet kokia nesąžininga veikla per visą studijų laikotarpį nors kartą buvo užsiėmę net 91,2% visų tyrimo dalyvių (n=166).

4 paveikslas. Pačių respondentų nesąžiningas akademinis elgesys, pateiktas trimis paplitimo lygiais: 0- visiškai nebūdingas elgesys (niekada nesu taip pasielgęs/-ęsi), 1- šiek tiek būdingas elgesys (esu taip pasielgęs/-ęsi kartą ar du), 2- gana būdingas elgesys (esu taip pasielgęs/-ęsi keletą ir daugiau kartų).

3.2. Skirtumai pagal sociodemografinius kintamuosius

Skirtumai tarp akademinio nesąžiningumo, moralės pagrindų ir tamsiųjų asmenybės bruožų atsakymų grupių buvo analzuoti pagal tokius matuotus sociodemografinius kintamuosius kaip lytis, studijų statusas, pažymių vidurkis, studijoms skirtas laikotarpis, darbo statusas, pajamos ir religingumas. Skirtumai tarp dviejų įverčių grupių skaičiuoti pasitelkiant neparametrinį Mann Whitney U statistinį kriterijų, matuojantį vidutinius rangus. O skirtumai tarp trijų ir daugiau grupių matuoti naudojant neparametrinį Kruskal Wallis H kriterijų. Reikšmingi skirtumai tarp vidutinių rangų yra pažymėti paryškintu šriftu. Šiame skyrelyje aprašomi rasti statistiškai reikšmingi skirtumai bei lentelėje pateikiami skirtumai pagal lytį atsakant į pirmą iškeltą tyrimo hipotezę. Visos kitos lentelės su įprastomis Kruskal Wallis H kriterijaus rezultata aprašančiomis skaitinėmis reikšmėmis pagal likusias sociodemografines charakteristikas yra pateikiamos šio mokslinio darbo prieduose (žr. 3-8 priedus).

Skirtumai tarp kintamųjų pagal lytį buvo skaičiuoti Mann Whitney U kriterijumi. Pirmoji hipotezė, kuri teigė, kad vyrai pasižymės aukštesniais tamsiosios triados bruožų ir akademinio nesąžiningumo įverčiais negu moterys didžiaja dalimi nepasitvirtino. Gauti rezultatai parodė, kad vyrai pasižymėjo statistiškai reikšmingai aukštesniais nei moterys netinkamo savarankiško darbo atlikimo vidurkiniais rangais bei žemesniais nei moterys rūpesčio vidurkiniais rangais (žr. 2 lentelę). Taigi, iš visų hipotezėje minėtų komponentų, skirtumas buvo rastas tik pagal

vieną iš iš penkių akademinio nesąžiningumo komponentų – nesąžiningą savarankiškų užduočių atlikimą.

2 lentelė. Kintamųjų skirtumai pagal lytį.

	Lytis	Vidurkiniai rangai	U	Z	p
Nesavarankiškumas	Vyrai	105,71	2839,0	-2,633	0,008
	Moterys	84,16			
Rūpestis	Vyrai	75,04	2699,5	-3,040	0,02
	Moterys	100,00			

Pastaba. Vyrai $n=62$, moterys $n=120$, $p<0,05$.

Visi kiti skirtumai tarp kintamųjų buvo tikrinti su Kruskal Wallis H testu panaudojant Bonferroni korekciją skirtumams tarp konkrečių grupių nustatyti. Statistiškai reikšmingų skirtumų pavyko aptikti ties kiekviena sociodemografinė charakteristika ir daugelis jų buvo susiję su kuriais nors akademinio nesąžiningumo komponentais (žr. 3 lentelę). Dėl abiejų priežasčių vėliau šie sociodemografiniai kintamieji buvo įtraukti ir į žingsninės regresijos modelio analizę. Akademinis nesąžiningumo komponentai daugiausiai skyrėsi pagal pažymių vidurkį bei darbo statusą, o moralės pagrindai – pagal religingumą bei pajamas.

3 lentelė. Tyrimo kintamųjų skirtumai pagal sociodemografines charakteristikas.

Kintamieji	Lytis	Studijų statusas	Pažymių vidurkis	Studijų laikotarpis	Darbo statusas	Pajamos	Religingumas
A. N. elgesys						█	
A. N. paplitimas		█	█		█		
A. N. priimtumas			█		█		
Plagijavimas			█				█
Nesavarankiškumas	█		█				
Sukčiavimas			█		█		
N. vertinimas		█					█
Falsifikavimas		█			█		
Psichopatija		█				█	
Makiavelizmas							

Narcisizmas					
Rūpestis					
Teisingumas					
Ištikimybė					
Autoritetas					
Šventumas					

Pastaba. A. N. elgesys – akademinio nesąžiningumo elgesys, A. N. paplitimas – akademinio nesąžiningumo paplitimas, A. N. priimtinas – akademinio nesąžiningumo priimtinas, N. vertinimas – nesąžiningas vertinimas. Mėlyna spalva pažymėti akademinio nesąžiningumo kintamieji, raudona – tamsiosios triados kintamieji, o geltona – moralės pagrindai.

Kiti rasti skirtumai, pagal kuriuos nebuvo kelta hipotezių šiame skyrelyje pateikiami konkrečiau pagal kiekvieną sociodemografinę charakteristiką. Kalbant apie studijų statusą rasta, kad pagal įvertinimus, kiek jų nuomone akademinis nesąžiningumas yra paplitęs jų fakultete statistiškai reikšmingai žemesniais vidurkiniais rangais pasižymėjo šiuo metu studijuojantys respondentai negu studijas jau baigę studentai ($p=0,025$). Nustatyta, kad šiuo metu studijuojantys respondentai taip pat pasižymėjo ir žemesniais vidurkiniais rangais pagal psichopatiškumą lyginant su jau studijas baigusiais tyrimo dalyviais ($p=0,020$). Respondentai, su aukščiausiu pažymių intervalu (nuo 8,5 iki 10 balų) pasižymėjo statistiškai mažesniais vidurkiniais rangais negu vidutinių įvertinimų (nuo 6,5 iki 8,4) respondentai pagal visą savo nesąžiningą elgesį ($p=0,09$), ne sąžiningo elgesio priimtumą ($p=0,01$) bei tokias nesąžiningo akademinio elgesio rūšis kaip plagiovimą ($p=0,02$), netinkamą savarankiškų užduočių atlikimą ($p=0,00$) ir sukčiavimą ($p=0,03$). Aukščiausiais balais įvertinti respondentai taip pat pasižymėjo statistiškai reikšmingai mažesniais plagiovimo vidurkiniais rangais negu žemesnius nei 6,4 balus gavę respondentai ($p=0,040$). Pagal studijų laikotarpį buvo rasti du reikšmingi skirtumai – narcisizmo ir ištikimybės – tačiau remiantis porine Bonferroni korekcija, konkrečių besiskirainčių grupių nebuvo nustatyta. Pilną dieną dirbantys respondentai pasižymėjo statistiškai aukštesniais vidurkiniais rangais negu nedirbantys tyrimo dalyviai pagal visą savo nesąžiningą akademinį elgesį ($p=0,004$). Taip pat pagal tai, kiek jų manymu, akademinis nesąžiningumas buvo paplitęs respondentų fakultete ($p=0,001$) bei pagal sukčiavimą ($p=0,001$), nesąžiningą vertinimą ($p=0,017$) ir falsifikavimą ($p=0,000$). Dirbantieji pilnu etatu taip pat pasižymėjo žemesniais vidurkiniais rangais negu nedirbantieji ($p=0,023$) pagal ištikimybės grupei moralinį pagrindą. Turintieji mažas pajamas (iki 200 eur) pasižymėjo žemesniais vidurkiniais rangais negu gaunantieji aukštesnes pajamas (daugiau nei 500 eur) pagal visa savo nesąžiningą akademinį

elgesį ($p=0,012$) ir pagal tai, kiek jų manymu nesąžiningas akademinis elgesys buvo paplitęs jų fakultete ($p=0,024$). Respondentai, turintys mažesnes nei 200 eur pajamas turėjo statistiškai reikšmingai žemesnius psychopatijos vidurkinius rangus negu gaunantys nuo 200 iki 500 eur ($p=0,025$). Statistiškai reikšmingi skirtumai tarp mažiausias pajamas gaunančių respondentų ir didžiausias pajamas gaunančių respondentų rasti pagal ištikimybės grupei ($p=0,004$), pagarbos autoritetui ($p=0,013$) ir šventumo/tyrumo ($p=0,041$) moralinius pagrindus. Visais trimis atvejais aukštesniais vidurkiniais rangais pasižymėjo mažiau pajamų turintys tyrimo dalyviai. Pagal šiuos tris moralinius pagrindus taip pat rasti skirtumai tarp žemiausių pajamų respondentų ir vidutinio intervalo pajamų tyrimo dalyvių pagal ištikimybę grupei ($p=0,015$), pagarbą autoritetui ($p=0,027$) ir šventumą/tyrumą ($p=0,000$). Aukštesniais vidurkiniais rangais visais trimis atvejais kaip ir prieš tai pasižymėjo mažiausiai pajamų turintys tyrimo dalyviai. Paskaičius porinę analizę su Bonferroni korekcija pagal plagiavimą ir nesąžiningą vertinimą skirtumų tarp skirtingo religingumo grupių rasta nebuvo. Tuo tarpu nereliginiai asmenys pasižymėjo žemesniais vidurkiniais rangais negu religingi pagal žalos ($p=0,049$), ištikimybės grupei ($p=0,002$) pagarbos autoritetui ($p=0,005$) ir tyrumo/šventumo ($p=0,000$) moralinius pagrindus. Nereliginiai asmenys taip pat pasižymėjo žemesniais vidurkiniais rangais negu nei religingi, nei nereliginiai asmenys pagal žalos moralinį pagrindą ($p=0,004$), ištikimybės grupei ($p=0,000$) pagarbos autoritetui ($p=0,000$) ir tyrumo/šventumo ($p=0,000$) moralinį pagrindą.

3.3. Sąsajos tarp akademinio nesąžiningumo, moralės pagrindų ir tamsiosios triados bruožų

Visoms sąsajoms tarp kintamųjų anлізуoti buvo pasitelktas neparametrinis Spearmano koreliacijos koeficientas. Toliau šiame skyrelyje bus pateikiamos akademinio sąžiningumo, tamsiųjų asmenybės bruožų ir moralinių pagrindų komponentų tarpusavio sąsajos. Taip pat AN sąsajos su tamsiaisiais asmenybės bruožais bei moraliniais pagrindais. Visos statistiškai reikšmingos sąsajos lentelėse pažymėtos paryškinamuoju šriftu, o jų reikšmingumo lygmuo p išskirtas viena arba dviem žvaigždutėmis.

Akademinis nesąžiningumas. Pasitelkus neparametrinį Spearmano koreliacijos kriterijų buvo paskaičiuotos sąsajos tarp nesąžiningo akademinio elgesio priimtumo, respondentų įvardinto paplitimo bei pačių tyrimo dalyvių nesąžiningo elgesio. Respondentų nesąžiningas elgesys buvo stipriai teigiamai susijęs ir su priimtinumu ($r=0,491$, kai $p=0,000$) ir su įvardinto nesąžiningo elgesio

paplitimu. ($r=0,525$, kai $p=0,000$). Silpnesnė tačiau visvien statistiškai reikšminga sąsaja buvo tarp AN priimtino ir tyrimo dalyvių įvardinto paplitimo ($r=0,285$, kai $p=0,000$) (žr. 5 lentelę). Taigi, paskaičiavus rezultatus buvo rastos statistiškai reikšmingos sąsajos tarp visų trijų akademinio nesąžiningumo aspektų. Taip pat ir visos akademinio nesąžiningumo veikų grupės buvo reikšmingai teigiamai tarpusavyje susiję silpnais arba vidutinio stiprumo ryšiais (žr. 4 lentelę).

4 lentelė. Nesąžiningų akademinų veikų grupių tarpusavio sąsajos.

	1.	2.	3.	4.	5.
1. Plagijavimas	-				
2. Nesavarankiškumas	0,454**	-			
3. Sukčiavimas	0,513**	0,406**	-		
4. Nesąžiningas vertinimas	0,457**	0,261**	0,429**	-	
5. Duomenų falsifikavimas	0,526**	0,373**	0,410**	0,342**	-

Pastaba. Lentelėje pateiktos Spearmano koefficiento r reikšmės. ** $p < 0,001$, $N=182$.

5 lentelė. Sąsajos tarp akademinio nesąžiningumo, jo paplitimo, priimtino, tamsiosios triados ir moralės pagrindų.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1 A. N. elgesys	—										
2 A. N. priimtumas	0,491**	—									
3 A. N. paplitimas	0,525**	0,285**	—								
4 Psichopatija	0,368**	0,284**	0,396**	—							
5 Makiavelizmas	0,192**	0,220**	0,157*	0,392**	—						
6 Narsicizmas	0,053	0,030	0,092	0,230**	0,246**	—					
7 Rūpestis	-0,204**	-0,140	-0,078	-0,229**	-0,162*	0,051	—				
8 Teisingumas	-0,203**	-0,194**	-0,142	-0,211**	0,032	0,060	0,506**	—			
9 Ištikimybė	0,042	0,039	0,033	-0,023	0,109	0,152*	0,362**	0,358**	—		
10 Autoritetas	-0,040	0,066	0,068	-0,013	0,152*	0,203**	0,320**	0,393**	0,660**	—	
11 Šventumas	-0,040	-0,031	0,075	-0,165*	-0,008	0,118	0,443**	0,374**	0,510**	0,674**	—

Pastaba. Lentelėje pateikti Spearmano koreliacijos koeficiento r įverčiai. A. N. elgesys – nesąžiningas akademinis elgesys, A. N. priimtumas – akademinio nesąžiningumo priimtumas, A. N. paplitimas – akademinio nesąžiningumo paplitimas. $p < 0,01^*$, $p < 0,001^{**}$, $N = 182$.

Kalbant apie tamsiuosios triados bruožus, taip pat buvo aptiktos reikšmingos sąsajos tarp kintamųjų. Psichopatiškumas buvo teigiamai susijęs ir su makiaveliškumu ($r=0,392$, kai $p=0,000$), ir su narcisizmu ($0,230$, kai $p=0,002$). Be to, rastas statistiškai reikšmingas ryšys ir tarp makiavelišumo bei narcisizmo ($r=0,246$, kai $p=0,001$). Apžvelgiant moralės pagrindų tarpusavio ryšius, rasti statistiškai reikšmingi teigiami ryšiai tarp visų moralės pagrindų. Ši informacija išsamiau pateikta bendroje koreliacijos lentelėje (žr. 5 lentelę).

Taip pat buvo patikrinti ryšiai akademinio nesąžiningumo su moralės pagrindais ir tamsiosios asmenybės bruožais. Akademinio nesąžiningumo aukštesnis priimtinumas, didesnis paplitimas ir pačių respondentų dažnesnis nesąžiningas elgesys buvo susijęs su aukštesniais psichopatiškumo ir makiaveliškumo asmenybės bruožais. Nesąžiningas akademinis pačių respondentų elgesys didesnis buvo esant žemesniems rūpesčio ir teisingumo moralės pagrindams. Žemi teisingumo įverčiai taip pat buvo susiję ir su didesniu nesąžiningo akademinio elgesio priimtinumu. Taigi, apibendrinant galima teigti, kad antra hipotezė su a), b) ir c) dalimis beveik visiškai pasitvirtino – tik vienintelis narcisizmas neturėjo ryšio su nesąžiningu akademinio elgesiu. Tuo tarpu šio elgesio paplitimas, priimtinumas, psichopatiškumas ir makiaveliškumas buvo susiję teigiamai su nesąžiningu akademinio elgesiu, o abu individualistiniai moralės pagrindai rodė atvirkštinį neigiamą ryšį. Tuo tarpu trečioji hipotezė apie tamsiosios triados ir rūpesčio ir teisingumo ryšius pasitvirtino tik su psichopatijos bruožu bei makiavelizmo ir rūpesčio ryšiu, tačiau teisingumas su šiuo bruožu nebuvo susijęs, o narcisizmas apskirtai neturėjo jokio ryšio nei su rūpesčiu, nei su teisingumu.

6 lentelė. Akademinio nesąžiningumo veikų grupių sąsajos su tamsiosios triados bruožais ir moralės pagrindais.

	Plagijavimas	Nesavarank.	Sukčiavimas	N. vertinimas	Falsifikavimas
Psichopatija	0,314**	0,198**	0,400**	0,353**	0,366**
Makiavelizmas	0,093	0,047	0,302**	0,144	0,157**
Narcisizmas	0,035	-0,067	0,082	0,134	0,051
Rūpestis	-0,073	-0,224**	-0,070	-0,065	-0,203**
Teisingumas	-0,147*	-0,164*	-0,116	-0,182*	-0,259**
Ištikimybė	0,110	-0,028	-0,010	0,167*	-0,063
Autoritetas	0,125	-0,092	0,018	0,203**	-0,016

Šventumas	0,107	-0,103	-0,022	0,164*	-0,098
-----------	-------	--------	--------	---------------	--------

*Pastaba. Nesavarank. – nesavarankiškumas, N. vertinimas – nesąžiningas vertinimas. Lentelėje pateiktos Spearmano koreliacijos koeficiento r reikšmės. * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$, $N = 182$.*

Aukščiau pateiktos nesąžiningo akademinio elgesio rūšių sąsajos su asmenybės bruožais ir moraliniais pagrindais (žr. 6 lentelę). Apžvelgiant rezultatus matoma, kad didesnis visų nesąžiningo akademinio elgesio rūšių pasireiškimas yra tokiu atveju, kai respondentai pasižymėjo aukštesniais psichopatiškumo įverčiais bei žemesniais teisingumo moralinio pagrindo įverčiais (išskyrus sukčiavimą). Aukštesni makiavelizmo įverčiai buvo reikšmingai susiję su didesniu sukčiavimu ir duomenų falsifikavimu. Žemesni rūpesčio įverčiai buvo atvirkščiai susiję su duomenų falsifikavimu ir nesavarankišku asmeninių užduočių atlikimu. Tuo tarpu nesąžiningas vertinimas buvo ne tik neigiamai susijęs su teisingumu bet ir teigiamai susijęs su ištikimybe grupei, pagarba autoritetui ir šventumo moraliniais pagrindais.

3.4. Akademinio nesąžiningumo prediktoriai regresijos modelyje

Prognozuojant akademinio nesąžiningumo elgesį buvo pasitelkta žingsninė regresija su Enter metodu bei sudarytas aiškinamasis modelis. Atsižvelgiant į ankstesnius gautus rezultatus į šią analizę dėl aptiktų skirtumų buvo įtraukti sociodemografiniai kintamieji bei tyrimo kintamieji: moralės pagrindai, tamsieji asmenybės bruožai ir akademinio nesąžiningumo priimtumas bei paplitimas. Pirmąjį modelio žingsnį sudarė tik sociodemografinės charakteristikos: lytis, studijų statusas, pažymių vidurkis, studijų trukmė, darbo statusas, pajamos ir religingumas. Antruoju žingsniu ketinant įvertinti moralės nuostatų svarbą įtraukti rūpesčio, teisingumo, ištikimybės, autoriteto ir šventumo moraliniai pagrindai. Trečiuoju žingsniu įtrauktos trys asmenybės savybės: psichopatija, makiavelizmas ir narsicizmas. O paskutiniu ketvirtuoju žingsniu pridėti akademinio nesąžiningumo paplitimo ir priimtumo įverčiai. Toks žingsninis modelis sudėliotas atsižvelgiant ir į Spearmano koreliacijos koeficiento gautus įverčius kiekviename toliamesniame žingsnyje pateikiant su nesąžiningu akademinio elgesiu stipriau susijusius kintamuosius.

Apskaičiavus žingsninės regresijos modelių rezultatus paaiškėjo, kad sudarytas galutinis modelis gabėjo paaiškinti šiek tiek daugiau nei pusę visų turimų duomenų pasiskirstymo. Pirmame žingsnyje sudarytas regresijos modelis paaiškino tik 13,5% turimų duomenų sklaidos. Antro žingsnio modelis padidino šį skaičių iki 27,1%, trečiasis modelis – iki 35,5%, o galutinis ketvirtasis

modelis – iki 54,4 % (žr. 7 lentelę). Visais trimis atvejais R^2 pokytis lyginant su prieš tai esančiu modeliu vis statistiškai reikšmingai padidėjo. Didžiausias pokytis matomas ties paskutiniuoju žingsniu pridėjus akademinio nesąžiningumo priimtimumo ir paplitimo kintamuosius. Tačiau kiti moralės pagrindai taip pat pasirodė svarbūs prognozuojant tokią elgseną.

Šiuose keturiuose regresijos žingsniuose taip pat galima pastebėti ir statistiškai reikšmingų akademinio nesąžiningumo elgesio prognostinių veiksnių pokyčius. Pirmame regresijos modelyje reikšmingi sociodemografinės skalės veiksniai buvo respondentų pažymių vidurkis ir religingumas. Antrame modelyje abu anksčiau minėti kintamieji išliko ir juos papildė rūpesčio, teisingumo bei ištikimybės moraliniai pagrindai. Trečiame modelyje jau nebeliko sociodemografinių veiksnių svarbos, o šalia antrojo modelio moralės pagrindų prediktorių papildė psichopatijos asmenybės bruožas. Tuo tarpu ketvirtame modelyje teisingumo moralinis pagrindas tapo nebereikšmingais, rūpestis, ištikimybė ir psichopatiškumas išliko bei modelį papildė iškilęs autoriteto moralinis pagrindas bei pridėti du veiksniai – akademinio nesąžiningumo priimtimumas ir paplitimas. Taigi, modelyje matoma, kad pagal ketvirtą hipotezę akademinio nesąžiningumo paplitimas ir priimtimumas bei psichopatijos asmenybės bruožas teigiamai ir statistiškai reikšmingai prognozavo nesąžiningą akademinį elgesį, o rūpesčio moralinis pagrindas prognozavo neigiamai. Su šia hipoteze nederėjo tai, kad teisingumas neužėmė jokios reikšmingos vertės galutiniame modelyje, autoriteto moralinis pagrindas neigiamai prognozavo šį elgesį, o ištikimybės moralinis pagrindas nesąžiningą elgesį prognozavo teigiamai. Taigi, galima apibendrinti galutinį modelį tuo, kad ketvirtoji hipotezė apie prognostinius veiksnius didžiąja dalimi pasitvirtino. Dauguma prediktorių ir jų kryptys buvo sėkmingai prognozuotos: psichopatija, nesąžiningo elgesio paplitimas, priimtimumas ir rūpestis. Tačiau nesąžiningai respondentų elgsenai buvo svarbūs ir kiti moralės pagrindai: didesnį elgesio pasireiškimą rodė aukštesni ištikimybės grupei bei žemesni pagarbos autoritetui įverčiai.

7 lentelė. Žingsninės regresijos modelio rezultatai prognozuojant nesąžiningą akademinį elgesį.

Nepriklausomi kintamieji	B	β	p	R²	ΔR^2
1 modelis				0.135	
Konstanta	1,528		0,000		
Lytis	-0,042	-0,076	0,312		
Studijų statusas	0,019	0,076	0,377		
Pažymių vidurkis	0,076	0,164	0,037		

Studijų trukmė	-0,012	-0,089	0,317		
Darbo statusas	-0,107	-0,196	0,111		
Pajamos	0,023	0,075	0,548		
Religingumas	-0,061	-0,176	0,016		
2 modelis				0.271	0,136
Konstanta	2,040		0,000		
Lytis	-0,001	-0,001	0,988		
Studijų statusas	0,020	0,080	0,324		
Pažymių vidurkis	0,071	0,152	0,038		
Studijų trukmė	-0,011	-0,080	0,343		
Darbo statusas	-0,116	-0,213	0,065		
Pajamos	0,019	0,064	0,586		
Religingumas	-0,061	-0,174	0,028		
Rūpestis	-0,079	-0,215	0,016		
Teisingumas	-0,097	-0,239	0,007		
Ištikimybė	0,078	0,239	0,012		
Autoritetas	-0,016	-0,056	0,605		
Šventumas	0,002	0,007	0,951		
3 modelis				0,355	0,84
Konstanta	1,585		0,000		
Lytis	-0,006	-0,010	0,882		
Studijų statusas	0,006	0,025	0,751		
Pažymių vidurkis	0,057	0,123	0,079		
Studijų trukmė	-0,005	-0,033	0,686		
Darbo statusas	-0,102	-0,187	0,091		
Pajamos	0,024	0,079	0,485		
Religingumas	-0,048	-0,138	0,068		
Rūpestis	-0,062	-0,171	0,050		
Teisingumas	-0,079	-0,195	0,024		
Ištikimybė	0,069	0,213	0,019		
Autoritetas	-0,026	-0,090	0,388		

Šventumas	0,029	0,098	0,377		
Psichopatija	0,148	0,322	0,000		
Makiavelizmas	0,005	0,013	0,863		
Narsicizmas	-0,030	-0,062	0,370		
4 modelis				0,544	0,189
Konstanta	0,906		0,000		
Lytis	-0,003	-0,006	0,922		
Studijų statusas	-0,003	-0,011	0,866		
Pažymių vidurkis	0,001	0,001	0,983		
Studijų trukmė	0,000	-0,001	0,985		
Darbo statusas	0,005	0,010	0,918		
Pajamos	0,045	0,147	0,126		
Religingumas	-0,030	-0,085	0,184		
Rūpestis	-0,064	-0,175	0,018		
Teisingumas	-0,029	-0,072	0,334		
Ištikimybė	0,058	0,179	0,020		
Autoritetas	-0,052	-0,179	0,044		
Šventumas	0,030	0,103	0,239		
Psichopatija	0,066	0,144	0,037		
Makiavelizmas	-0,019	-0,047	0,459		
Narsicizmas	-0,010	-0,021	0,722		
Priimtinumai	0,162	0,358	0,000		
Paplitimas	0,145	0,328	0,000		

Pastaba. 1 modelis: $F(7, 174) = 3,865, p = 0,001$; 2 modelis: $F(5, 169) = 6,317, p < 0,001$, 3 modelis: $F(3, 166) = 7,200, p < 0,001$; 4 modelis: $F(2, 164) = 33,925, p < 0,001$.

4. REZULTATŲ APTARIMAS

4.1. Kintamųjų skirtumai pagal sociodemografines charakteristikas

Apibendrinant šio tyrimo imties požymius pagal sociodemografinius duomenis, galima teigti, kad asmenys, atsakę į pateiktą anketą, pasižymėjo pakankamai didele įvairove pagal lytį,

amžių, studijų ir darbo statusą, studijoms pasirinktas aukštasis mokyklas bei jų fakultetus, studijos skirtą laiką, pajamas ir religingumą. Skirtumai tarp grupių, susidariusių iš tyrimo dalyvių jiems atsakant į sociodemografinius klausimus yra analizuojami tik tiek, kiek tai prisideda prie šio mokslinio darbo pagrindinio tikslo. Tačiau svarbu pastebėti, kad rasti skirtumai tarp įvairių kintamųjų buvo pagal visus sociodemografinius kriterijus, tačiau nė vienas iš jų nebuvo reikšmingu prognostiniu kintamuoju respondentų nesąžiningam akademiniam elgesiui. Taip atsitiko veikiausiai todėl, kad į regresijos modelį buvo įtraukta daugiau reikšmingesnių kintamųjų. Tai rodo ir galutinio modelio rezultatas, kuris gebėjo paaiškinti pakankamai nemažą akademinio nesąžiningumo elgesio duomenų sklaidos dalį. Taigi, galima būtų apibendrinti, kad bendrai tariant sociodemografinės charakteristikos neturėjo didelės svarbos šiame tyrime, tačiau tam tikras šioje vietoje aptiktas tendencijas vis vien verta paminėti.

Pirmoji hipotezė apie skirtumus tarp lyčių nepasitvirtino. Taip galėjo būti dėl to, kad šio tyrimo imtyje nepavyko surinkti proporcingo pasiskirstymo pagal lytį ir moterų buvo dvigubai daugiau negu vyrų. Taip pat svarbu atkreipti dėmesį, kad nemažą tyrimo dalyvių šioje imtyje dalį (60%) sudarė aukštų pasiekimų studentai su pažymių vidurkiu 8,5 ir didesniu. Galbūt geriau besimokantys studentai, tiek vyrai, tiek moterys neišsiskiria skirtingais akademinio nesąžiningumo įverčiais, kadangi jie ir taip pasižymi mažesnėmis tendencijomis sukčiauti, plagijuoti, atlikti darbus nesąvarankiškai nei žemesnius vidutinius pažymius turintys studentai. Taip pat geriau įvertinti studentai studentai manė, kad akademinis nesąžiningumas yra mažiau priimtinas ir mažiau paplitęs jų fakultete. Pažymiai šiuo atveju buvo pagrindinė sociodemografinė charakteristika, turėjusi daugiausiai skirtumų tarp akademinio nesąžiningumo kintamųjų. Pažymių svarbą akademiniam nesąžiningumui patvirtina ir kitų autorių darbai (Griffin, Bolkan and Goodboy, 2015; Gliuk and Postlethwaite, 2015; Beasley, 2016). Taip pat buvo rasta, kad pilną dieną dirbantys asmenys pasižymėjo didesniais nesąžiningo akademinio elgesio, jo paplitimo, sukčiavimo, neobjektyvaus vertinimo siekimo ir duomenų falsifikavimo įverčiais. Kadangi darbo ir studijų statusai nebuvo patikrinti kartu, tad šiuo atveju sunku pasakyti, kuris iš dviejų variantų teisingesnis. Ar tai, kad dirbantys studentai turėdami mažiau laiko yra linkę daugiau sukčiauti. Ar tai, kad dirbantys studijas jau baigę respondantai yra atviresni apie savo nesąžiningus poelgius studijų laikais, kadangi jiems šis procesas jau yra baigtas ir tikimybė būti už tai nubaustiems yra mažesnė. Kai kuriuose tyrimuose yra randama, kad studentams yra lengviau pranešti apie savo akademinį nesąžiningumą praeityje ir jie

atviriau tai daro lyginant su tuo pačiu elgesiu dabartyje, kadangi pasekmių baimė už praeities elgesį sumažėja (Gliuk and Postlethwaite, 2015).

Didesniais psichopatijos įverčiais pasižymėjo studijas nutraukę respondentai negu studijuojantys bei turintys vidutines (200-500 eur) negu mažas pajamas (iki 200 eur). Tačiau studijas nutraukusių respondentų buvo tik keletas, tad palyginti su apie pusę imties sudarančių studijuojančiųjų. Tad nemaža tikimybė, kad šis rezultatas gali būti iškreiptas imties disproporcijų lyginant šias grupes. Taip pat svarbu pastebėti, kad tyrimuose pagrindinis dėmesys yra teikiams į tuo metu aktyviai studijuojančius studentus bei šiek tiek mažiau tuos, kurie jau yra baigę mokslus. Tačiau kitos grupės kaip asmenys, pasiėmę akademinės atostogas arba nutraukę studijas nėra tyrinėjami šiame kontekste. Žvelgiant plačiau galbūt būtų svarbu patikrinti, ar šių grupių akademinis nesąžiningumas yra susijęs su vėlesne jų darbo etika bei sukčiavimu darbinėje aplinkoje kaip tai buvo rasta su tam tikrais absolventų atvejais (Ives et al., 2016; Fida et al., 2018).

Kita atrasta tendencija buvo tai, kad moralės pagrindai skyrėsi pagal respondentų religingumą bei jų pajamas. Natūralu, kad aukštesniu religingumu pasižymintys respondentai turėjo aukštesnius moralinių pagrindų įverčius. Religijos svarba moraliniams įsitikinimams yra aptariama ir pristatant Moralės pagrindų teoriją (Haidt, 2012). Taip pat, pasak šio autoriaus, būtent jungiantys moraliniai pagrindai veikia labiau religingesnius asmenis, kadangi pačios religinės pažiūros organizuoja didesnę grupės sutelktumą nuo senų laikų. Religingumas atliko svarbų vaidmenį kontroliuojant netinkamą elgesį ir palaikant grupės vienybę. Sunkiau būtų paaiškinti skirtumą pagal pajamas, kuomet aukštesniais moralinių pagrindų įverčiais pasižymėjo mažesnių pajamų respondentai. Galbūt imtyje tiesiog pasitaikė daugiau religingesnių, jaunesnių respondentų, kurie dar neuždirbo didesnių pajamų. Apibendrinant, galima teigti, kad nors šiame tyrime sociodemografinės charakteristikos pagal rezultatus pateko į antrą planą, tačiau bendro pobūdžio tendencijas, tokias kaip akademinio nesąžiningumo skirtumai pagal pažymių vidurkį bei moralės pagrindų skirtumai pagal religingumą galima stebėti ir šiame tyrime. Tačiau svarbu ir paminėti, kad skirtingai nuo daugelio autorių, čia nebuvo rasta numanytų skirtumų tarp lyčių.

4.2. Akademinio nesąžiningumo paplitimas ir priimtumas

Šiame tyrime aptiktas bendras akademinio nesąžiningumo lygis buvo labai aukštas – net 91,2 %. Tai yra panašesnis rezultatas į Rumunijoje atlikto tyrimo įverčius, kuomet buvo gauti

95% (Ives et al., 2016) nei kitų autorių, kurie nurodė žemesnius rezultatus 70-80% (Beasley, 2016; Molnar, 2015; Tatum et al., 2018). Taip galėjo atsitikti ir todėl, kad dalis tyrimo dalyvių buvo ne studentai, o aukštųjų absolventai. Ir kaip jau anksčiau buvo minėta, jie gali pasižymėti didesniais akademinio nesąžiningumo įverčiais dėl didesnio atvirumo ir mažesnės bausmės baimės (Gliuk and Postlethwaite, 2015). Taip pat dalis studentų buvo studijuojantys ilgiau nei 4 metus, tad galima kalbėti apie rezultatus, kurie įtraukia ne vieną studijų programą, kaip tai būna dnu atveju kituose tyrimuose, bet ir daugiau. Dalis respondentų taip pat nurodė ir dvi skirtingas aukštąsias mokyklas. To pasekoje dėl ilgesnio studijuoto laiko tarpo negu dalyje kitų apklausų, šio tyrimo respondentai turėjo daugiau laiko ir daugiau progų akademiniam nusižengimams padaryti. Nepaisant to, svarbu atkreipti dėmesį, kad tai tik prielaida, kadangi studijų trukmės rezultatai nerodė jokių reikšmingų skirtumų pagal akademinį nesąžiningumą ir jo komponentus. Kalbant apie atskiras veiklos grupes buvo gauta, kad patys respondentai labiausiai pasižymėjo sukčiavimu per atsiskaitymus (43,4 % respondentų) ir savarankiškų užduočių atlikimo metu (39,6 %). Kiek mažiau buvo vykdomas duomenų falsifikavimas (21,2 %), plagijavimas (18,7 %) ir siekiama neobjektyvaus vertinimo (11,4 %). Šie rezultatai yra šiek tiek mažesni negu buvo randama kitų autorių (Gliuk and Postlethwaite, 2015; Ternes et al, 2019). Apibendrinant aukštesnį bendrą nesąžiningumo lygį ir žemesnius konkrečių nesąžiningų veiklų grupių įverčius galima manyti, kad galbūt didelė dalis respondentų buvo linkę vykdyti akademinis nesąžiningumus, tačiau palyginti nedideliais mastais. Nesąžiningas akademinis elgesys taip pat natūraliai gali varijuoti dėl skirtingų aukštojo mokslo įstaigų ir jose įgyvendinamų etikos kodeksų bei kitų pastangų nesąžiningumui mažinti.

Kalbant apie akademinio nesąžiningumo priimtinumą ir paplitimą, galima pastebėti, kad šių įverčių tendencijos yra panašios kaip ir nesąžiningo akademinio elgesio. Mažiausiai priimtinas, mažiausiai paplitęs ir praktikuotas elgesys buvo neobjektyvaus įvertinimo siekimas. Taip gali būti todėl, kad ši veikla yra pati rizikingiausia, nes aktyviai įtraukia kitą asmenį – egzaminuotoją, vertintoją ir tokiu atveju sunkiau tikėtis pritarimo ir sėkmingo sukčiavimo įgyvendinimo. Be to, taip gali atsitikti ir dėl moralinio požiūrio, kadangi tik šis vienintelis kintamasis buvo susijęs su daugiausiai moralinių pagrindų: teisingumu, ištikimybe, autoritetu ir šventumu bei buvo labiausiai nepriimtinas. Labiau paplitusios ir priimtinos veiklos buvo sukčiavimas atsiskaitymų metu ir nesavarankiškumas atliekant užduotis. Didesnis sukčiavimas šiuo atveju buvo tokia nesąžininga elgesio grupė, kuri buvos susijusi su labiau išreikštais dviem iš trijų respondentų asmenybės bruožų – psichopatija ir makiaveliškumu. O nesąžiningumas buvo susijęs ne tik su didesniu psichopatiškumu,

bet ir mažesniais teisingumo ir rūpesčio įverčiais. Įdomu pastebėti, kad duomenų falsifikavimas pasižymėjo panašiomis tamsiųjų bruožų tendencijomis, tačiau jo įverčiai buvo mažesni. Šis veikia konkrečiai kalba apie laboratorinius, tyrimuosius darbus bei citavimo klaidas. Taip gali būti ir dėl pateikiamų vertinimams užduočių požiūrio, kadangi didelė dalis studentų kiekvieną kursą baigia egzaminu. Tačiau laboratoriniai darbai randami tai kai kuriuose studijų programose ir ne visuose dalykuose, o citavimo dažniausiai prisireikia rengiant kursinius ir baigiamuosius mokslinius darbus. Tad galima manyti, kad dalis psichopatiškumu ir makiaveliškumu pasižymėjusių studentų galbūt dar ir neturėjo progos duomenų falsifikavimui. Lyginant suvokto nesąžiningo elgesio paplitimo įverčius su Lietuvos studentų sąjungos gautais rezultatais yra matomas panašumas. Abiem atvejais labiausiai paplitusiomis veiklomis išskirtas nesavarankiškumas ir sukčiavimas per atsiskaitymus, tuo tarpu kitos veiklos mažiau paplitusios, o rečiausia iš jų – neobjektyvus vertinimas. (Lietuvos studentų sąjunga, 2017).

Bendrai tariant, galima teigti, kad didžioji dauguma studentų per visą savo studijų laikotarpį buvo užsiėmę nors viena akademinio nesąžiningumo veikla. Nepaisant to, nesąžiningų studentų pagal įvairias poelgių grupes buvo rasta kiek mažiau negu nurodoma kitų šalių tyrimuose. Šio tyrimo rezultatų tendencijos sutampa su Lietuvos studentų sąjungos vykdomo tyrimo rezultatais, o tai sudaro daugiau pagrindo kalbėti apie tam tikras akademinio nesąžiningumo veikų tendencijas šalyje. Tačiau skirtingo masto nesąžiningo elgesio grupių įverčiai bei jų sąsajos su kitais tyrimo kintamaisiais taip pat nurodo į tai, kad į akademinį nesąžiningumą nederėtų savaimė žvelgti kaip vien tik į vienalytį konstruktą ir vertėtų ateities tyrimuose daugiau skirti dėmesio ir į konkrečias nesąžiningo elgesio grupes, kadangi jas sąlygojantys veiksniai gali šiek tiek skirtis.

4.3. Akademinio nesąžiningumo sąsajos su moralės pagrindais ir tamsiaisiais asmenybės bruožais

Šiame tyrime gauti rezultatai rodo, kad bendras didesnis respondentų akademinis nesąžiningumas buvo susijęs su tokio elgesio priimtumu, paplitimu, didesniu respondentų psichopatiškumu, makiaveliškumu bei mažesniais rūpesčio ir teisingumo įverčiais. Šios pagrindinės tendencijos su bendru nesąžiningu elgesiu patvirtina ir kitų tyrimų duomenis dėl priimtumo ir paplitimo (Ives et al., 2016; Lietuvos studentų sąjunga, 2017), tamsiosios triados bruožų (Barbaranelli et al., 2018; Menon and Sharland, 2011) ir moralės pagrindų (Jonason, Zeigler-Hill and Okana, 2017)

sąsają, matuotų per polinkį į nuodėmingumą. Dauguma šių kintamųjų buvo ir reikšmingais prognostiniais veiksniais. Taa patvirtina pagrindinę tyrimo idėją, kad asmenybinis ir moralinis respondentų profilis yra svarbus akademinio nesąžiningumo tyrimuose. Galima daryti prielaidą, rasti svarbūs priimtino ir paplitimo įverčiai taip pat gali veikti kartu pasitelkiant ir moralines nuostatas. Plačiau ši prielaida pristatoma kalbant apie akademinio nesąžiningumo prediktorius.

Tuo tarpu, kalbant apie moralės pagrindų ir tamsiųjų asmenybės bruožų sąsajas, didesnis psichopatiškumas buvo neigiamai susijęs su rūpesčiu, teisingumu ir šventumu. Tai sutapo su vienu anksčiau minėtu tyrimu apie šių konstruktyvų ryšius (Mededovic and Petrovic, 2016). Tam didžiąja dalimi pritaria ir metaanalizės rezultatai, kuomet buvo rastos neigiamos sąsajos tarp psichopatiškumo ir rūpesčio, teisingumo, tačiau vietoj šventumo rastas ryšys su pagarba autoritetui (Marshall, Watts, and Lilienfeld, 2016). Labiau išreikštas respondentų makiaveliškumas pasižymėjo kartu su mažesniu rūpesčiu, tačiau didesne pagarba autoritetui. Teigimą sąsają tarp makiaveliškumo ir pagarbos autoritetui taip pat buvo rasta Mededovic ir Petrovic tyrime (2016), tačiau kiti autoriai šioje vietoje aptiko priešingą ryšį (Karandikara et al., 2019). O didesni narcisizmo įverčiai pasireiškė kartu su didesne ištikimybe grupei bei pagarba autoritetui. Tačiau Karandikara ir kiti (2019) nustatė neigiamą ryšį tarp narcisizmo ir rūpesčio bei teisingumo. Taigi, galima pastebėti, kad psichopatiškumas šiame darbe pasižymėjo panašiomis tendencijomis kaip ir kituose tyrimuose. Taip pat šis bruožas buvo susijęs ir su visomis penkiomis skirtingo pobūdžio akademinio nesąžiningumo veikomis. Makiavelizmas tik iš dalies buvo susijęs su mažesniu rūpesčiu ir tik su sukčiavimu bei duomenų falsifikavimu. Tuo tarpu labiau išreikštas narcisizmas nebuvo susijęs nei su bendro pobūdžio nesąžiningu elgesiu, nei su kuria nors veika atskirai, tačiau pasižymėjo sąsajomis su didesne ištikimybe grupei bei pagarba autoritetui. Nerasta narcisizmo svarba patvirtina ir kitų autorių rezultatus, kurie teigė, kad šis bruožas, jeigu ir veikia akademinį nesąžiningumą, tai tik netiesiogiai per amoralias manipuliacijas (Barbaranelli et al., 2018) arba išnaudotojiškas nuostatas (Menon and Sharland, 2011), kas jau yra makiaveliškumo komponentai. Tuo tarpu galima pastebėti, kad sąsajos tarp trijų jungiančiųjų moralės pagrindų ir akademinio nesąžiningumo buvo nevienareikšmiškos.

Bendrai tariant, pastebimi aiškesni ryšiai tarp tamsiosios triados psichopatiškumo bruožo ir kitų konstruktyvų. Bei stabilesnės rūpesčio ir teisingumo sąsajos su kitais konstruktyvais negu likusių grupės jungiančiųjų moralės pagrindų. Psichopatiškumas savo svarba taip pat išsiskiria ir tamsiosios triados teorijoje. Priešingai negu narcisizmo arba makiavelizmo atveju psichopatiško būdo individų elgesiui, panašu, kad nėra labai svarbus kitų asmenų poelgiai. Narcistiškiems asmenims

reikia kitų tam, kad būtų kas juos liaupsina, šlovina ir pripažįsta jų išskirtinumą. Makiaveliško būdo individai kitus asmenis pasitelkia savo manipuliacijoms ir ilgalaikiams tikslams įgyvendinti. Remiantis šiuo tamsiųjų bruožų teoriniu pagrindu, mažiausiai priklausomi nuo aplinkos turėtų būti psichopatiški asmenys, galbūt todėl jų elgesio nusižengimai išlieka stabilesniais (pavzdžiui, šiame tyrime susiję su visomis nesąžiningomis veikomis). Tuo tarp rūpestčio ir teisingumo pagrindai yra orientuoti į individų teises ir jų gerovę, tad stabilesnės jų sasajos tyrimuose su asmenybės bruožais yra pakankamai natūralios. Kadangi ši moralės pusė kaip tik ir skatina individą elgtis pagal tai, kaip jam atrodo geriausia. Tuo tarpu ištikimybės, autoriteto ir šventumo moraliniai pagrindai, kurie skatina grupės interesų gerovę gali pasireikšti nevienareikšmiškai. Tai priklauso nuo to, ar asmens tikslai sutampa su grupės tikslais. Tokiu atveju, tai kartu su asmenybės savybėmis stiprintų elgseną, tačiau priešingu atveju asmenys būtų priversti ieškoti kompromiso, slopinti savo asmeninius bruožus dėl priimtinių moralinių nuostatų arba išsiskirti iš grupės kaip tie, kurie neatstovauja grupės interesams ir rizikuoti būti atskirtiems. Kai kurie autoriai remiasi evoliucine prielaida, kad dauguma moralinių pagrindų yra būdingu ne tik žmonėms, bet ir kitoms žinduolių grupėms (Jonason, Zeigler-Hill and Okana, 2017). Tad tikėtina, kad aiškesni tamsiųjų bruožų ryšiai su elgesiu gali būti nulemti ir to, kad tai vėlesnis evoliucinis mechanizmas, kuris yra „arčiau individo“.

4.4. Akademinio nesąžiningumo prediktoriai

Šiame tyrime buvo rasti keli nesąžiningo akademinio elgesio prediktoriai. Nesąžiningą elgesį prognozavo aukštesni psichopatijos įverčiai bei didesnis tokio elgesio priimtumo ir paplitimo suvokimas. Taip pat reikšmingi buvo ir trys iš penkių moralės pagrindų: mažesnis rūpestis ir pagalba autoritetui bei didesnė ištikimybė grupei. Galutiname žingsninės regresijos modelyje taip pat neliko jokių reikšmingų sociodemografinių kintamųjų.

Aiškinant gautus rezultatus galima pastebėti, kad kaip ir ankstesniuose tamsiosios triados ir akademinio nesąžiningumo tyrimuose reikšmingas elgesio prediktorius buvo tik psichopatiškumo bruožas (Nathanson, Paulhus and Williams, 2006; Williams, Nathanson and Paulhus 2010; Zhang, Paulhus and Ziegler, 2018). Nors sąsajomis su tokiu elgesiu pasižymėjo ir makiavelizmas, tačiau jo unikali prognostinė vertė nebuvo išskirta. Tokie rezultatai patvirtina tamsiosios triados terorijos kritiką, kuomet yra teigiama jog, šie bruožai gali dalintis bendru branduoliu persidengdami vienas su kitu. Minėtą branduolį sudaro tarpasmeninė manipuliacija ir

beširdiškumas (Marcus, Preszler and Zeigler-Hill, 2018). Tam yra stipraus pagrindo, kadangi atlikta 91 tyrimą apie tamsiąją triadą anlizuojanti metaanalizė parodė rezultatus, kad makiavelizmas ir psichopatija pasižymi didesnėmis tarpusavio koreliacijomis negu makiavelizmas ir narsicizmas ar narsicizmas ir psichopatija (Muris et al., 2017). Tai taip pat patvirtina ir kitam tyrime gauti rezultatai. Menon ir Sharland (2011) atliktame regresinės analizės tyrime išnaudotojiškos nuostatos buvo įvardintos kaip mediatorius tarp narcisizmo ir akademinio nesąžiningumo nuostatų. Šie autoriai konstatavo, jog narsicizmas akademinį nesąžiningumą veikia tik netiesiogiai. Taigi, šiame tyrime gauti rezultatai patvirtina psichopatijos kaip unikalaus tamsiosios triados prediktoriaus vertę. Tačiau šie duomenys taip pat skatina matyti, kad narsicizmas ir makiavelizmas tiesioginio poveikio nesąžiningam akademiniam elgesiui gali ir neturėti.

Kalbat apie akademinio nesąžiningumo paplitimo ir priimtino svarbą prognozuojant tokį elgesį, gauti taip pat rezultatai patvirtina kitų autorių empirinius darbus bei jų keltas prielaidas (Gentina, Li-Ping Tang and Gu, 2015; Lietuvos studentų sąjunga, 2017). Rumunų mokslininkai teigė, kad abu šie komponentai turėtų būti svarbūs aspektai veikiantys nesąžiningą elgesį (Ives et al., 2016). Asmeniniai studnetų įsitikinimai apie didesnę nesąžiningą bendraamžių elgesį daro jį priimtinesniu ir labiau pateisinamu, kadangi yra lengviau morališkai atsiriboti ir pasidalinti atsakomybe. Tokiu atveju galima galvoti, kad „Sukčiauju ne tik aš, bet ir kiti, tad galbūt čia nieko blogo“. Pasak kitų autorių, būtent toks akademinio sukčiavimo palaipsniui tapimas norma skatina įsivyrauti sukčiavimo kultūrai (Barbaranelli, Farnese, Tramontano, Fida, Ghezzi, Paciello and Long 2018). Tokiu atveju, nesąžiningas elgesys pasidaręs labiau priimtiniu, gali tapti ir mažiau baustinu, o to pasekoje ir dar daugiau praktikuojamu. O jeigu sukčiavimas tampa neoficialia norma, tuomet jį supantys formalūs draudimai tampa nebeveiksmingais. Ir iš esmės nebereikia jokio specifinio piktavališkos asmenybės profilio tokiems poelgiams pagrįsti, kadangi nebelieka tabu, nebelieka moralinės ribos kurią reiktų peržengti, kyla mažiau neigiamų emocijų ir ilgainiui kiekvienas gali jaustis turintis teisę taip pasielgti.

Pažvelgus į reikšmingus šiame tyrime rastus prediktorius moralės pagrindų tarpe matome, jų ryšys nėra vienakryptis. Remiantis ankstesniais tyrimais buvo iškelta hipotezė tik apie individualistinius moralinius pagrindus, kurie parodė reikšmingas neigiamas sąsajas ir kituose tyrimuose su tamsiąja triada (Marshall, Watts, and Lilienfeld, 2016; Jonason, Zeigler-Hill & Okana, 2017; Mededovic and Petrovic, 2016). Reikšmingu prediktoriumi buvo tik rūpestis, tikėtina todėl, kad abu šie moraliniai pagrindai būdami tos paties hierarchinio modelio dalimis galėjo pasidalinti duomenų sklaidą. Tai galėtų pagrįsti ir labai panašūs koreliacijos koeficientai su nesąžiningu elgesiu

(rūpestis $r=-0,204$, o teisingumas $r=-0,203$). Tai, kad teisingumas nėra reikšmingas prediktorius, bet rūpestis yra galėtų sakyti, kad studentų nesąžiningas elgesys nebūtinai yra orientuotas į tam tikro teisingumo atkūrimą ir potencialios žalos sukėlimas turėtų pristabdyti nuo nesąžiningo elgesio. Šioje vietoje svarbu apžvelgti ir kitus moralinius nesąžiningo elgesio prediktorius. Aukštesnė ištikimybės grupei bei žemesnė pagarba autoritetui prognozavo didesnę nesąžiningumą. Pasak vienu autorių, tyrinėjusių rūpestį/žalą bei ištikimybės grupei, žmonės kartais gali įsitraukti į apgaulę ir sukčiavimus dėl lojalumo grupei (Hildreth and Anderson, 2018). Tačiau šiame tyrime buvo rasta, kad asmenys skirtingai vertina apgaulę dėl grupės lojalumo priklausomai nuo to ar vertina savo, ar kitų elgesį. Asmeninis elgesys yra dažniau pateisinamas, o kitos asmens analogiškas veiksmas yra labiau vertinamas kaip etinis pažeidimas. Skirtumą tarp savęs ir kito vertinimo buvo radę ir kito tyrimo autoriai, negrinėję akademinio nesąžiningumo ir narcisizmo ryšius (Brunell, Staats, Barden and Hupp, 2011). Iš tiesų galima manyti, kad tiek narcistiškumas, tiek ir moralinės nuostatos parodo panašų poreikį pasirodyti geresniu negu esama, kadangi lygiai taip pat abiem atvejais yra svarbi vertinamoji kitų grupės narių nuomonė. Taigi, galima būtų manyti, kad lojalumas grupei didina akademinį nesąžiningumą per studentų tarpusavio ryšius ir įsipareigojimus. Tai būtų galima pagrįsti anksčiau aprašytu tyrimu apie nesąžiningą paauglių elgesį remiantis jų socialiniais ryšiais tarp bendraamžių ir tėvų (Gentina, Li-Ping Tang and Gu, 2015) bei mokinių ir mokytojų (Barnhardt and Ginns, 2017). Šių autorių tyrime kaip ir tame, kuris aprašomas šitame darbe, taip pat galime pastebėti, kad pagarba autoritetui (atitinkamai tėvų ir dėstytojų) skatina mažesnę akademinį nesąžiningumą.

Taigi, apibendrinant prognostinio modelio rezultatus galima pastebėti keletą svarbių aspektų. Vienas iš jų yra tai, kad stebint žingsninės regresijos modelio kitimą, galima įvertinti sociodemografinių veiksnių svarbą. Kadangi galutiniam ketvirtame modelyje įraukus nesąžiningo elgesio priimtinumą ir paplitimą nebeliko jokių reikšmingų sociodemografinių charakteristikų. Tai rodo, kad vyraujančios normos gali daug labiau prognozuoti elgesį negu tam tikri demografiniai veiksniai. Tačiau, taip pat svarbu paminėti, kad paskutiniame modelyje išliko psichopatiškumo prognostinė svarba. Tad ši savybė išties yra svarbi nesąžiningam elgesiui. Psichopatiški individai pasižymi mažesniu kaltės jausmu ir jų keliami žala kitiems jiems patiems rūpi mažiau negu asmenims, kurie psichopatiškumu nepasižymi. Moralės pagrindų teorijos vienas iš svarbių išskirtinių aspektų yra tai, kad ji taip pat akcentuoja emocijų, o ypač kaltės, gėdos ir pasibjaurėjimo svarbą moraliniams sprendimams (Haidt, 2012). Tad remiantis tuo, galima būtų daryti prielaidą apie galimą ir šiame tyrime nenagrinėtą emocijų svarbą nesąžiningam akademiniam elgesiui. Taip pat remiantis

moraliniais pagrindais, nesąžiningumo priimtumu ir paplitimu reiktų pastebėti, kad norint mažinti studentų akademinį sukčiavimą, aukštųjų mokyklų darbuotojams reiktų sutelkti jėgas ne tik į etikos kodekso parengimą ir informaciją. Kas galėtų iš vienos pusės sumažinti tokio elgesio priimtumą. Tačiau taip pat labai svarbu akcentuoti ir socialinius ryšius tarp dėstytojų ir studentų per kurį ir vyksta mokymosi procesas (Barnhardt and Ginns, 2017). Studentai, kurie savo bendraamžių grupę suvokia kaip atskirą nuo dėstytojo ir pasižymi mažesne pagarba autoritetui bus labiau linkę sukčiauti negu tie, kurie dėstytoją suvokia kaip savo grupės dalį, autoritetą ir gerbtiną pavyzdį, kuriuo norisi sekti. Taigi, siekiant veiksmingai mažinti akademinį nesąžiningumą, reiktų akcentuoti tai, kad ribas svarbu nustatyti dokumentais, tačiau joms įgyvendinti ir nuolat palaikyti reikalingas tinkamas tarpasmeninis santykis, kuris reguliuoja grupės hierarchinę struktūrą, pasireiškiančius individų būdo bruožus ir palaiko priimtinas elgesio taisykles.

Tyrimo privalumai ir trūkumai. Vienas iš pagrindinių tyrimo privalumų yra tai, kad jis apima palyginti nemažai kintamųjų, kurie dažnu atveju iki tol buvo tyrinėjami atskirai bei sudaro sąlygas įvertinti jų prognostinę kontroliuojant kitus kintamuosius. Šiame tyrime taip pat patvirtinama tamsiųjų asmenybės bruožų, o ypač pasichopatijos svarba, pagrindžiama akademinio nesąžiningumo priimtumo ir paplitimo svarba studentų nesąžiningam akademiniam elgesiui. Tai pat šiame tyrime skirtingai negu kitose anksčiau atliktose studijose moralės komponentas vietoj dažniau naudojamo moralinio atsiribojimo arba moralinio sprendimo priėmimo buvo tiriamas atsižvelgiant į moralės daugialypiškumą. Moralės pagrindų teorijos svarba taip pat išryškėja analizuojant šio tyrimo rezultatus. Ši įžvalga galėtų paskatinti tyrėjus daugiau ir nuodugniau tyrinėti moralės pagrindų svarbą akademiniam nesąžiningumui, o ypač studentų-dėstytojų bei studentų-studentų santykių kontekste. Taip pat šis tyrimas pateikia reikšmingą ir pakankamai rimtą modelį, kuris paaiškina net apie pusę visų imties duomenų apie nesąžiningą akademinį elgesį studentų tarpe. O geresnis tokio elgesio supratimas padeda vystyti tinkamesnes strategijas, kaip jį būtų galima efektyviai sumažinti.

Tačiau tyrime yra ir ribotumų, kuriuos svarbu apžvelgti. Nebuvo matuotas akademinis nusizengimų moralinis rimtumas, jų ketinimas ir motyvai nusizengti ir nepaprašyta studentų paaiškinti, kodėl arba kada vieni akademiniai nusizengimai, jų manymu, yra priimtini arba ne. Tai galėtų padėti geriau suprasti, kai studentai ir absolventai savo studijų laikotarpiu priima sprendimus daryti akademinį nusizengimą ar ne. Tai galėtų būti svarbūs kintamieji ateityje toliau tyrinėjant akademinį nesąžiningumą moralės pagrindų bei tamsiųjų asmenybės bruožų kontekste. Taip pat tyrimo imtis, turint omeny, kad naudotas regresinės analinės metodas, buvo pakankamai nedidelė ir

net du trečdalius jos sudarė moterys. Tai galėjo paveikti rezultatus, kadangi tiek tamsiosios triados atveju, tiek ir akademinio nesąžiningumo atveju, kuomet dažniausiai yra randami skirtumai tarp lyčių. Nuodugniau nebuvo tyrinėti tie respondentai, kurie ne iki galo užpildė apklausą ir buvo pašalinti iš tyrimo. Tokiomis aplinkybėmis, kuomet tiriamas nepriimtino elgesio pasireiškimas, vertėtų apsvarstyti trūkstumų reikšmių analizės svarbą. Galbūt pastebėta tendencija daugiausiai nepildyti apie nesąžiningą elgesį buvo salygota ne nuovargio, o sąmoningo respondentų apsisprendimo duomenų apie savo ir kitų nesąžiningą akademinį elgesį bei tokio elgesio primtinumą nepateikti. Taip pat tyrimas daugiausiai reprezentuoja universitetų, o ypač Vilniaus universiteto studentus ir absolventus, tad iki galo neaišku, kiek tuos rezultatus galima būtų apbendrinti visos Lietuvos studentams, ypač besimokantiems kolegijose.

IŠVADOS

1. Vieninteliai rasti skirtumai tarp lyčių buvo tai, kad moterys pasižymėjo aukštesniais vieno iš moralinių pagrindų – rūpesčio – įverčiais, o vyrai – aukštesniu nesavarnkiškumu atliekant užduotis iš visų penkių akademinio nesąžiningumo elgesio grupių.
2. Kalbant apie ryšius tarp nesąžiningo akademinio elgesio ir kitų tyrimo kintamųjų:
 - a. Nesąžiningas akademinis elgesys buvo teigiamai susijęs su šio elgesio respondentų įvardintu paplitimu ir priimtinumu.
 - b. Nesąžiningas akademinis elgesys buvo teigiamai susijęs su dviem tamsiosios triados bruožais: psichopatija ir makiavelizmu, tačiau reikšmingo ryšio su narcizmu aptikta nebuvo.
 - c. Nesąžiningas akademinis elgesys buvo neigiamai susijęs su abiem individualistiniais – rūpesčio ir teisingumo – moralės pagrindais, tačiau kiti trys pagrindai jokio ryšio neparodė.
3. Rūpesčio ir teisingumo moraliniai pagrindai buvo neigiamai susiję su psichopatija, makiavelizmas buvo neigiamai susijęs tik su rūpesčiu, tuo tarpu narcizmas neturėjo jokio reikšmingo ryšio su abiem moralės pagrindais. Taip pat rasta, kad šventumas buvo neigiamai susijęs su psichopatija, makiavelizmas – teigiamai su pagarba autoritetui, o narcizmas pasižymėjo taip pat teigiamais ryšiais su pagarba autoritetui ir ištikimybe grupei.
4. Nesąžiningo akademinio elgesio prognostiniai veiksniai:
 - a. Psichopatija, akademinio nesąžiningumo priimtinumai bei paplitimas prognozavo šį elgesį teigiamai.
 - b. Tuo tarpu rūpesčio ir pagalbos autoriteto moraliniai pagrindai prognozavo nesąžiningą akademinį elgesį neigiamai, tačiau ištikimybė grupei teigiamai.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Awasthi, S. (2019). Plagiarism and Academic Misconduct: A Systematic Review. *DESIDOC Journal of Library & Information Technology*, 39(2), 94-100.
2. Barbaranelli, C., Farnese, M. L., Tramontano, C., Fida, R., Ghezzi, V., Paciello, M., & Long P. (2018). Machiavellian Ways to Academic Cheating: A Mediation and Interactional Model. *Frontiers in Psychology*, 9:695.
3. Barnhardt, B. (2016). The “Epidemic” of Cheating Depends on Its Definition A Critique of Inferring the Moral Quality of “Cheating in Any Form”. *Ethics & Behavior*, 26(4), 1-14.
4. Barnhardt, B., & Ginns, P. (2017). Psychological Teaching-Learning Contracts: Academic Integrity and Moral Psychology. *Ethics & Behavior*, 27(4), 313-334.
5. Baughman, H. M., Jonason, P. K., Lyons, M., & Vernon P. A. (2014). Liar liar pants on fire: Cheater strategies linked to the Dark Triad. *Personality and Individual Differences*, 71, 35–38.
6. Beasley, E. M. (2016). Comparing the Demographics of Students Reported for Academic Dishonesty to Those of the Overall Student Population. *Ethics & Behavior*, 26(1), 45-62.
7. Berniūnas, R. (2014). Delineating the Moral Domain in Moral Psychology. *Problemos* 86, 90-101.
8. Brunell, A. B., Staats, S., Barden, J., & Hupp, J. M. (2011) Narcissism and academic dishonesty: The exhibitionism dimension and the lack of guilt. *Personality and Individual Differences*, 50(3), 323-328.
9. Carre, J., & Jones, D. N. (2016). Decision Making, Morality, and Machiavellianism: The Role of Dispositional Traits in Gist Extraction. *Review of General Psychology*, 21(1), 1-7.
10. Cochran, J. K. (2015). Morality, Rationality and Academic Dishonesty: A Partial Test of Situational Action Theory. *International Journal of Criminology and Sociology*, 4, 192-199.
11. D’Silva, J. L., Meng, C. L., & Othman, J. (2015). Personal Moral Philosophy of Undergraduates towards Academic Dishonesty. *Modern Applied Science*, 9 (11), 144-152.
12. Etter, S., Cramer, J. J., & Finn S. (2006). Origins of Academic Dishonesty: Ethical Orientations and Personality Factors Associated with Attitudes about Cheating with Information Technology. *Journal of Research on Technology in Education* 39(2), 133-155.
13. Fida, R., Tramontano, C., Paciell, M., Ghezz, V., & Barbaranelli, C. (2018). Understanding the Interplay Among Regulatory Self-Efficacy Moral Disengagement, and Academic

- Cheating Behaviour During Vocational Education: A Three-Wave Study. *Journal of Business Ethics*, 153(3), 725–740.
14. Field A., (2017). *Discovering Statistics Using IBM SPSS Statistics*. 5th edition. Germany: Mohn Media Mohndruck GmbH.
 15. Furnham, A., Richards, S. C., & Paulhus, D. L. (2013). The Dark Triad of Personality: A 10 Year Review. *Social and Personality Psychology Compass*, 7(3), 199-216.
 16. Gentina, E., Li-Ping Tang, T., & Gu, Q. (2015). Bad Company Corrupt Good Morals? Social Bonding and Academic Cheating among French and Chinese Teens. *Journal of Business Ethics*, 146(3), 639–667.
 17. Giluk, T. L., & Postlethwaite B. E. (2015). Big Five personality and academic dishonesty: A meta-analytic review. *Personality and Individual Differences*, 72, 59-67.
 18. Glebauskaitė G., (2016). *11-12 klasių mokinių kūrybiškumo, akademinio sąžiningumo ir kontrolės lokuso sąsajos*. (Magistro darbas), Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas. Paimta iš https://www.lvb.lt/primo-explorer/fulldisplay?docid=ELABAETD16008029&context=L&vid=ELABA&lang=lt_LT&search_scope=ELABAETD&adaptor=Local%20Search%20Engine&tab=default_tab&query=any,contains,glebauskait%C4%97&sortby=rank&offset=0
 19. Glenn, A. L., & Sellbom, M. (2014). Theoretical and Empirical Concerns Regarding the Dark Triad as a Construct. *Journal of Personality Disorders*, 29(3), 1-18.
 20. Graham, J., Haidt, J., Koleva, S., Motyl, M., Iyer, R., Wojcik, S. P., & Ditto, P. H. (2013). Moral Foundations Theory: The Pragmatic Validity of Moral Pluralism. *Advances in Experimental Social Psychology* 47, 55-130.
 21. Graham, J., Haidt, J., Motyl, M., Meindl, P., Iskiwitch, C., & Mooijman, M. (2018). Moral foundations theory: On the advantages of moral pluralism over moral monism. In K. Gray & J. Graham (Eds.), *Atlas of moral psychology* (pp. 211-222). New York: The Guilford Press.
 22. Graham, J., Nosek, B. A., Haidt, J., Iyer, R., Koleva, S., & Ditto, P. H. (2011). Mapping the moral domain. *Journal of Personality and Social Psychology*, 101, 366-385.
 23. Graham, J., Nosek, B. A., Haidt, J., Iyer, R., Koleva, S., & Ditto, P. H. (2011). Mapping the Moral Domain. *Journal of Personality and Social Psychology*, 101(2), 366–385.
 24. Griffin, D. J., Bolkan, S., & Goodboy A. K. (2015). Academic Dishonesty beyond Cheating and Plagiarism: Students’ Interpersonal Deception in the College Classroom. *Journal Qualitative Research Reports in Communication*, 16(1), 9-19.

25. Grym, J., & Liljander, V. (2016). To Cheat or Not to Cheat? The Effect of a Moral Reminder on Cheating. *Nordic Journal of Business*, 65(3-4), 18-37.
26. Haidt J. (2012). *The Righteous Mind*. Vintage Books A Division of Random House, Inc.: New York.
27. Hildreth, J. A. D., & Anderson, C. (2018). Does loyalty trump honesty? Moral judgments of loyalty-driven deceit. *Journal of Experimental Social Psychology*, 79, 87–94.
28. Ives, B., Alama, M., Mosora, L. C., Mosora, M., Grosu-Radulescu, L., Clinciu, A. I., Cazan, A. M., Badescu, G., Tufis, C., Diaconu, M., & Dutu A. (2016). Patterns and predictors of academic dishonesty in Romanian university students. *Higher Education*, 74(5), 815–831.
29. Jonason, P. K., Foster, J., Oshio, A., Sitnikova, M., Birkas, B., & Gouveia, V. (2017). Self-construals and the Dark Triad traits in six countries. *Personality and Individual Differences*, 113, 120-124.
30. Jonason, P. K., Zeigler-Hill, V., & Okana, C. (2017). Good v. evil: Predicting sinning with dark personality traits and moral foundations. *Personality and Individual Differences*, 104, 180–185.
31. Jones, D. N., & Paulhus, D. L. (2013). Introducing the Short Dark Triad (SD3): a brief measure of dark personality traits. *Assessment*, 21(1), 28-41.
32. Karandikara, S., Kapoora, H., Fernandes, S., & Jonason, P. K. (2019). Predicting moral decision-making with dark personalities and moral values. *Personality and Individual Differences*, 140, 70–75.
33. Killen, M., & Smetana, J. G. (2015). Origins and Development of Morality. In Lerner R. M., & Lamb, M. E. *Handbook of child psychology and developmental science*, Vol. 3, Ed. 7, (pp.701-749). New Jersey: Wiley-Blackwell.
34. Kurtulmus, B. E. (2019). *The Dark Side of Leadership An Institutional Perspective*. Palgrave Pivot.
35. Lietuvos respublikos administracinių nusižengimų kodeksas (2019). 13 skyrius, 123 straipsnis. Paimta iš <https://www.infolex.lt/ta/336765:str123>
36. Lietuvos studentų sąjunga (2017). *Tyrimas „Akademinių sąžiningumo indeksas 2017”*. Paimta iš http://www.lss.lt/wp-content/uploads/2013/01/ASI_Apra%C5%A1ymas_2017.pdf
37. Maples, J. L., Lamkin, J., & Miller, J. D. (2014). A Test of Two Brief Measures of the Dark Triad: The Dirty Dozen and Short Dark Triad. *Current Directions in Psychological Science*, 23(6), 421-426.

38. Marcus, D. K., Preszler, J., & Zeigler-Hill, V. (2018). A network of dark personality traits: What lies at the heart of darkness? *Journal of Research in Personality, 73*, 56-62.
39. Marshall, J., Watts, A. L., & Lilienfeld, S. O. (2016). Do Psychopathic Individuals Possess a Misaligned Moral Compass? A Meta-Analytic Examination of Psychopathy's Relations With Moral Judgment. *Personality Disorders: Theory, Research, and Treatment*. Prieiga internete <http://dx.doi.org/10.1037/per0000226> [žiūrėta 2019 m. gegužės 3 d.]
40. Mededovic, J., & Petrovic, B. (2016). Can there be an immoral morality? Dark personality traits as predictors of Moral foundations. *Psihologija, 49*(2), 185-197.
41. Menon, M. K., & Sharland, A. (2011). Narcissism, Exploitative Attitudes, and Academic Dishonesty: An Exploratory Investigation of Reality Versus Myth. *Journal of Education for Business, 86*: 50–55.
42. Minarcik, J., & Bridges A. J. (2015). Psychology Graduate Students Weigh In: Qualitative Analysis of Academic Dishonesty and Suggestion Prevention Strategies. *Journal of Academic Ethics, 13*(2), 197–216.
43. Mockaitytė E., (2015). *Paauglių kūrybiškumo, akademinio sąžiningumo ir tamsiosios triados asmenybės bruožų sąsaja*. (Magistro darbas) Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas. Paimta iš <http://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:8822319/datastreams/MAIN/content>
44. Molnar, K. K. (2015). Students' Perceptions of Academic Dishonesty: A Nine-Year Study from 2005 to 2013. *Journal of Academic Ethics, 13*(2), 135–150.
45. Muris, P., Merckelbach, H., Otgaar, H., & Meijer, E. (2017). The Malevolent Side of Human Nature: A Meta-Analysis and Critical Review of the Literature on the Dark Triad (Narcissism, Machiavellianism, and Psychopathy). *Perspectives on Psychological Science, 12*(2), 183-204.
46. Nathanson, C., Paulhus, D. L., & Williams, K. M. (2006). Predictors of a behavioral measure of scholastic cheating: Personality and competence but not demographics. *Contemporary Educational Psychology, 31*, 97–122.
47. O'Boyle, E. H. Jr., Forsyth, D. R., Banks, G. C., & McDaniel, M. A. (2011). A Meta-Analysis of the Dark Triad and Work Behavior: A Social Exchange Perspective. *Journal of Applied Psychology, 93*, 557-579.
48. Paulhus, D. L., & Williams, K. M. (2002). The Dark Triad of personality: Narcissism, Machiavellianism, and psychopathy. *Journal of Research in Personality, 36*, 556-563.

49. Peled, Y., Eshet, Y., Barczyk, C., & Grinautski K. (2019). Predictors of Academic Dishonesty among undergraduate students in online and face-to-face courses. *Computers & Education*, 131, 49-59.
50. Pincus, H. S., & Schmelkin, L. P. (2003). Faculty Perceptions of Academic Dishonesty A Multidimensional Scaling Analysis. *The Journal of Higher Education*, 74(2), 196-209.
51. Portnoy, J., Legee, K., Raine, A., Choy, O., & Rudo-Hutt, A. S. (2018). Biosocial Risk Factors for Academic Dishonesty: Testing a New Mediation Model in Young Adults. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 35(1), 21-35.
52. Rogoza, R., & Ciecuch, J. (2018). Dark Triad traits and their structure: An empirical approach. *Current Psychology*, 1-16.
53. Smedley, A., Crawford, T., & Cloete, L. (2014). An intervention aimed at reducing plagiarism in undergraduate nursing students. *Nurse education in practice*, 15(3): 73-168.
54. Tatum, H. E., Schwartz, B. M., Hageman, M. C., & Koretke, S. L. (2018). College Students' Perceptions of and Responses to Academic Dishonesty: An Investigation of Type of Honor Code, Institution Size, and Student–Faculty Ratio. *Ethics & Behavior*, 28(4), 302-315.
55. Tatum, H., & Schwartz, B. M. (2017). Honor Codes: Evidence Based Strategies for Improving Academic Integrity. *Theory Into Practice*, 56:129–135.
56. Ternes, M., Babin, C., Woodworth, A., & Stephens, S. (2019) Academic misconduct: An examination of its association with the dark triad and antisocial behavior. *Personality and Individual Differences*, 138, 75–78.
57. Trana, U. S., Bertlb, B., Kossmeiera, M., Pietschnig, J., Stieger, S., & Voraceka M. (2018). “I'll teach you differences”: Taxometric analysis of the Dark Triad, trait sadism, and the Dark Core of personality. *Personality and Individual Differences*, 126, 19-24.
58. Transparency International Lietuvos skyrius (2015) *Akademinis sąžiningumas – skaidresnės Lietuvos link*, Paimta iš <https://www.transparency.lt/wp-content/uploads/2016/10/Akademinis-saziningumas-Skaidresnes-Lietuvos-link-12.pdf>
59. Twenge, J. M., Konrath, S., Foster, J. D., Campbell, W. K., & Bushman, B. J. (2008) Egos Inflating Over Time: A Cross-Temporal Meta-Analysis of the Narcissistic Personality Inventory. *Journal of Personality*, 76(4), 875-901.
60. Vize, C. E., Lynam, D. R., Collison, K. L., & Miller, J. D. (2016). Differences among Dark Triad Components: A Meta-analytic Investigation. *Personality Disorders: Theory, Research, and Treatment*, 9(2), 1-36.

61. Zhang, J., Paulhus, D. L., & Ziegler M. (2018). Personality predictors of scholastic cheating in a Chinese sample. *Educational Psychology*, 1-19.

PRIEDAI

1 priedas. Pašalintų respondentų atvejai

8 lentelė. Iš tyrimo analizės pašalintų respondentų trūkstamų duomenų suvestinė pagal teiginių skaičių, procentinę išraišką ir praleistus kintamuosius.

Eilės nr.	Nr. SPSS faile	Neįvertinti teiginiai	Neįvertintų teiginių %	Trūkstami kintamieji
1.	10	36	34,95	N. A. elgesys, paplitimas ir priimtumas.
2.	21	89	94,17	Moralės pagrindai, tamsieji asmenybės bruožai, N. A. elgesys, paplitimas ir priimtumas.
3.	32	63	68,93	Tamsieji asmenybės bruožai, N. A. elgesys, paplitimas ir priimtumas.
4.	36	64	69,9	Tamsieji asmenybės bruožai, N. A. elgesys, paplitimas ir priimtumas.
5.	56	13	12,62	N. A. elgesys.
6.	63	36	34,95	N. A. elgesys, paplitimas ir priimtumas.
7.	69	95	100	Moralės pagrindai, tamsieji asmenybės bruožai, N. A. elgesys, paplitimas ir priimtumas.
8.	99	27	33,98	Tamsieji asmenybės bruožai.
9.	128	59	65,05	Moralės pagrindai, tamsieji asmenybės bruožai.
10.	138	62	67,96	Tamsieji asmenybės bruožai, N. A. elgesys, paplitimas ir priimtumas.
11.	180	36	34,95	N. A. elgesys, paplitimas ir priimtumas.
12.	192	91	96,12	Moralės pagrindai, tamsieji asmenybės bruožai, N. A. elgesys, paplitimas ir priimtumas.
13.	199	63	68,93	Tamsieji asmenybės bruožai, N. A. elgesys, paplitimas ir priimtumas.

Pastaba. N. A. elgesys – nesąžiningas akademinis elgesys, n=13. Vienoda spalva pažymėti tie patys trys pargindiniai kintamieji. Neįvertintų teiginių procentai apskaičiuoti nuo visų neprivalomais pažymėtų anketos klausimų (neįtraukti tik sociodemografiniai klausimai). Svarbu paminėti, kad nė vienas iš tolimesnės analizės pašalintas respondentas į anketos klausimą “Ar šiuo metu studijuojate

kolegijoje arba universitete?” nepasirinko atsakymo “Ne, nesu studijavęs/-usi”, šalia kurio pateikta pastaba prašo tokiu atveju toliau anketos nebepildyti.

2 priedas. Kintamųjų normalaus pasiskirstymo patikrinimas

9 lentelė. Čia pateikta Kolmogorov-Smirnov kriterijaus, asimetrijos ir eksceso įverčiai pagal kiekvieną tyrimo kintamąjį.

Kintamasis	Kolmogorov - Smirnov	df	p	Asimetrija	Ekscesas
N. A. elgesys	0,189	186	0,000	1,845	4,946
N. A. E. paplitimas	0,070	186	0,026	0,559	0,554
N. A. E. priimtinumas	0,108	186	0,000	0,858	0,854
Psichopatija	0,138	186	0,000	0,847	0,583
Makiavelizmas	0,093	186	0,000	0,301	-0,376
Narsicizmas	0,094	186	0,000	-0,103	1,235
Rūpestis	0,115	186	0,000	-0,796	0,994
Teisingumas	0,098	186	0,000	-0,762	1,081
Ištikimybė	0,063	186	0,068	-0,013	-0,305
Autoritetas	0,053	186	0,200	0,053	-0,105
Šventumas	0,058	186	0,200	-0,040	-0,178
Plagiavimas	0,161	186	0,000	1,013	0,653
Nesavarankiškumas	0,091	186	0,001	0,196	-0,103
Sukčiavimas	0,082	186	0,004	0,400	-0,245
N. vertinimas	0,169	186	0,000	1,400	1,917
Falsifikavimas	0,130	186	0,000	0,609	-0,348

Pastaba. N. A. elgesys – nesąžiningas akademinis elgesys, N. A. E. paplitimas – nesąžiningo akademinio elgesio paplitimas, N. A. E. priimtinumas – nesąžiningo akademinio elgesio priimtinumas, N. vertinimas – nesąžiningas vertinimas. Statistiškai reikšmingi p įverčiai ir svarbūs asimetrijos ir eksceso nukrypimai pažymėti paryškintu šriftu.

3 priedas. Kintamųjų skirtumai pagal studijų statusą

10 lentelė. Kintamųjų skirtumai pagal studijų statusą.

	Studijų statusas	Vidurkiniai rangai	H	df	p
A. N. paplitimas	Studijuojų	80,81	9,162	3	0,027
	Akademinėse	104,71			
	Baigiau studijas	104,66			
	Nutraukiau studijas	103,38			
N. vertinimas	Studijuojų	81,93	8,090	3	0,044
	Akademinėse	91,29			
	Baigiau studijas	103,95			
	Nutraukiau studijas	112,94			
Falsifikavimas	Studijuojų	85,25	7,953	3	0,047
	Akademinėse	68,71			
	Baigiau studijas	98,87			
	Nutraukiau studijas	127,88			
Psichopatija	Studijuojų	86,95	8,835	3	0,032
	Akademinėse	83,93			
	Baigiau studijas	92,86			
	Nutraukiau studijas	143,69			

Pastaba. A. N. paplitimas – akademinio nesąžiningumo paplitimas, N. vertinimas – nesąžiningas vertinimas. Studijuojų $n=100$, akademinėse $n=7$, baigiau studijas $n=67$, nutraukiau studijas $n=8$, $p<0,005$.

4 priedas. Kintamųjų skirtumai pagal pažymių vidurki

11 lentelė. Kintamųjų skirtumai pagal pažymių vidurki.

	Pažymių vidurkis balais	Vidurkiniai rangai	H	df	p
A. N. paplitimas	Nuo 8,5 iki 10	83,45	10,661	2	0,005
	Nuo 6,5 iki 8,4	107,61			
	6,4 ir mažiau	64,93			
A. N. priimtinumumas	Nuo 8,5 iki 10	78,89	15,734	2	0,000
	Nuo 6,5 iki 8,4	109,63			
	6,4 ir mažiau	116,86			
Plagiavimas	Nuo 8,5 iki 10	79,38	15,750	2	0,000
	Nuo 6,5 iki 8,4	107,45			
	6,4 ir mažiau	129,79			
Nesavarankiškumas	Nuo 8,5 iki 10	77,90	18,644	2	0,000
	Nuo 6,5 iki 8,4	110,70			
	6,4 ir mažiau	122,21			
Sukčiavimas	Nuo 8,5 iki 10	81,39	10,800	2	0,005
	Nuo 6,5 iki 8,4	108,34			
	6,4 ir mažiau	90,21			

Pastaba. A. N. paplitimas – akademinio nesąžiningumo paplitimas, A. N. priimtinumumas – akademinio nesąžiningumo priimtinumumas. Nuo 8,5 iki 10 balų $n=109$, nuo 6,5 iki 8,4 balų $n=66$, 6,4 balo ir mažiau $n=7$, $p<0,05$.

5 priedas. Kintamųjų skirtumai pagal studijų laikotarpį

12 lentelė. Kintamųjų skirtumai pagal studijoms skirtą laikotarpį metais.

	Studijoms skirtas laikotarpis metais	Vidurkiniai rangai	H	df	p
Narsicizmas	0,5-1	72,69	12,652	6	0,049
	1,5-2	75,37			
	2,5-3	114,14			
	3,5-4	103,24			
	4,5-5	88,22			
	5,5-6	88,60			
	6 ir daugiau	100,39			
Ištikimybė	0,5-1	114,94	16,408	6	0,012
	1,5-2	84,58			
	2,5-3	109,92			
	3,5-4	80,79			
	4,5-5	104,25			
	5,5-6	75,90			
	6 ir daugiau	76,07			

Pastaba. 0,5-1 metai $n=35$, 1,5-2 metai $n=19$, 2,5-3 metai $n=18$, 3,5-4 metai $n=49$, 4,5-5 metai $n=16$, 5,5-6 metai $n=31$, 6 ir daugiau metai $n=14$, $p<0,05$.

6 priedas. Kintamųjų skirtumai pagal darbo statusą

13 lentelė. Kintamųjų skirtumai pagal darbo statusą.

	Darbo statusas	Vidurkiniai rangai	H	df	p
A. N. elgesys	Pilnas etatas	103,30	10,310	2	0,006
	Nepilnas etatas	93,00			
	Nedirba	76,21			
A. N. paplitimas	Pilnas etatas	104,84	13,514	2	0,001
	Nepilnas etatas	94,50			
	Nedirba	73,70			
Sukčiavimas	Pilnas etatas	104,07	12,549	2	0,002
	Nepilnas etatas	95,69			
	Nedirba	74,20			
N. vertinimas	Pilnas etatas	103,46	8,587	2	0,014
	Nepilnas etatas	82,70			
	Nedirba	80,04			
Falsifikavimas	Pilnas etatas	104,69	14,627	2	0,001
	Nepilnas etatas	97,31			
	Nedirba	72,79			
Ištikimybė	Pilnas etatas	83,18	8,258	2	0,016
	Nepilnas etatas	81,43			
	Nedirba	105,81			

Pastaba. A. N. elgesys – akademinio nesąžiningumo elgesys, A. N. paplitimas – akademinio nesąžiningumo paplitimas, N. vertinimas – nesąžiningas vertinimas. Pilnas etatas n=86, nepilnas etatas n=27, nedirba n=69, $p < 0,05$.

7 priedas. Kintamųjų skirtumai pagal pajamas

14 lentelė. Kintamųjų skirtumai pagal pajamas.

	Pajamos (eur)	Vidurkiniai rangai	H	df	p
A. N. elgesys	Iki 200	73,78	9,307	2	0,010
	Nuo 200 iki 500	98,94			
	Daugiau nei 500	99,57			
A. N. paplitimas	Iki 200	75,21	7,758	2	0,021
	Nuo 200 iki 500	97,97			
	Daugiau nei 500	99,08			
Psichopatija	Iki 200	79,75	6,940	2	0,031
	Nuo 200 iki 500	108,62			
	Daugiau nei 500	91,39			
Ištikimybė	Iki 200	111,83	12,143	2	0,002
	Nuo 200 iki 500	80,95			
	Daugiau nei 500	83,14			
Autoritetas	Iki 200	109,90	9,989	2	0,007
	Nuo 200 iki 500	81,29			
	Daugiau nei 500	84,23			
Šventumas	Iki 200	111,09	14,945	2	0,001
	Nuo 200 iki 500	69,29			
	Daugiau nei 500	88,84			

Pastaba. A. N. elgesys – akademinio nesąžiningumo elgesys, A. N. paplitimas – akademinio nesąžiningumo paplitimas. Iki 200 eur pajamos $n=56$, nuo 200 iki 500 eur $n=39$, daugiau nei 500 eur $n=87$, $p<0,05$.

8 priedas. Kintamųjų skirtumai pagal religingumą

15 lentelė. Kintamųjų skirtumai pagal religingumą.

	Religingumas	Vidurkiniai rangai	H	df	p
Plagiavimas	Religingas	101,13	6,793	2	0,33
	Nei taip, nei ne	102,21			
	Nereligingas	81,62			
N. vertinimas	Religingas	104,92	7,545	2	0,23
	Nei taip, nei ne	100,81			
	Nereligingas	81,18			
Rūpestis	Religingas	103,98	12,340	2	0,002
	Nei taip, nei ne	106,28			
	Nereligingas	78,15			
Ištikimybė	Religingas	108,66	25,737	2	0,000
	Nei taip, nei ne	113,32			
	Nereligingas	72,22			
Autoritetas	Religingas	107,70	22,336	2	0,000
	Nei taip, nei ne	111,73			
	Nereligingas	73,53			
Šventumas	Religingas	134,02	47,939	2	0,000
	Nei taip, nei ne	108,48			
	Nereligingas	66,46			

Pastaba. N. vertinimas – nesąžiningas vertinimas. Religingas $n=32$, nei taip, nei ne $n=57$, nereligingas $n=93$, $p<0,05$.

9 Priedas. Tyrimo tikslo paaiškinimas

Čia pateikiamas po anketos užpildymo respondentams automatiškai atsiverdavęs *Wordpress* svetainėje sukurtas pranešimas su tikrąjį tyrimo tikslą paaiškinančia informacija. Visas įrašas buvo pateiktas juodomis raidėmis baltame fone Times New Roman 14 (pavadinimas) ir 12 (likęs tekstas) šrifto dydžiais.

Nuoširdžiai dėkoju, kad užpildėte šią anketą!

Šio tyrimo tikslas iš tiesų yra išsiaiškinti studentų moralinių nuostatų ir tamsiuosiujų asmenybės bruožų (narsicizmo, makiavelizmo ir psichopatijos) svarbą tiriant akademinio nesąžiningumo elgesį.

Mokslinėje literatūroje teigiama, kad atsakant į klausimus jautriomis temomis (šiuo atveju – apie savo ir kitų nesąžiningą elgesį studijų metu) respondentai gali būti linkę pateikti socialiai priimtinesnį atsakymą (pvz.: mažesnis nusižengimų skaičius negu iš tiesų yra buvęs, tam tikro nepriimtino elgesio sąmoningas nusišėpimas ir pan.). Siekiant tai sumažinti, viena iš rekomendacijų yra aiškų tyrimo tikslą pateikti ne tyrimo pradžioje, o jo pabaigoje. Šia rekomendacija buvo pasinaudota šiuo atveju ir todėl tyrimo tikslas anketos pradžioje suformuotas abstrakčiai bei neutraliai („Šio tyrimo tikslas yra išsiaiškinti, studentų vidinių nuostatų ir būdo bruožų svarbą jų akademiniam elgesiui.“).

Kaip ir buvo nurodyta instrukcijoje anketos pradžioje – Jūsų pateikti duomenys bus analizuojami moksliniame darbe tik apibendrintai, o konfidencialumas ir anonimiškumas yra garantuojamas. Dar kartą dėkoju už Jūsų geranoriškumą ir anketai skirtą laiką.

Jeigu Jums kilo kokių nors klausimų ar neaiškumų dėl šio tyrimo ir norėtumėte susiekti su tyrėja, tai galite padaryti el. paštu: jurate.laukyte@gmail.com.

10 priedas. Anketos instrukcija ir klausimai

Raudona žvaigždute pažymėti tyrime naudotos internetinės anketos privalomi klausimai. Spalva ir šriftas išlaikyti tokiais pačiais, kokiais taip buvo pateikta respondentams.

Sveiki,

esu Jūratė Laukytė, Vilniaus universiteto Edukacinės ir vaiko psichologijos 2 kurso studentė. Šiuo metu atlieku magistro baigiamojo darbo tyrimą. Šio tyrimo tikslas yra išsiaiškinti studentų vidinių nuostatų ir būdo bruožų svarbą jų akademiniam elgesiui. Tam, kad surinkčiau duomenis ir sėkmingai parašyčiau savo darbą, man labai reikalinga Jūsų pagalba užpildant šią anketą. Jūsų pateikta informacija bus analizuojama tik apibendrintai ir naudojama tik moksliniame darbe. Anonimiškumas ir konfidencialumas garantuojamas. Taip pat jeigu pajustumėte, kad nebenorite ar nebegalite toliau pildyti anketos, Jūs turite teisę bet kuriuo metu atsisakyti ir nebetęsti. Anketą užpildyti užtruktumėte apie 15-20 min. Jeigu sutinkate dalyvauti tyrime, labai prašau atsakyti į visus žemiau esančius klausimus. Nusiuntus savo atsakymus Jums automatiškai atsivers langas, kuriame bus pateikta daugiau informacijos apie patį tyrimą. Iš anksto nuoširdžiai dėkoju už Jūsų pagalbą!

1. Jūsų lytis: ⚠

Vyras

Moteris

2. Jūsų amžius: ⚠

3. Ar šiuo metu studijuojate kolegijoje arba universitete? ⚠

Taip, studijuoju;

Taip, studijuoju, tačiau šiuo metu esu akademinėse atostogose arba susistabdęs/-usi studijas;

Ne, jau baigiau studijas;

Ne, bet studijavau anksčiau, tačiau nutraukiau studijas;

Ne, nesu studijavęs/-usi (Jei pasirinkote šį atsakymą, toliau anketos NEBEPILDYKITE).

4. Jeigu studijuojate arba studijavote anksčiau, žemiau įrašykite, kokiame universitete ar kolegijoje mokėtės:★

5. Jeigu studijuojate ar studijavote anksčiau, žemiau įrašykite, kokiame fakultete mokėtės:★

6. Jeigu studijuojate ar studijavote anksčiau, pažymėkite koks apytiksliai buvo Jūsų paskutinės egzaminų sesijos pažymių vidurkis:★

nuo 8,5 iki 10 balų;

nuo 6,5 iki 8,4 balo;

6,4 ir mažiau.

7. Nurodykite, kiek metų nuo studijų pradžios iki dabar skyrėte aktyviam studijų laikotarpiui (pavyzdžiui, jeigu baigėte 4 metų studijų programą per 5 metus, iš kurių vieni metai buvo akademinės atostogos, tuomet žymėkite laikotarpį kaip trukusį 4 metus):★

0,5 - 1 metus

1,5 - 2 metus

2,5 - 3 metus

3,5 - 4 metus

4,5 - 5 metus

5,5 - 6 metus

daugiau nei 6 metus

8. Ar šiuo metu dirbate?★

Taip, dirbu pilnu etatu;

Taip, dirbu nepilnu etatu;

Ne, nedirbu.

9. Kokios yra Jūsų vidutinės gaunamos pajamos per mėnesį (pvz.: stipendija, atlyginimas ar pan.) ?

iki 200 eur;

nuo 200 iki 500 eur;

daugiau nei 500 eur.

10. Ar laikote save religingu/-a?

Taip, esu religingas/-a;

Nei taip, nei ne;

Ne, nesu religingas/-a.

11. Jeigu laikote save religingu/-a, žemiau nurodykite, kokiai religinei bendruomenei save priskirate:

Teiginiai apie Jūsų vidines nuostatas (1 dalis). Kai sprendžiate, ar kas nors yra teisinga ar neteisinga, kiek Jums svarbūs yra žemiau pateikti svarstymai? Prašome įvertinti kiekvieną iš teiginių naudojant šią skalę: 0 - visiškai nesvarbu (šis svarstymas nėra susijęs su mano nuomone, kas yra teisinga ir neteisinga), 1 – nelabai svarbu, 2 – šiek tiek svarbu, 3 – gana svarbu, 4 – labai svarbu, 5 - ypač svarbu (tai yra vienas svarbiausių veiksnių mano sprendimams). Lentelėje kiekvienam teiginiui parinkite vieną tinkamiausią variantą.

0 - visiškai
nesvarbu

1 - nelabai
svarbu

2 - šiek
tiek
svarbu

3 - gana
svarbu

4 - labai
svarbu

5 - ypač
svarbu

12. Ar asmuo patyrė emocinę
žalą, ar nepatyrė.

	0 - visiškai nesvarbu	1 - nelabai svarbu	2 - šiek tiek svarbu	3 - gana svarbu	4 - labai svarbu	5 - ypač svarbu
13. Ar su dalimi žmonių buvo elgiamasi skirtingai, ar nebuvo.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
14. Ar asmens veiksmai parodė meilę jo (jos) šaliai, ar neparodė.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
15. Ar asmuo parodė pagarbą autoritetui, ar neparodė.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
16. Ar asmuo pažeidė moralumo ir padorumo standartus, ar nepažeidė.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
17. Ar asmeniui sekėsi matematika, ar nesisekė.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
18. Ar asmeniui rūpėjo silpnas ir pažeidžiamas žmogus, ar nerūpėjo.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
19. Ar asmuo elgėsi sąžiningai, ar nesąžiningai.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
20. Ar asmuo savo poelgiu išdavė savo grupės narius, ar neišdavė.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
21. Ar asmuo laikėsi visuomenėje priimtų tradicijų, ar nesilaikė.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
22. Ar asmuo padarė ką nors pasibjaurėtino, ar nepadarė.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
23. Ar asmuo buvo žiaurus, ar nebuvo.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
24. Ar buvo paisomos asmens teisės, ar nebuvo.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
25. Ar asmuo parodė lojalumo trūkumą, ar neparodė.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
26. Ar veiksmas sukėlė chaosą ar netvarką, ar nesukėlė.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
27. Ar asmens elgesys buvo toks, kokiam Dievas nepritartų, ar nebuvo.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Teiginiai apie Jūsų vidines nuostatas (2 dalis). Perskaitykite žemiau pateiktus sakinius ir nurodykite, ar su jais sutinkate, ar nesutinkate. Tai įvertinkite skalėje nuo 0 – visiškai nesutinku iki 5 – visiškai sutinku. Lentelėje kiekvienam teiginiui parinkite vieną tinkamiausią variantą.

	0 - visiškai nesutinku	1 - nesutinku	2 - šiek tiek nesutinku	3 - šiek tiek sutinku	4 - sutinku	5 - visiškai sutinku
28. Užuojauta kenčiantiems yra pati svarbiausia dorybė.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
29. Kai valdžia leidžia įstatymus, svarbiausia yra užtikrinti, kad su visais žmonėmis būtų elgiamasi teisingai.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
30. Didžiuojuosi savo šalies istorija.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
31. Visi vaikai turėtų išmokti, kad autoritetus reikia gerbti.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
32. Žmonės neturėtų daryti bjaurių dalykų, net jeigu niekas nuo to nenukenčia.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
33. Geriau daryti gera nei bloga.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
34. Skriausti bejėgį gyvūną – vienas iš blogiausių dalykų, ką gali padaryti žmogus.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
35. Teisingumas yra svarbiausias reikalavimas visuomenei.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
36. Žmonės turėtų būti ištikimi savo šeimos nariams, net jei jie yra padarę ką nors bloga.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
37. Vyrų ir moterų turi skirtingus vaidmenis visuomenėje.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
38. Kai kuriuos veiksmus vadinčiau neteisingais remdamasis tuo, kad jie yra nenatūralūs.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
39. Žmogaus nužudymas niekada negali būti teisingas veiksmas.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

	0 - visiškai nesutinku	1 - nesutinku	2 - šiek tiek nesutinku	3 - šiek tiek sutinku	4 - sutinku	5 - visiškai sutinku
40. Manau, kad tai, jog turtingi vaikai paveldi daug pinigų, o neturtingi vaikai nieko nepaveldi, yra neteisinga moraline prasme.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
41. Būti komandos žaidėju yra daug svarbiau nei išreikšti save.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
42. Jeigu būčiau karys (karė) ir nepritarčiau savo vado įsakymams, vis tiek paklusčiau, nes tokia būtų mano pareiga.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
43. Skaistybė yra svarbi ir vertinga dorybė.	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Teiginiai apie Jūsų būdo bruožus. Perskaitykite žemiau pateiktus sakinius ir nurodykite, ar su jais sutinkate, ar nesutinkate. Tai įvertinkite skalėje nuo 1 – visiškai nesutinku iki 5 – visiškai sutinku. Lentelėje kiekvienam teiginiui parinkite vieną tinkamiausią variantą.

	1 – visiškai nesutinku	2 - nesutinku	3 – nei sutinku, nei nesutinku	4 - sutinku	5 - visiškai sutinku
44. Nėra protinga atskleisti savo paslapčių.	☐	☐	☐	☐	☐
45. Man patinka naudoti gudrias manipuliacijas, kad pasiekčiau to, ko noriu.	☐	☐	☐	☐	☐
46. Būtina patraukti svarbius žmones į savo pusę, kad ir kiek tai pareikalautų.	☐	☐	☐	☐	☐
47. Geriau vengti atviro konflikto su kitais, nes jie gali būti naudingi ateityje.	☐	☐	☐	☐	☐
48. Sumanu saugoti informaciją, kurią vėliau gali panaudoti prieš kitus žmones.	☐	☐	☐	☐	☐
49. Reikia išlaukti tinkamo meto, kad atkeršytum kitiems.	☐	☐	☐	☐	☐

	1 – visiškai nesutinku	2 - nesutinku	3 – nei sutinku, nei sutinku	4 - sutinku	5 - visiškai sutinku
50. Yra dalykų, kuriuos reikia slėpti nuo kitų, kad išsaugotum savo reputaciją.	☐	☐	☐	☐	☐
51. Svarbu užtikrinti, kad tavo planai neštų naudą tau, o ne kitiems.	☐	☐	☐	☐	☐
52. Dauguma žmonių galima manipuliuoti.	☐	☐	☐	☐	☐
53. Žmonės mane mato kaip natūralų lyderį/-ę.	☐	☐	☐	☐	☐
54. Man nepatinka būti dėmesio centre.	☐	☐	☐	☐	☐
55. Dauguma grupinių užsiėmimų be manęs dažniausiai būna nuobodūs.	☐	☐	☐	☐	☐
56. Aš žinau, kad esu ypatingas/-a, nes visi man tai kartoja.	☐	☐	☐	☐	☐
57. Man patinka susipažinti su svarbiais žmonėmis.	☐	☐	☐	☐	☐
58. Aš susigėstu, jeigu kas nors pasako man komplimentą.	☐	☐	☐	☐	☐
59. Yra buvę atvejų, kai mane sulygino su įžymiais žmonėmis.	☐	☐	☐	☐	☐
60. Aš esu vidutinis žmogus.	☐	☐	☐	☐	☐
61. Aš reikalauju gauti pagarbos, kurios esu vertas/-a.	☐	☐	☐	☐	☐
62. Man patinka atkeršyti autoritetams.	☐	☐	☐	☐	☐
63. Aš vengiu pavojingų situacijų.	☐	☐	☐	☐	☐

	1 – visiškai nesutinku	2 - nesutinku	3 – nei sutinku, nei nesutinku	4 - sutinku	5 - visiškai sutinku
64. Kerštas turi būti greitas ir bjaurus.	☐	☐	☐	☐	☐
65. Žmonės dažnai sako, kad esu nekontroliuojamas/-a.	☐	☐	☐	☐	☐
66. Tiesa, kad aš galiu būti nemalonus/-i su kitais.	☐	☐	☐	☐	☐
67. Žmonės, kurie bando man pakenkti, visada to pasigali.	☐	☐	☐	☐	☐
68. Aš niekada nesu patekęs/-usi į problemas su teisėsauga.	☐	☐	☐	☐	☐
69. Man patinka užsiiminėti lytiniais santykiais su mažai pažįstamais žmonėmis.	☐	☐	☐	☐	☐
70. Aš pasakyčiau bet ką, kad tik gaučiau tai, ko noriu.	☐	☐	☐	☐	☐

Elgesys studijų proceso metu (1 dalis). Įvertinkite, kiek žemiau pateiktas studentų elgesys studijų proceso metu Jums yra priimtinas arba nepriimtinas. Atsakymui parinkite vieną tinkamiausią variantą.

	1 – niekada nepriimtinas	2 – dažniau nepriimtinas	3 – nei priimtinas, nei nepriimtinas	4 – dažniau priimtinas	5 – visada priimtinas
71. Kitų asmenų darbo/ jo ištraukos panaudojimas savo darbe nenurodant tikrojo autoriaus.	☐	☐	☐	☐	☐
72. Rašto ar kito darbo pirkimas ir pateikimas įvertinimui kaip savo.	☐	☐	☐	☐	☐
73. Atliekant komandinę užduotį vienas ar keli grupės nariai neatlieka savo darbo dalies.	☐	☐	☐	☐	☐

	1 – niekada nepriimtinas	2 – dažniau nepriimtinas	3 – nei priimtinas, nei nepriimtinas	4 – dažniau priimtinas	5 – visada priimtinas
74. Nesavarankiškas individualios užduoties atlikimas.	☐	☐	☐	☐	☐
75. Užduočių ir/ar atsakymų gavimas prieš atsiskaitymą raštu (užduotys sužinomos iš egzaminą jau laikusių studentų ar kitokiais būdais).	☐	☐	☐	☐	☐
76. Papildomų priemonių („šperų“, konspektų ir pan.) naudojimas egzaminų metu, kai jomis naudotis nėra leidžiama.	☐	☐	☐	☐	☐
77. Nusirašinėjimas ir kitokia forma iš kito studento atsiskaitymo metu gaunama informacija.	☐	☐	☐	☐	☐
78. Dėstytojo vertinimas priklauso ne tik nuo studento žinių, bet ir asmeninių simpatijų/antipatijų.	☐	☐	☐	☐	☐
79. Dėstytojų papirkinėjimas pinigais ar dovanomis siekiant geresnio įvertinimo.	☐	☐	☐	☐	☐
80. Dalis studentų – sportininkai, studentų savivaldos atstovai, ar kiti žinomi žmonės – vertinami geresniais pažymiais dėl jų postudijinės veiklos.	☐	☐	☐	☐	☐
81. Tyrimo duomenų išgalvojimas (neatliekamas, ar nepilnai atliekamas laboratorinis darbas, apklausa ar kitas tyrimas, o duomenys išgalvojami).	☐	☐	☐	☐	☐

1 – niekada nepriimtinas 2 – dažniau nepriimtinas 3 – nei priimtinas, nei nepriimtinas 4 – dažniau priimtinas 5 – visada priimtinas

82. Citatų iškraipymas ar sukūrimas siekiant pagrįsti savo idėją.

Elgesys studijų proceso metu (2 dalis). Įvertinkite, kiek žemiau pateiktas studentų elgesys buvo paplitęs Jūsų fakultete Jūsų studijavimo laikotarpiu. Atsakymui parinkite vieną tinkamiausią variantą.

1 – nepaplitęs 2 – labiau nepaplitęs 3 – labiau paplitęs 4 – paplitęs

83. Kitų asmenų darbo/ jo ištraukos panaudojimas savo darbe nenurodant tikrojo autoriaus.

84. Rašto ar kito darbo pirkimas ir pateikimas įvertinimui kaip savo.

85. Atliekant komandinę užduotį vienas ar keli grupės nariai neatlieka savo darbo dalies.

86. Nesavarankiškas individualios užduoties atlikimas.

87. Užduočių ir/ar atsakymų gavimas prieš atsiskaitymą raštu (užduotys sužinomos iš egzaminą jau laikusių studentų ar kitokiais būdais).

88. Papildomų priemonių („šperų“, konspektų ir pan.) naudojimas egzaminų metu, kai jomis naudotis nėra leidžiama.

89. Nusirašinėjimas ir kitokia forma iš kito studento atsiskaitymo metu gaunama informacija.

90. Dėstytojo vertinimas priklauso ne tik nuo studento žinių, bet ir asmeninių simpatijų/antipatijų.

91. Dėstytojų papirkinėjimas pinigais ar dovanomis siekiant geresnio įvertinimo.

92. Dalis studentų – sportininkai, studentų savivaldos atstovai, ar kiti žinomi žmonės – vertinami geresniais pažymiais dėl jų postudijinės veiklos.

	1 – nepaplitęs	2 – labiau nepaplitęs	3 – labiau paplitęs	4 – paplitęs
93. Tyrimo duomenų išgalvojimas (neatliekamas, ar nepilnai atliekamas laboratorinis darbas, apklausa ar kitas tyrimas, o duomenys išgalvojami).	☐	☐	☐	☐
94. Citatų iškraipymas ar sukūrimas siekiant pagrįsti savo idėją.	☐	☐	☐	☐

Elgesys studijų proceso metu (3 dalis). Įvertinkite, kaip dažnai žemiau pateiktas studentų elgesys buvo būdingas Jums Jūsų studijų metu. Atsakymui parinkite vieną tinkamiausią variantą.

	0 – visiškai nebūdingas - aš niekada taip nesielgiau	1 – šiek tiek būdingas - yra tekę taip elgtis kartą ar du	2 – gana būdingas - taip elgiausi bent keletą kartų
95. Kitų asmenų darbo/ jo ištraukos panaudojimas savo darbe nenurodant tikrojo autoriaus.	☐	☐	☐
96. Rašto ar kito darbo pirkimas ir pateikimas įvertinimui kaip savo.	☐	☐	☐
97. Atliekant komandinę užduotį vienas ar keli grupės nariai neatlieka savo darbo dalies.	☐	☐	☐
98. Nesavarankiškas individualios užduoties atlikimas.	☐	☐	☐
99. Užduočių ir/ar atsakymų gavimas prieš atsiskaitymą raštu (užduotys sužinomos iš egzaminą jau laikusių studentų ar kitokiais būdais).	☐	☐	☐
100. Papildomų priemonių („šperų“, konspektų ir pan.) naudojimas egzaminų metu, kai jomis naudotis nėra leidžiama.	☐	☐	☐
101. Nusirašinėjimas ir kitokia forma iš kito studento atsiskaitymo metu gaunama informacija.	☐	☐	☐

	0 – visiškai nebūdingas - aš niekada taip nesielgiau	1 – šiek tiek būdingas - yra tekę taip elgtis kartą ar du	2 – gana būdingas - taip elgiausi bent keletą kartų
102. Dėstytojo vertinimas priklauso ne tik nuo studento žinių, bet ir asmeninių simpatijų/antipatijų.	☐	☐	☐
103. Dėstytojų papirkinėjimas pinigais ar dovanomis siekiant geresnio įvertinimo.	☐	☐	☐
104. Dalis studentų – sportininkai, studentų savivaldos atstovai, ar kiti žinomi žmonės – vertinami geresniais pažymiais dėl jų postudijinės veiklos.	☐	☐	☐
105. Tyrimo duomenų išgalvojimas (neatliekamas, ar nepilnai atliekamas laboratorinis darbas, apklausa ar kitas tyrimas, o duomenys išgalvojami).	☐	☐	☐
106. Citatų iškraipymas ar sukūrimas siekiant pagrįsti savo idėją.	☐	☐	☐